ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
XVI. DİZİ — Sa. 17a

Sadece Okumak İçindir.
Ücreti yoktur.
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alın.

ULUĞ İĞDEMİR

BİGA AYAKLANMASI
ve
ANZAVUR OLAYLARI
(GÜNLÜK ANILAR)

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA
1989

Levent Şahverdi Arşivi

TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARINDAN
XVI. Seri — Sa. 17

ULUĞ İĞDEMİR

BİGA AYAKLANMASI
ve
ANZAVUR OLAYLARI

(GÜNLÜK ANILAR)

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA
1973

Levent Şahverdi Arşivi

İ Ç İ N D E K İ L E R

Düzeltmeler IX
Önsöz XI
Hatırat-ı Eyyam (günlük anılar) 1
Sonsöz 65
Açıklamalar 71
Açıklamalar için baş vurulan kaynaklar 105
Dizin 107
Sözlük 113

Levent Şahverdi Arşivi

DÜZELTMELER

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
5	2	dizilıyor	diziliyor
6	15	sonra	Sonra
7	26	eşkiya	eşkıya
8	1	eşkiyanın	eşkıyanın
9	6	suvari	süvari
9	15	cınayetlere	cinayetlere
10	5	.	
11	29	havadıs	havadis
17	31	ruhune	ruhuna
19	22	sesleleriyle	sesleriyle
19	32	gttiğini	gittiğini
20	2	hükümetin	Hükümetin
20	4	hühükümete	hükümete
20	31	eşkiyanın	eşkıyanın
23	6	eşkiya	eşkıya
24	10	söy ledi	söyledi
27	11	papuç	pabuç
30	34	çağır mışsınız	çağırmışsınız
31	1	Köylü	Köylüler
32	22	hudumuz	hududumuz
33	6	utanmıyoılar	utanmıyorlar
35	16	bahis	bâhis
40	11	Gittim	gittim
41	13	Çıktım	çıktım
41	30	altıldı	atıldı
45	19	Çarşı	çarşı
45	22	atış	ateş
50	1	bırisine	birisine
50	4	Maşallah	maşallah
50	11	Yenicekö'ye	Yeniceköy'e
52	36	Lâkın	Lâkin
57	15	dinledı	dinledi

Levent Şahverdi Arşivi

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
57	17	Meseleyı	Meseleyi
57	20	Efendimıze	Efendimize
60	7	işte	İşte
66	30	Istanbul'da	İstanbul'da
67	20	Istanbul	İstanbul
73	19	küçük	büyük
74	10	"kara"sını"	"kara"sını
76	4	Bozöyük'te	Bozüyük'te
77	1	yaz	Yaz
77	2	kütahya'ya	Kütahya'ya
77	24	icinde	içinde
78	28	kimlerdensin	Kiminlesin
79	20	"kur'a Neferi"	"Kur'a Neferi"
81	5	Sabah	sabah
81	21	savaşının	Savaşının
82	28	tü	tü-
84	30	kalmaldılar	kalmadılar
89	22	Hâkim	hâkim
92	29	Köyleri	köyleri
98	28	Kumandını	Kumandanı
99	2	verecektır	verecektir

Levent Şahverdi Arşivi

ÖNSÖZ

1919'da Çanakkale İlk Öğretmen Okulunu bitirerek aynı yıl sonunda Biga'da Osmangazi Nümune Mektebine 500 kuruş aslî aylıkla atandım.

Bu küçük yapıtta yer alan günlük anılarıma 14 şubat 1920'de başlamışım. 23 nisan 1920, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açıldığı güne kadar Biga'da geçen günlük olayları dört küçük okul defterine yazmışım. Arada boşluklar da var. Bunların yerlerini, sonradan yazmak üzere, boş bırakmışım, fakat bu mümkün olmamış.

Kurtuluş savaşımızın en önemli iç ayaklanmalarından biri olan Biga ayaklanması ve Anzavur olayının heyecanlı günleri bu anılarda 19 yaşındaki bir gencin acemi, fakat duygulu kalemiyle tarihe mal edilmiş oluyor. Anılarda yer yer Türkçe hataları ve aşırı duygusallık görülecektir. Ben bunların baskı sırasında bir tek kelimesine dahi dokunmadım. Olduğu gibi Türk harflerine çevirdim. Anılardan bazı sayfaların fotokopilerini yapıta ekledim.

Bu anıları yayınlamayı hiç bir zaman düşünmemiştim. Fakat okuduğum bazı arkadaşlarım bunların resmî belgeler kadar önemli olduğunu, yurdun ve ayaklanmanın o günlerdeki havasını yansıttığını, yayınlanmasının kurtuluş savaşı tarihimize yararlı olacağını söylediler. Bu sözler bana cesaret verdi. Türk Tarih Kurumu Atatürk ve Yeni Türkiye Araştırmaları Merkezi bu küçük yapıtı yayınları arasına almak suretiyle ona bir değer kattı.

Anılarda geçen şahısların ve olayların daha iyi anlaşılması için açıklanmaları gerekiyordu. Bunları not rakamları ile yapıtın sonuna ekledim. Bugün kullanılmayan ya da çok az kullanılan sözcüklerin karşılıkları için bir de sözlük yaptım. Yapıtta geçen aşırı duygusal sözlerin genç bir öğretmenin o günlerdeki duyguları kabul edilerek hoşgörü ile karşılanacağını umuyorum.

ULUĞ İĞDEMİR

Levent Şahverdi Arşivi

HATIRAT-I EYYAM*

14 Şubat 1920[1] Cumartesi : 1

Bu gece derin helecanlar içinde postayı bekledik durduk. Fakat heyhat!.. Postanın her zamanki intizamsızlığı, bizim bu sabırsız intizarımızı yine boşa çıkardı. Perşembe akşamı almamız icap eden postayı işte cumartesi gecesi bile alamadık.

Sabahleyin mutadım veçhile erkenden kalkarak mektebime gittim. Posta vapurunun iskeleye[2] geldiği haberini aldık. Ah şu posta bir gelse. Haftamızın bütün ümidi hep postada. Sanki günlerimizin bütün saadetleri posta gününde toplanıyor.

Öğle üstü posta geldi. Biraz bekledik, açılmış. Gittim. Elime bir tomar gazete, üç de mektup verdiler. Mal bulmuş mağribî gibi sevindim. Bütün definem sanki bunların içinde. Bunları okşadım, öptüm. Hepsi Satı'dan[3]. Bu muazzez çocuktan gelmiş. Diken, Büyük Mecmua, bazı hikâye kitapları, gazeteler, üç tane, uzun üç tane mektup. Mektebime koştum, açtım, okudum, tekrar okudum. Oh... Bilmem bu çocuktan gelen mektuplar kadar beni sevindiren bir şey var mı? O birkaç dakika benim sürur, ibtihaç dakikalarım oldu. Her zaman da öyle değil mi ya?

Bugünün mühim bir havadisi daha var: Meşhur Kara Hasan 2
çetesinin[4] bakiyetüssüyûfundan olan avenesinden Kürt Bekir, Kürt Mehmet, Fars, Şaban ve sairesi Kuvay-ı Milliyenin şiddetli takibatı neticesinde Avunya'nın Yenice kariyesinde muhasaraya alınmış. Avunya'dan miktar-ı kâfi kuvvet talep ediliyor. Kuvay-ı Milliye takip kumandanı Rıza Bey[5] mühim bir kuvvetle mahall-i vakaya şitap etti. İnşallah bu şerirlerden kaza büsbütün temiz-

* Günlük anılar

Levent Şahverdi Arşivi

lenecek. Zaten temizlendi ya! Onların icray-ı mel'anet edecek kolları kanatları nerede? Şimdi süflî ve behimâne bir hayatla köyden köye dilenmek suretiyle kaçabiliyorlardı. Hey gidi günler hey! İnşallah yakında kolları bağlı olarak geldiğini görürüz.

Akşam oldu. Bizde misafir var. Biraz ben de oturdum. Odamız az, binaenaleyh yakın kahveye gittim. Muallimleri orada gördüm. Hepsi orada. İşte müdür de geldi. Kenara çekildim. Kitap okuyordum. Birden kapı açıldı. Kahvecinin çocuğu. Benzi solmuş, gözleri dışarı fırlamış bir halde içeri girdi. Silâhlar atılıyor silâhlar! dedi. Duymuyor musunuz, muharebe gibi... Herkes pür telâş dışarı fırladı. Silâhlar tevali ediyor. Muhtelif
3 rivayetler. Yangın var! Hayır değil; ışık yok. | Galiba başka şey! Aman kaçın! Herkes kaçıyor. Silâh sesleri gittikçe yaklaşıyor ve çoğalıyor. Hemen koştum, eve geldim. Hükümette berkî bir sür'atle hazırlık var, nöbetçiler hazır. Peder[6] silâhını aldığı gibi çıkmış! Nöbetçi lâmbayı söndürün dedi. Söndürdük. Odaya girdim pencereden baktım. Kızıl bir duman semayı kaplıyor. Anladım, yangın; telâşa mahal yok. Sesler çoğaldı. Silâhlar mütemadiyen muharebe olurcasına atılıyor. Kahve halkı saklanacak yer aramış... Yangın! Yangın! Biraz uzakça! Hükümete koştum. Jandarmalar pür silâh çıkıyor. Koştum doğru yangın yerine. Merak bu ya, görmeden olamam. Uzak, çok uzak, tâ memleketin öteki ucunda, Bademlik'te. Gittim. Ev kızıl alevlerle kuşatılmış yanıyor, yanıyor! Bağırış, gürültü. Fakat hava yaş, rüzgâr yok. Çok şükür diğer tarafa sirayet etmedi. Yangın yerinde haber aldım. Kasap Halil Efendi'nin evi. Vah vah! Geçende familyası vefat eden değil mi? –Evet, çok yazık. İstanbul'dan da bugün gelmiş. Familyasının vefatında da burada değildi. Çok yazık, çok
4 yazık. Fakat kabahat kendisinde imiş. Evine ot koymuş. Hay akılsız hay! Belediye de tembih etti. Ne ise tekrar kahveye gittim. Münakaşat, gürültü hep yangın ve silâhlar üzerine. Silâh seslerini başka şey zannedenler aldanmışlar. Fakat hakları var. Ne kadar çok silâh. Budala ahali, bu âdeti suistimal ediyorlar. Peder yangında vazifesi icabı Kuvay-ı Milliye merkezine koşmuş. Onları teskin etmiş. Hamdi Bey[6] ilk fırsatta yangın yerine koştu. Gayyur adam.

Yattım, sabahleyin erken kalkmak üzere. Bu gece projektör tecrübeleri olacakmış. Bana ne...

Levent Şahverdi Arşivi

15 Şubat 1920 Pazar :

Bugün şayanı kayıt bir şey olmadı. Yalnız Kuvay-ı Milliyenin namazgâhtaki[7] son sistem 10,5'luk toplarıyle endaht tecrübeleri olacağını işittik.

Öğleye yakın tecrübeler yapılmış. Sekiz endaht icra edilmiş. Bizim aşağıda haberimiz bile olmadı.

Bu gece bizde yine misafir vardı.

16 Şubat 1920 Pazartesi :

Bu sabah erken kalktım. Mektepte nöbetçiyim. Doğru mektebe gittim. Bugün pazar da var. Teneffüs aralarında pazara çıktım. Peynir falan aldım. Öğle paydosunu yaptık. Yemekten sonra mektebe geldim. | Galiba beşinci dersti. Satı'ya mektup yazı- 5
yordum. Çocuklara da yapılacak bir vazife vermiştim. Birden dershanenin kapısı açıldı. Talebeden birisinin ağabeyisi telâşla girdi:

— Muallim Bey,..... efendiye biraz müsaade edin! dedi ve süratle çocuğa, çantanı al çabuk dedi. Çocuğun gözleri yaşarmış, benzi uçmuştu. Ayağında ayakkabı yoktu. Ben lâkaytçe: kimbilir dedim. Belki evlerinde bir şey oldu... Tam bu dakikada hademe içeri girdi ve:

— Mustafa Efendi, ne oluyor! Dükkânlar kapanıyor, halk kaçıyor dedi.. Koştum, kapının önüne çıktım. Hakikaten halk kaçışıyordu. Sokaklar, koşan, kaçışan halkla dolu idi. Pazar dağılmıştı. Bu esnada muallimlerden Ziya Efendi koşarak geldi. Soluk soluğa:

— Mektebi tatil edin, biz de tatil ettik dedi. Ne var demeye kalmadı. Öteki odaya koştu. Talebeyi salıverdik. Koştum, Ziya Efendi'yi yakaladım! Her tarafta telâş!... "Yahu ne var" dedim:

— Sorma birader. Savaştepe[8] Çerkezleri Biga'yı basıyormuş. Namazgâha geldiler. Kurşunlar namazgâhı kasıp kavuruyor. Güç kaçabildik. Az kaldı vuruluyorduk.

Ne var, ne yok, kimse bilmiyor. Hakikatten kimsenin | ha- 6
beri yok.

Levent Şahverdi Arşivi

Eve geldim. Evdekiler ürkmüşler, korkmuşlar. Elime bir pusla verdiler.. Pederden: "Silâh ve cephanemi yollayın!", Pederin silâh ve cephanesini vermişler. Fakat nerede, bilmiyorlar. Evden çıktım, herkes mütemadiyen kaçışıyor. Jandarmalar hükümet bahçesinde sipere yatmışlar. Doğru "Kuvay-ı Milliye karargâhı"na gittim. Cadde kalabalık. Karargâhta bir nöbetçiden ve birkaç askerden başka kimse yok. Döndüm, gelirken iki defa top sesi duydum. Silâh sesleri tevali etmeğe başladı. Koşa koşa eve geldim. Biraz durdum. Birkaç süvari aşağı yukarı koşuyorlar. Herkeste telâş. Kuvay-ı Milliye Kumandanı Hamdi Bey'in yaveri elinde çanta bir hükümete, bir de telgrafhaneye koşuyor. Biraz sonra Kuvay-ı Milliyeden Kâni Bey'i[9] gördüm. Aşağı yukarı süratle gidiyor.. Sokaklarda kimse yok.

Evden tekrar çıktım, hükümete gittim. Hükümette memurlardan kimse yok. Yaver yukarıdan mitralyözü indirmiş, jandarma kumandanına:

— Buraya mı kuralım? dedi. Kumandan:

— Hayır, yukarısı daha iyi.

7 — Peki, yukarı götürün. Mitralyözü yukarı götürdüler. Jandarma kumandanı telaş içinde. Jandarmalar hazır..

Anladım, büyük bir şey var.. Eve koştum. Silâh sesleri mütemadiyen inliyor... Tak! tak! Kapı çalındı. Açtım, peder. Bir zabitle gelmiş, silâhını cephanesini verdi. İçeri girdi.

— Ne var? dedim.

— Sorma! Etraf muhasarada. Kışla kurşunlar arasında kaldı. Galiba Anzavurmuş. Hamdi Bey de muhasarada imiş. Askerde silâh yok, silâh almak için buraya geldim.

Biraz durdu. Dışarı çıktı. Evvelâ hükümete, sonra karargâha gitti. Tekrar geldi. Silâhlar yakınlaşıyor.

Kör olsun, bizim ev de tam yerinde. Hükümetin burnunun dibinde, ne olsa tehlikedeyiz. Bereket versin bodruma. Oraya iniyoruz. Orası biraz masun.

Birkaç dakika geçmedi. Hükümette bir bağırış. Arkasından sürekli silâh sesleri!.. Aman! yandım! dan! dan! anladık. Tehlike arttı. İçerideki eşkıyaları öldürüyorlar. Silâhlar devam ediyor. Mitralyöz de beraber.. Sokakta çıt yok.. Dakika geç-

Levent Şahverdi Arşivi

miyor. Hapishanede yine silâh sesleri, zincir şakırtıları. Caniler birbir kurşuna | dizilıyor. 8

Bir müddet arası geçti. Birden yine silâhlar atılmağa başladı. Bu sefer dışardan da geliyor. Koştuk, bodruma yattık.... Gürültüler. Silâh sesleri çoğalıyor. Dan! dan!.. hapishanede bağırış... Dışardan:

— Jandarmalar teslim olun, silâh atmayın, bayrak çekin.

Anladık. Muhasımlar kimlerse gelmişlerdi. Gürültüler devam ediyor: Teslim olun, bayrak çekin...

Hapishaneden mukabele olunuyor. Nâralar atılıyor.

— Kapıyı açın kapıyı!!

— Yahu kapıyı açın diyorlar.

— Ah! yaşayın....

— Vurun hınzırı vurun! dan! dan!

— Hey arkadaş, teslim ol!

— Yahu! Bu da kim? Silâhını at!

— Nail'i, Celâl Çavuş'u, onları da, onları da*...

— Ah! oh! Hele kurtulduk. Yaşayın!

— Aman, ne oluyoruz?.. 9

— Bu da! Bu da!

Biz bodrumda korkular, helecanlar içinde bitabız. Dışarda bu gürültüler bütün dehşetiyle devam ediyor. Pencereden baktım. Her kıyafette adam var. Muhacir, Çerkez, Pomak, ve saire.. Hükümetin önü mahşer yeri. Öpüşen, helâllaşan, kucaklaşan, bağıran, çağıran, haykıran. Bir sürü silâhlı halk, hep köylü...

Nedir, ne olmuş? Niçin gelmişler?....

Hapishanenin kapısı kırılmış, bütün hapisler dışarda. Hükümet yağma ediliyor. Jandarmaların eşyalarını çalan, silâhlarını alan, elbiselerini alan dışarı uğruyor. Bir anarşi, müthiş bir anarşi... Ne kumanda eden var, ne de karışan. Herkes bildiğini yapıyor.

Akşam olmak üzere. Ahaliden dışarda kimse yok.

* Nail, bir polis memuru, Celâl Çavuş da bir jandarma çavuşu.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu yağma ve bu karışıklık yarım saat kadar devam etti. Silâhlılar mütemadiyen çoğalıyordu. Hükümet meydanı doldu.

Sonra birisi bağırdı:

— Ey ahali, dışarıya çıkın, bir şey yok.

Kim çıkar. Herkes ölüme karşı gider mi? Baktım bir kaç kişi çıkmış. Konuşuyorlar. Bağırıyorlar. Ahali yavaş yavaş çoğaldı. Fakat silâhlılar arasında intizamsızlık hâlâ berdevam. Etrafa koşuşmalar, bağırmalar, silâh atmalar.

Biraz sonra at üstünde biri geldi.

— Dizilin, şöyle dedi. Onlar birbirlerine giriştiler. Sözde dizileceklerdi. Öteki bağırdı:

— Yahu birçoğunuz da askerlik yaptınız! Haydi çabuk olun! Bunlar yine bir gürültü ve bir küme halinde toplaştılar. At üstündeki, ahaliye:

— Yaklaşın, yakın gelin dedi! sonra:

Bağıra bağıra bir şeyler söyledi. Lâkin anlayamadık. Dev cüsseli, korkunç suratlı birisiydi.

Sonra "Padişahım çok yaşa!" diye ahaliyi ve avenesini üç defa bağırttı.

Yine karıştılar. Yine etrafa koşuştular.

Ne oluyordu, ne yapıyorlardı?..

Akşama doğru bir gürültü işittik. Silâhlı | birisi bağıra bağıra geliyordu. Yakınlaştı. Meydanda durdu. Sesinden ve simasından anladım. Bu, Kara Hasan çetesinden meşhur Kürttü. Hal-i firarda idi. Onlardan sergerde olarak bir bu kalmıştı. Bağırıyor, bağırıyordu. Sonra silâhını elinden attı. Göğsüne vurdu. Bağırdı. Meğerse ahaliye: "Ben size ne yaptım, kime fenalık ettim. Kabahatim varsa beni öldürün. Ben cahilim. Bana yol gösterin!" diyormuş... Cani herif sanki bigünah, mazlum.. Bunca yaptığı cinayetlerden sanki bihaber.. Sonra yine bağırdı:

"— Ey ahali korkmayın(?), benim hükümetle işim yok. Yüzbaşılar, binbaşılar, meydana çıksın, herkes emin olsun(?)..." Heyhat!..

Bu bağırışlar ve gürültüler içinde, kalplerimiz helecanla çarpa çarpa akşam oldu. Hava karardı. Tellal bağırdı:

Levent Şahverdi Arşivi

"— Herkes korkmasın! yarın dükkânlarını açsın!"

Gece erkenden yattık. Korkulu rüya içinde ancak bir iki saat uyuyabildik. İştahamız kesilmiş, hülâsa tam manasıyle bitmiştik.

Hamiş: Bugün o gürültüler esnasında karşımızdaki Rıza 12
Bey'in kayınpederi Mehmet Bey'in de bir aralık evi kuşatılmış. Ve:

— Hamdi Bey, Rıza Bey buradaymış! Buraya gelin buraya! diyerek eve taşlar atılmağa başlamışken biri: Bırakın atmayın.. diyerek önünü aldı, bereket ki evde kimse yokmuş.

Akşama doğru halk seyrekleşince lüks direğinin dibinde bir cenazenin yattığını gördük. Sonradan anladığımıza göre bu yatan, nahak yere şehit edilen biçare jandarma kumandanı imiş. Ve vaka esnasında vurun hınzırı!! diyerek vurulmak istenilen kimse bu imiş. Bunu da hapishaneden çıkan Yeniçiftlikli birisi vurmuş. Zavallı adam.

O gün peder de epeyce telâşa düştü. Çünkü Kuvay-ı Milliyede tabur kumandanlığı yapmıştı. Bu vaka arasında aranılmak ve hiç sorgusuz öldürülmek tehlikesi vardı. İkide birde bizim eve teveccüh eden nazarlardan kuşkulanıyor ve tavan arasına saklanmak için çalışıyordu. O gün evde silâh ve cephaneyi de bir tarafa sakladık. Hülâsa sabaha kadar helecanlar, ihtilâçlar içinde en korkulu ve en tehlikeli dakikalarımızı geçirdik. Bereket versin sabaha kadar bir şey olmadan geçti.

17 Şubat 1920 Salı: 13

Bu sabah erken, pek erken kalktık. Hükümet meydanı yine eşkiya ve ihtilâlcilerle dolu idi. Bağrış, gürültü el'an berdevam. Sokağa çıkmaya ürküyorum. Sanki ölüm tehlikesi beni karşılıyor. Sanki benden bizar olan birisi beni de gösteriverecek zannediyorum. Çünkü bu şakilere hâkim olan hissiyat ufacık bir kıvılcımla alevlenecek kadar müheyya-i iştial. Maazallah ufak bir hareket, ufak bir husumet insanı öldürmeğe yegâne sebep teşkil ediverir. Onun için korkarak sokağa çıktım ve arka sokaklardan dolaşarak mektebe gittim. Mektep vakti daha erken. Mektebin karşısındaki kahveye girdim. İçerisi biraz kalabalık. Şakilerden birisi içerde.

Levent Şahverdi Arşivi

"— O, Hamdi Bey dedikleri... eşkiyanın domuzu be... ne söyleyon sen?.."

Gibi patavatsız laflarla güm güm atıyor ve seciyesiz halk da bunu dinliyordu. Canım sıkıldı. Naçar oturdum. Biraz sonra yukarıdan beş on silâhlı şaki kahveye doğru geldi. İçlerinden biri -ki kıyafetinden Pomak olduğu anlaşılıyordu. Korkunç suratlı cani bakışlı birisiydi-:

14 — Buralarda evi olanlardan birisi biraz gelsin dediler, kimse kalkmadı. Bu sefer:

— Ne duruyorsunuz! tahkiriyle sert sert bağırdı. O zaman Tüfekçi Ali Dede ayağa kalktı. Fakat Kahveci Çavdar Hafız:

— Muhtara gidin, diyerek onları ikaz etti. Sonra muhtarı aramağa gittiler.

Sonradan haber aldığıma göre bunlar Hamdi Bey'in yaverinin emirberi olan Osman Efendi'nin evini arıyorlarmış. Fakat bulup bulamadıklarını bilemiyorum.

Mektebe geldim. Derse girdik. Muallimle birbirimizden havadis soruyorduk. Gizli gizli dertleştik.

İkinci dersti galiba, müdürden şu emri aldım:

Mustafa Efendi'ye

Biz görülen lüzum üzerine talebeyi salıverdik. Oraca terhise lüzum yoktur. Tedrisata devam ediniz efendim.

Müdür
MAHMUT KÂMİL

Tedrisata devam ettik. Fakat bu emir de bizi helecana
15 düşürdü. Acaba ne vardı? Sonradan haber aldık ki | mektepte evvelce Kuvay-ı Milliyenin askeri durduğu için şakiler tarafından abluka edilmiş ve müdür de talebeyi salıvermiş.

Birçok havadisler işitiyoruz. Balya'dan Kuvay-ı Milliye geliyormuş. Balıkesir'den asker hareket etmiş. Allah sonunu hayır etsin.

Mektepte iken hademe şu haberi getirdi. Tellal bağırmış, demiş ki:

Levent Şahverdi Arşivi

"Dinini, Muhammedini seven debboya gitsin. Ahmet Bey gelecek".

Hademe bu haberi getirince elim ayağım kesildi. Bu zamana kadar gelenlerin Kürt ve avenesi olduğunu zannediyordum. Meğer hakikaten Anzavur da berabermiş. Eyvah dedim.

Hademeyi gönderdim. Biraz sonra geldi. Ahmed Bey, suvarileriyle gelmiş, hükümet meydanında nutuk (?) söylemiş. İşte Kuvay-ı Milliyenin kökünü keseceğiz, sizin gibi ümmet-i Muhammed fırkasına mensup dindaşlarıma teşekkür ederim. Hamdi Bey'i tuttuk, yakında buraya gelir, gibi... Hülâsa ahalinin ruhunu okşayacak mantıksız ve patavatsız sözler sarfetmiş. Bittabi ha- 16
deme hepsini dinlememiş. Bana geldi, haber verdi. "Yavan yavan bağırıyor" dedi... Hey zavallı millet, daha şimdiden "böyle giderse iyi" demeye başlamışlar... Zavallı Müslümanlık! Sen nelere, ne cinayetlere alet oluyorsun? Senin kutsiyetinden, senin ruhaniyetinden istifade ederek ne hunharlıklar, ne melanetler icra ediliyor. Biçare Türk! Senin safiyetin ve masumiyetin bu alçak adamların elinde ne kullanışlı bir alet oluyor! Zavallı milletim, senin saf galeyanınla, o hakikati idrak edemeyen dimağınla ne cinayetler yapılıyor. Heyhat!..

Talebeyi terhis ettik. Eve geldim. Hükümet meydanı mahşer yeri, her taraf Çerkezlerle dolu. Bütün Çerkez köyleri sanki Anzavur'un arkasından şehre boşanmış. Ona tekâpu, âdeta secde ediyorlar. Görülüyor mu? Ateşe yine biçare Türkleri, köylüleri soktu da kendi bir gün sonra maiyetiyle ve kemal-i tantana ile geldi. Her nevi kıtali yine Türklere yaptırdı. Zavallı millet. Hâlâ anlayamıyor. Onun yaldızlı | Müslümanlık sözlerine kanmaktan 17
hâlâ bıkmamış...

Biga Çerkezleri de gelenlerle hemdem. Aşağı yukarı geziniyorlar.

Yemek yedim. Dışarı çıktım, kahveye girdim. Sokaklarda silâhlı halk dopdolu. Kahvede herkeste bir sükût, bir yeis, kimse bir şey söylemiyor. Herkes durgun. Sevinç namına birşey yok.

Biraz arası geçti. Bir gürültü, bir koşuşma oldu. Tellalmış. Bağırıyor:

Levent Şahverdi Arşivi

— Ey ahali Hamdi Bey'in, Rıza Bey'in maiyetinden her kimin evinde saklı varsa söylesin. Eğer bulunursa, divanıharpçe (?) büyük ceza var. Kâni dedikleri.. bugün bizim kasabamızdadır.

Bu tellal etrafı çalkadı. Üç dört defa tekrar edildi. Daha bazı tellallar : Kuvay-ı Milliyeden olanlar teslim olsun. gibi sözler.

Nihayet ikindiye doğru yine bir koşuşma oldu.

— Kâni bulunmuş, Kâni... Denildi. Silâhlılar koştu. Bizim
18 ev de dahil olduğu halde o adayı | abluka etmişler. Dışarı çıktım. Halk bir koşuyor bir kaçıyor. Belki yüz silâhlı bütün silâhlarını o tarafa tevcih etmişler.

Al bir korku daha.. Acaba ne oluyor? Bizim eve de ateş etmesinler. Helecanımdan titriyorum. Eve gelmek istiyorum. Nerde, kabil mi? Adım atmak tehlikeli. Naçar kahveye girdim. Birden müthiş bir ses, bir bomba sesi etrafı inletti. Arkasından bir daha, bir daha, herkes bağırdı. Bulundu, bulundu... Evet, Kâni Bey'in üstünde bomba varmış. Şu halde tehlikenin sonunu anlayarak, bombalarını attı. Arkasından sürekli bir silâh sesi. Sanki muharebe oluyor. Dan! dan! dan! Eyvah! Evi düşünüyorum. Kim bilir ne buhranlar geçirdiler? Bütün silâhlar bizim ev etrafında atılıyor.

Sesler kesildi. Koştum, dışarı çıktım. Bizim ev ablukada. Meğerse taharri edilmiş. Fakat bombanın patlamasiyle taharriden vazgeçmişler. Pencereden konuşuyorlar. Eyvah dedim. Evde galiba bir şey oldu. Helecanım arttı. Eve gidemiyorum. Bu esnada bir bağırış oldu. Evin yanından bayırdan, iç elbisesiyle
19 bir cesedi, | sürükleyerek, bağırarak ve koşarak getiriyorlar. Anladım. Zavallı Kâni Bey'in naa'şı idi. Dayanamadım. Kaçtım. Bu vatan fedaisinin şakiler elindeki bu halini görmek istemiyordum. Ahali toplandı. Oraya bakıyorlar.

Eve geldim, ürkmüşler. Ev taharri edilmiş. Bittabi bir şey bulunamamış.

Kâni Bey meğerse komşu Rumlardan birisinin evinde imiş. Bildiği bir Arnavut'un evinden oraya geçmiş. Zavallı çocuk. Hiç olmazsa gece kaçsaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

Caniler girdikleri, taharri ettikleri evden her şeyi aşırmışlar. Bereket versin bizden bir şey alamamışlar. Hele Kâni Bey'in bulunduğu evi soyup soğana çevirmişler. Zavallı Kâni, bombayı kendine atmış. Cesedini alçaklar daha ölmeden merdivenden atmışlar, elbiselerini soyarak hatta edep yerini açarak sürükleye sürükleye getirmişler, alçaklar.

Onların bu canilikleri, beni büsbütün ürküttü. Yüzlerine baktıkça kalbim çarpıyor. Cinayetler tevali etti. Bu ikinci ceset. Biraz sonra araba ile kırık bir mitralyöz ve naaş | daha geldi. 20
Bu da Kuvay-ı Milliyeden birisinin naa'şı imiş. Artık büsbütün ürktüm. İçim sanki bir burgu ile buruluyor. Kalbim boşta çarpıyor. Ufak bir hareket elimi ayağımı titretiyor.

Bağırış, gürültü hâlâ berdevam. Ara sıra biri çıkıp bağırıyor.

Akşama doğru bir tellal daha:

— Hamdi Bey gece gelecek, herkes yerli yerine gitsin. Of!.: Bu koca kahramanın cesedini bu alçakların kirli ayakları altında mı göreceğiz? Ne fecaat, ne denaet yarabbi! Tahammül olunmayacak hal.

Biraz sonra bir hareket daha. Hükümet meydanı açıldı. İki sıra Çerkezler pür silâh dizildiler. Gittik. Anzavur pür mehabet, hükümetten iniyor. Etrafa selâmlar saçarak geçti. Arkasında, önünde birer silâhlı. Onu tantana ile götürüyorlar. Etrafa sanki yaptığı cinayetlerden bir katre-i şan almış gibi mağrurane bakıyor. Millet haini, vatan düşmanı alçak herif! Nihayet geldi. Bu masum kasabayı ebediyen kirletti. Cani...

Akşam oluyor. Herkeste yeis ve korku, kimse kimseye bir 21
şey söyleyemiyor. Sanki herkesin kalbini siyah bulutlar kaplamış.

Akşam oldu. Telgrafhane de işgalde olduğu için hiç bir taraftan bir havadis yok.

Gece yine korkular ve ihtilâçlar içinde yattık.

18 Şubat 1920 Çarşamba:

Sabahleyin kalktım. Mektepte nöbetçiyim. Doğru mektebe gittim. Etrafta havadis yok. Hamdi Bey el'an gelmedi. Şüpheye düşüyoruz. Allah vere şüphemiz doğru çıksa. Rıza Bey'in muhasarada olduğunu ve şiddetle mukavemet ettiğini söylüyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir ders sonra hademe geldi. Demin dışarı çıkmıştı. Derste idim. Helecanla kapıyı açtı.

"— Eyvah!" dedi. Hamdi Beyi getiriyorlar. Ne başını bırakmışlar ne vücudunu; paramparça etmişler zavallıyı.

Tüylerim ürperdi. Rengim uçtu. Helecanım şiddetlendi, duramadım. Kapının önüne çıktım. Halk hükümet, meydanına koşuyor. Artık ne ders, ne de talebe hatırıma geliyor. Her şeyden soğudum. Elim ayağım titriyor. Tekrar içeri girdim.

Haber aldık. Hamdi Bey'in naa'şı mübarekini canavarlar
22 kirli | ayaklariyle çiğnemişler, vücudunu parça parça etmişler alçaklar! Bunları işittikçe teessürüme payan olmuyor. Of!.. Bu derece yeisi ömrümde görmedim. Bu derece fecaat dünyada işitmedim. Her halde Balkan harbinin Bulgarları bunlardan daha munsif idiler. Zavallı şehidin vücudunu arabadan süngülerle çıkarmışlar.

Öğle paydosunu yaptık. Eve geldim. Silâhlı şakiler birer birer meydandan kayboluyor. Köylüler galiba köylerine gidiyorlar. Yalnız Çerkezler, o ..... burada. Et almağa gittim. Aşağısı daha kalabalık. Giderken arkadaşlarımdan Hamdi'yi gördüm. Benzi uçmuş, çehresini elemler kaplamış. Ne fecialar, gördün mü, gördün mü dedi ne fecialar... Hep devamlı Türk'e yaptırıyorlar. Alçak millet, kendi hep seyirci. Anladım bu hassas çocuğun sözleri altında gizli hakikatler ve elemler vardı.

Mektebe gidiyordum. Bir tellal. İşitemedim. Yaklaştım tekrar bağırdı:

— Müslüman olan, dinini Muhammedini seven, eli silâh tutan Çınarlık'a toplansın.

Anladım. Caniler tehlikeyi anladılar. Şimdi de ahaliyi iğfal etmek istiyorlar. Kimse kulak vermiyor. Bu mendeburların ağzına din, Muhammed sözleri bile yaraşmıyor. Canavarlar dinini Muhammedini kendileri sevselerdi, bu cinayetleri yapmazlar, Peygamberin emrini dinlerlerdi.

23 Evde söylemişlerdi. Hamdi Beyle birlikte getirilen Mülâzım Rıza ve Besim Efendilere evvelâ Hamdi Bey'in cesedi gösterilerek kendilerine bir şeyler söylenmiş ve kamçılarla vurularak hükümete konulmuş. Ve akabinde silâh sesleri işitilmiş. Meğerse

Levent Şahverdi Arşivi

alçak Kürt, Mülâzım Ali Rıza Bey'i şehit etmiş ve Besim Efendi'yi de şehit edeceği sırada bir Çerkez atılarak kurtarmış. Ve, kabahati yok denilerek Kürt'ün pençesinden tahlis etmiş. Yoksa biçare Besim de feci bir surette şehit edilecekmiş. Zavallı Rıza'nın cesedi henüz ölmediği halde merdivenlerden sürüklenerek indirilmiş.

Hükümet salhaneden beter oldu. Alçakların makteli yapıldı.

Sonradan haber aldım ki Hamdi Bey geldiği zaman Kürt ve Gâvur İmam[10] denilen iki şaki, arabaya çıkarak halka bağırmış ve:

"— Bu bizim başımızı koparacaktı. Lâkin biz onun başını kopardık. Arkadaşını muhasara ettik, inşallah yakında onun da başı kopar" diyerek cesedi çiğnemişler.

Mektebe geldim. Tellalı, Muallim Osman Efendi de işitmiş. 24
Anlaşılan, bir taraftan kuvvet geliyordu. Ne ise.. Hademeyi tuttum ve yukarı, müdüre gönderdim. Tellalın söylediğini anlatarak harekâtımızı ona göre tanzim edelim diye.

Hademe gitti geldi. Müdür talebeyi salıverin demiş. Salıverdik.

Mektepten gelirken telgrafhaneye uğradım. Eşraf-ı belde toplanmış, telefonla görüşüyorlar. Yalnız :

"— Ne kadar, ne zaman çıkmış?" gibi sözler işittim. Kahveye geldim.

Sonradan haber aldık ki, Çanakkale'den mutasarrıf iki yüz kişilik bir kuvvetle hareket etmiş ve geliyormuş. Fakat bu şakiler gelmesin, sonra şehri yakarız gibi tehditlerle kuvvetin geriye kalmasını istemişler. Hatta kaymakama zorla bir telgraf bile çektirdiklerini söylüyorlar.

Kaymakam da bugün meydana çıktı. O da dışarda imiş. 25

İstanbul'a Babıâliye telgraf çekildiğini de | işittik. Meselenin sulh ile tesviyesi için İstanbul'dan ba irade-i seniyye, bir heyet istemişler.

Kahveye geldim. Ahmet Bey'in bir miktar süvariyle Yeniceköy'e, Rıza Bey'in muhasarasına gittiğini söylüyorlar. Hep süvariler galiba gitmişler.

Biraz sonra Kürt, birkaç kişiyle kahveye girdi. O gelirken helecanım yine başladı. Sanki beni öldürmeğe geliyordu. Kılığı

Levent Şahverdi Arşivi

kıyafeti, suratının şekli, gözleri, o hain gözleri sanki insan yiyecek gibi idi. Nasıl korkulmasın? Ne korkunç kıyafet. Tam manasiyle bir cani şekli. Pür vakar içeri girdi. Oturdu. Herkes merhaba dedi. Ben sesimi çıkarmadım. Bir müddet sonra söze başladı. Herkes onu takdir ediyordu. O:

— Ben cahilim, lâkin sizin gibi efendilerin yanında hizmet ettim, diye başladı. Ve ahaliye gönderdiği mektuplardan, kırlarda geçirdiği hayattan bahsetti. Nihayet kandırabildim. Hakikati anlatabildim diyordu. Çerkezler de hakikati anladılar, dedi. Zavallı bilmiyordu ki Çerkezler kendisini imhadan başka bir şey
26 düşünmüyorlar. | Sonra biperva söyledi:

— Çok şükür kanımıza kan aldık. Hele beni takibe gelen o alçak zabiti de elimle öldürdüm. Şimdi de Rıza [11] kaldı. Onu da öldürürsem artık gam yemem, diyor ve kendi erkekliğinden, onların kancıklığından bahsediyordu. Sonunda da cahil, bilmeyerek cürmünü meydana koyuyordu:

"— Bizim ahalimiz fırsat yoksulu! Hükümete gitse bir işini görmek için iki ay uğraşacak ve 300 lira sarf edecek; bize geliyor 20 lira ile işini bir günde bitiriyoruz da sonra bizden şikâyetçi oluyor" [12] dedi... Bilâhara de:

"— Ahmet bey gitti; bizi çağırdı. Buranın inzibatı size ait. Mıstık Hoca reisiniz, dedi. Şah İsmail'i [13] de burada bıraktı. Biz de elimizden geldiği kadar çalışacağız.,,

Sizin çalışmanız eksik olsun. Siz şehre inzibat değil, korku getirdiniz, anarşi getirdiniz. Defolsanız daha iyi değil mi?

27 Çok şükür biraz sonra kahveden çıktı. | Ben de bu suretle derin bir nefes aldım.

Bugün başka bir şeyler olmadı. Yalnız herkeste yeis, elem ve durgunluk. Herkeste bir korku. Çünkü etrafımız şakilerle dolu. Dükkânlar hâlâ açılmıyor. Ahali yağmadan korkuyor.

Geceyi yine korkular içinde imrar ettik.

19 Şubat 1920 Perşembe :

Helecan ve yeis berdevam. Etrafta gezinen silâhlı şakiler herkesin kalbinde korku tevlit etmekten geri kalmıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Herkesin kalbi siyah bulutlarla kaplı. Sema bile bizimle hemyeis, o bile ağlıyor. Etraftan hiç bir haber yok.

Rıza Bey'in mukavemet ettiği söyleniyor. Buradan top istemişler. Bir top gidiyor.

Bugün İzmir'in ve İstanbul'un bizde kaldığını tebşir eden bir telgraf geldi. Bunu sair zaman almış olsaydık neler yapmaz, ne şadümani icra etmezdik. Fakat yeisimizin derecesine bakın ki şu havadis, şu tebşirat bile bizi memnun edemedi. Kalben memnun olmadık değil. Fakat etrafımızı kaplayan elem | dalgaları 28
o şule-i memnuniyeti sanki boğuyordu.

Biraz sonra sadaretten şu telgraf gelmiş:

Mahreci
Babıâli

Telgraf Sureti

Teşkil olunan heyet-i mahsusanın müttehi-i hareket olduğunun oradan ahali namına telgraf keşide eden Müftü Efendi'ye tebliğ. 19 Şubat 336.

Sadrazam
ALİ RIZA

Şu telgraf biraz ümit verir gibi oldu. Artık sabırsızlıkla heyetin gelmesini bekliyoruz.

İki İngiliz gelmiş. Galiba bu ihtilâl için. Lâkin burada tercüman bulamadıkları için Karabiga'ya gitmişler. Eşraftan Cevat Bey[14] ve Çerkez Tahir Bey[15] ile şaki-i şerir Şah İsmail ve bacanağı da bunlara iştirak etmişler.

Akşam haber aldık. İngilizleri, bir şey yok, ufak bir kıyam diye başlarından savmışlar. Lâkin Şah İsmail ve bacanağı İngiliz zırhlısına binerek Çanakkale'ye gitmiş. Artık bu şerirlerin İngiliz parasiyle vatanlarının aleyhine icra-yı hareket ettikleri meydana çıkıyor. Zaten bu bedihi | değil mi? Zavallı ahali bu hainlerle 29
teşrik-i mesai ederken bunlardan ne kadar bihaber.

Akşama kadar heyeti dört gözle bekledik. Lâkin ne gelen var ne giden...

Levent Şahverdi Arşivi

Hükümet yine ıssız. Birkaç jandarmadan başka kimseler yok. Memurin iş başına el'an gelmiyorlar. Herkes korkuyor. Şehir halkından bazıları arabalarla Karabiga'ya ve İstanbul'a kaçıyorlar. Şehrin yakılacağından herkes korkuyor.

Akşama kadar birçok havadisler, birçok dedikodular işittik. Hep yeis, hep elem. Hep korku, hep helecan. Başka bir şey yok. Etrafımız hunhar canavarlarla muhat, nasıl korkmayalım?..

Gece oldu. Hep birkaç günlük kasvetli gece. Her taraf sanki hüznü inliyor. Baykuşlar bile meşum sesleriyle hüznü bağırıyorlar...

30 **20 Şubat 1920 Cuma:**

Etraf her günkü yeislerle kaplı. Ufak sızıntılar şeklinde havadisler var. Şayan-ı ehemmiyet değil.. Etraf silâhlılarla çevrilmiş. Herkes birbirine gizli gizli fısıldıyor. Sanki herkes bir hafiye, herkes arkadaşından emin değil. Hülâsa hicran, hicran...

Heyetten bir haber yok.

Vapur gelmiş. Yolcular geliyor. Heyet vapurundan bir havadis yok. Karabiga'da bir sefine-i harbiye olduğunu söylüyorlar. Belki odur.

Mutasarrıfın Balıklı'ya kadar geldiğini, fakat şakilerin ısrariyle Biga'ya gelemediğini söylüyorlar. Kim bilir?..

Korkunç bir muhit içindeyiz. Her an ölüm tehlikesi, felâket tehlikesi bizi izaç ediyor.

Heyet yine gelmedi. Geldi gelecek deniliyor. Bir şeyler yok.

Bugün Anzavur'a imdat için yine bir miktar süvari gittiğini söylüyorlar.

Hıristiyanlar halimize müstehziyane bakıyorlar.

31 Akşama kadar sabırsızlıkla heyeti bekledik, bir şeyler yok. Herkes yine mahzun. Tellal bağırıyor. Dükkânlar açılsın. Hükümetçe inzibat temin edilmiş. Memurlar vazifesine gelsin. Heyhat! Hani inzibat? Caniler halkın gözü önünde gezerken lafla inzibat olur mu? Herkesin malı, canı tehlikedeyken inzibat ne gezer. Hükümetsizlik, asayişsizlik vesselâm!

Geceler yine aynı hüzünle geçiyor.

Levent Şahverdi Arşivi

21 Şubat 1920 Cumartesi:

Mektepte nöbetçiyim, erkenden geldim. Dükkânlar hâlâ açılmıyor, hükümete kimse devam etmiyor. İnsan, hükümet binasını karşıdan görünce ürküyor. Maktel oldu zavallı bina. Bugün develerle cephane gitti, jandarmaların cephanelerinden. Sordum, Yeniceköy'e gidiyormuş, Rıza Bey'in muhasarasına memur olanlara. Boyuna oraya imdat gidiyor.

Çanakkale Jandarma Kumandanı Rıza Bey iki yüz kişilik bir kuvvetle Çan'a gelmiş. Fakat bu hunharlar onun buraya gelmesine müsaade etmiyorlar. Çünkü yaptıkları canavarlıktan | korku- 32
yorlar. Bittabi jandarma gelmeyince de burada ne inzibat olur, ne bir şey. Her mahalleden devriye çıkıyor, hava... Kimse kimsenin derdini dinlediği yok.

Bugün heyet gelecekmiş. Sözde dün gelmiş, fakat buraya kadar gelmeğe korkmuşlar; onun için bugün buradan onları almaya bir heyet gidecekmiş. Heyet; Cevat Bey, Müftü Efendi ve saireden mürekkep imiş.

Heyet geliyor dediler. Kimisi veliaht da varmış diyor, fakat masal.

Akşam üstü mektebi tatilden sonra kahveye gittim. Biraz sonra etrafta koşuşmalar oldu. Heyet geliyormuş. Koştuk. Belediye önünde arabalar var. Ahali toplanmış. Sokuldum tâ Belediye kapısına kadar. Heyet içeri girdi. Biraz sonra eşraftan bazıları geldiler. Çerkezler silâhlariyle etrafı kuşatıverdiler. Biraz sonra birisi "çekilin" dedi. Müftü Efendi kapıya geldi, duaya başladı. Onun arkasından heyet geldi. Mutasarrıf-ı sabık Samih Rifat Bey [16], ismini | bilâhara öğrendiğim Rıza Paşa, bir de 33
gözlüklü bir müfettiş. Diğerini göremedim. Müftü, o çatlak sesiyle uzun, bıktırıcı bir dua okudu, ondan sonra üç defa padişahım çok yaşa bağırdılar. Sonra Samih Rifat Bey kendisine has gür ve beliğ sesiyle suzişli ve halkın tamamen ruhune hitap eden kısa bir nutuk okudu. Nutkunda hükümet memuru sıfatiyle idare-i kelâm ettiğini, hükümetin lüzumunu ve ne demek olduğunu, ahaliye karşı muamelesini, etrafımızın düşmanlarla sarılmış olduğu şu sırada muhafaza edemediğimiz sükûn ve asayişi. Hükümetin düstur-ı ameli Kur'an, Peygamber, padişah olduğunu,

Levent Şahverdi Arşivi

padişaha itaat lâzım geldiğini, ve heyetin şu vaka üzerine ba irade-i seniye gönderildiğini, vazifelerinin de ahalinin derdine deva, yarasına merhem olmak olduğunu, hakikati ve cereyan-ı ahvali söylemelerini anlattı ve nutkun sonunda yine padişahım çok yaşa diye bağırıldı. Heyet içeri girerken bir alçağın önayak olmasiyle Çerkezler kâmilen "Kuvay-ı Milliyeyi istemeyiz" diye bağırdılar. Herkes dağıldı. Akşama kadar herkes biraz şen gibi idi. Fakat eski şenlik nerede?..

22 Şubat 1920 Pazar:

Bugün şehir içinde şayan-ı kayıt bir vukuat olmadı. Yalnız Çan'dan Yenice'den bazı haberler tereşşüh ediyor. Rıza Bey, Yenice'deki cephaneliğe ateş vererek maiyeti efradıyle Balıkesir'e firar etmiş[17]. Bazı askerler gelmişler.

Sözde Rıza Bey'e mühimce bir kuvvet imdada gelmiş, fakat bu taraftaki kuvvet daha çok olduğu için ve buradan giden topun gülleleri Yenice'ye düşmeye başladığı için, Rıza Bey, Hamdi Bey'in şehit düştüğünü hissetmiş ve firar etmiş. Balıkesir'den cephaneleri kaldırmak için gelen bir rivayete göre 50 ve bir rivayete göre 150 deve bura şakileri tarafından esir edilmiş. Henüz hakikati bilen yok. Bir rivayete göre 150, bir rivayete göre de sekiz on kişi Rıza Bey tarafından şehit olmuş. Fakat muhasırların vefiyatı meçhul... Rıza Bey cephane ve silâhların mühim bir kısmını aşırtmış. Mütebakisini yakmış. Yanında 50'ye yakın
35 mitralyöz, iki de top varmış. | Bu rivayet deveran ediyor.

Heyeti kimse ile görüştürmemişler. Bazı mahdut kimselerle konuşmuşlar. Etrafları silâhlılarla kuşatılmış.

Akşam üzerine doğru Mehmet Rüştü Efendi'nin[18] yazıhanesi önünde bir kalabalık toplandı. Yüze yakın silâhlı ve onlardan daha fazla ahali. Ne oluyor bilmiyoruz. Meğer isyancılar heyete verilmek üzere Kuvay-ı Milliyenin aleyhinde bir mahzar hazırlıyorlarmış. Cevat Bey vekilleri imiş. Bütün köy ve şehir muhtarlarına mühürleteceklermiş. İşte heyete verilecek evrak bundan ibaret. Akşam üzeri herkese mahzarı okumuş ve cebren muhtarlara mühürletmişler. Merasim-i kıraatte ben bulunmadım. Bulunan arkadaştan naklen yazıyorum.[19]

Levent Şahverdi Arşivi

23 Şubat Pazartesi: 37

Bugün şayan-ı kayıt bir şey yok. Yalnız heyet gidecekmiş. Mülkiye kaymakamını da beraber almışlar. Zavallı kaymakam çok korkmuş. Belki hakikati anlatır. Zavallıyı ta Asmalı'dan Çan müdürüyle beraber yaya getirmişler.

Öğleye yakın biz mektepte iken heyet hükümete gelmiş, ahaliye karşı yine Samih Rifat Bey bir nutuk irat etmiş. Badehu Padişahım çok yaşa diye bağırılmış ve heyet gitmiş.

Bugün şayan-ı kayıt başka vukuat yok.

Asayişsizlik dolayısiyle herkes korkak ve müterediddit İstanbul'a ve diğer taraflara kaçan kaçana. Çünkü Biga'nın iki kuvvete muharebe meydanı olacağı aşikâr. Dışarıdan gelecek kuvveti tehdit için Anzavur, şehri yakarım diyormuş. Herkes korkuyor. Hâkim-i mutlak Ahmet Anzavur. Her şeyi o yapıyor. O görüyor. Sözde kaymakam vekili var. Fakat her şey onun kumandasında. Hülâsa muvakkaten olsun icra-i hükümet ediyor. Geceleri her taraf sükûn içinde, meşum ve korkunç karanlık her tarafı | kaplıyor. Sokaklarda mevhum hayaller 38
geziyor gibi oluyor. Çıt yok. Her taraf küskün ve sakit. Kimse sokağa çıkmıyor. Herkes erkenden yatıyor. Şehirde ışık yok. Sokakların yegâne sesçisi köpekler ve baykuşlar. Meşum sesleleriyle sükûtu yırtarak herkesi tedhiş ediyorlar. Hülâsa korkunç ve meyus geceler... Bu gece peder, ahbaplarının ısrarı üzerine, yakın kahveye yarım saatçik gitti. İlk çıkış. Bu zamana kadar evden çıkmamıştı.

24 Şubat Salı:

Bugün şayan-ı kayıt vukuat yok.

Çan'da bulunan Jandarma Tabur Kumandanı Rıza Bey kendisinin Biga'ya girmesi için ahaliye telgraf çekmiş, bittabi ahalinin korkudan bir şey yaptığı yok.

Bugün Ahmet Anzavur'un Rıza Bey'le görüşmek üzere Çan'a gttiğini söylediler. Kim bilir? Lâkin netice vahim. Bu hainler zararın yarısından dönseydiler, iyi idi. Hükümetin icra memuru | olan bir kumandanı bera-yı inzibat geldiği halde şehre 39
sokmamak, hükümeti tanımamak demekti. Bununla, canavar-

Levent Şahverdi Arşivi

ların cürmü tekâsüf ediyordu. Elde etmek istedikleri af da bittabi olamayacak. Zaten hükümete isyan etmediler mi? hükümetin hapishanesini boşaltmak, hükümet memurlarını öldürmek, hühükümete isyan değil de nedir?

Bugün posta geldi. Gazetelerde bir şey yok. Satı'dan bazı şeyler geldi. Her taraf yeis, hüzün ve elem.. Tam manasiyle kasvet...

25 Şubat 1920 Çarşamba:

Bugün hava iyi. Kalplerimize güneşin telli şuaları biraz şenlik verdi.

Etrafta gizli gizli dedikodudan, silâhlı canavarlardan, mazlum halktan, kasvetten ve hüzünden başka bir şey yok. Her taraf sakit ve sakin. Dükkânların bir kısmı açıldı. Fakat inzibatın vücudundan değil, güneşin lütfundan.

Öğle üstü bir karışıklık oldu. Herkes dükkânlarını kapıyor. Herkes eve kaçıyor. Halk fısıltı içinde. Küme küme şakiler çarşı-
40 da | toplanıyorlar. Mektepteyim. Ahaliden bir zat geldi, kulağıma eğildi ve:

— Çocukları tetik tutun. Yine bir fısıltı var. Korktuk. Telaş içindeyiz. Vakayı öğrenmek için dışarı çıktım. Şadırvan önünde bir küme halk birikmiş, meraklı ve mütecessis görüşüyorlar. Aralarına sokuldum. Birisine sordum:

— Yahu ne var?

— Hiç. Jandarma kumandanı Rıza Bey'in maiyetiyle Ahmet Anzavur Çan'da çarpışmış, neticesi meçhul!

Ha... Şu halde bu hazırlık onun için. Alçaklar korkuyorlar. Mektebe geldim. Hademeyi müdüre gönderdim. Hademe geldi. Çocukları tatil ettik. Hakikaten herkes kaçışıyor. Kahvelerde kimse kalmadı.

Kahveye geldim. Havadis öğrenmek istiyorum.

Vaka başka türlü olmuş. Jandarma kumandanı eşkiyanın kendisinin şehre girmesini istemediklerini anlayınca halka:

"— Siz hükümetin şefkatinden istifade etmesini bilemediniz,
41 binaenaleyh ben de Çanakkale'ye gidiyorum" diye telgraf çekmiş, hareket etmiş. Yolda Rıza Bey'in pişdarları Anzavur'un pususuna

Levent Şahverdi Arşivi

düşmüşler. Fakat jandarmalar atik davranarak pusudan kurtulmuşlar ve bir kişi yaralanmış. Galiba Anzavur pususundan da iki kişi maktul düşmüş. Vaka bundan ibaretmiş. Bilâhara Rıza Bey, Anzavur'la görüşmüş ve vakanın sözde bir yanlışlık eseri olduğu söylenmiş imiş.

Lâkin Rıza Bey'in telgrafı epey manidar. Her halde yakın zamanda mühim bir kuvvetin şaki-i şerir Anzavur'un üzerine geleceğini ümit ediyoruz. Lâkin yine bir korku. Bu alçak şaki, şehre bir zarar vermeden def olup gitse...

26 Şubat 1920 Perşembe:

Sabahleyin şayan-ı kayıt bir şey olmadı.

Öğleden sonra ilân tahtasına bir şey yapıştı. Gittik okuduk. Anzavur'un bir ilânı. Hemen istinsah ettim. Fakat bu sırada fitnecû-i meşhur, polislikten muhreç Hilmi:

"— Ne yapıyorsun, böyle şeyleri yazmak ayıptır. Herkes 42
sana bakıyor" demesin mi? Hay alçak hay! Sanki beni şüpheye verecek. Mürayi herif. Bu şakilere de mürailik yapmağa başladı. Hiç dinlemedim. Aynen istinsah ettim. İşte sureti:

İlân

Kuvay-ı Milliye teşkilâtını icraya memuren bundan akdem Biga kasabasına gelmiş olan Hamdi Bey'in ahali-i umumiye karşı ihtiyar ve irtikâp eylediği muamelât-ı hunharane ve gayr-i kanuniyesinin ref ve izalesi için geldim. Bilütfu taalâ muamelât-ı mezkûrenin tamamiyle ortadan kaldırılmasını ve kendisiyle fail-i müşterek rüfekasını ceza ve sezalarını tatbik ve icrasına muvaffak olunmuştur. Bundan böyle herkes ve her şahsın şeriat-i garra-i Muhammedî dairesinde her bir hukuku temin edilmiş olduğu gibi kendileri de şeriat-i Muhammediye mütevessil ve mütemessik olarak hareket eylemeleri Cenab-ı Hakkın lûtf-i keremilerini ve ruhaniyet-i Hazret-i risalet penâh Efendimiz Hazretlerinin sığınarak hiç bir ferdin burnu kanamamak ahass-ı
âmalim bulunduğunu | Biga sancağı ahali-i muhteremesine beyan 43
eder ve diğer memleketlerde Biga'nın maruf kaldığı hali de Kuvay-ı

Levent Şahverdi Arşivi

Milliyecilerin elinden anların halâsısına dair göndermiş olduğu murahhaslarının telâşe bulunduğundan iki üç güne kadar Cenab-ı Hakkın vahdaniyet-i ilâhiyesine memleketim bulunan Biga'yı emanet ederekten hareket edeceğime ilân olunur.

26 Şubat 336
Kuvay-ı Muhammedî Kumandanı
AHMET ANZAVUR

İşte aynen istinsah ettim. Kendi el yazısıyle yazılmış olan şu ilân, serapa imlâ yanlışları ve terkip ve sarf hatalarıyle mâlâmâldir. Hataların altını çizdim. Kendisinin ne kadar kabak bir cahil olduğunu bununla da ispat etti, idaresizliğiyle de.. Kendini bilenler şu cahilce yazılan ilâna bir nazar-ı müstehziyane ile baktılar. İlânın muhteviyatı zaten kendisinin ne mal olduğunu
44 meydana koyuyor. | Saf halkı kandıracak bundan daha iyi silâh mı olur? Lâkin heyhat, galiba onun bu yaldızlı sözleri de kimseyi kandıramadı. Herkes kendisinin ne mal olduğunu, ne menfaatler peşinde koştuğunu anlamakta gecikmedi.

Akşama doğru müdür ve muavinle mektebe doğru çıktık. Biraz gezdik. Vekayii konuşuyorduk. Biraz sonra karşıdan kardeşim peyda oldu. Beni çağırıyordu. Gittim.

"— Çabuk gel. Efendi babamı hapsetmişler" dedi. Hayrette kaldım. Seri adımlarla eve geldim. Oradan hükümete koştum. Jandarma dairesinde pederi buldum. Hiç bir şeyden haberi yokmuş. Jandarma takım zabiti kendisini usulcacık kahveden çağırmış ve:

"— Sizi Ahmed Bey istiyor" diyerek belediyeye Anzavur'un yanına götürmüş. Peder dışarıda kalmış, zabit içeri girmiş. Zabite Anzavur:

45 "— Kâzım Efendi'yi tevkif edin" demiş. Oradan beraberce gelmişler. Hükümette jandarma dairesine hapis olmuş. Meseleyi anladım. Hatırıma Hilmi'nin ilânı yazarken bana söylediği söz geldi. Mutlak budur dedim. İhbar eden budur. Ne ise dışarı çıktım, Ahmet Bey'le görüşen bir iki adamla konuştum, hepsi:

Levent Şahverdi Arşivi

"— Yarına, artık yarına" diyorlardı. "Bu, cahil adamdır, birden bire üzerine gidilmez" diyorlardı. Ne ise sükût ettik. Pedere battaniye filân götürdüm. Bu gece orada kaldı.

Bu gece biraz kahveye çıktım. Otururken, Fars ve Şaban, bu iki şaki-i şerir geldiler. Biraz sonra bunların şık elebaşılarından İzzet Bey dedikleri katil, bu kravatlı, redingotlu eşkiya da geldi. Bunlar izzet ve ikram ettiler. Oturdular. Kahveler içildi, teşkilâttan bahsedildi. İzzet Bey:

"— İnşaallah" diyordu. "Biz teşkilâtımızı güzelce yaparsak, bize ne Kuvay-ı Milliye, ne de bir ordu karşı gelebilir. Yalnız siz mutmain | olun. İnşaallah hepsi olacaktır. Her halde buraya 46
mahsus olmak üzere bir affı umumi de istihsal ederiz, iş olur biter."

Anlaşılıyordu ki hainler korkuyorlar ve af bekliyorlardı. Onun için dağılamıyorlardı. Kusurlarını biliyorlar ve köpek gibi korkuyorlar.

Daha birçok şeyler konuştular. Bazı arkadaşlarının kancıklığından, "Rahman"ın[20] Lapseki'de kuvvet peyda ettiğinden bahsettiler.

Canım sıkıldı. Zaten bu alçakların yüzüne bakmasını istemiyordum. Hükümete geldim. Pederi gördüm. Tekrar eve geldim, yattım. Gece korkular içinde geçti.

27 Şubat 1920 Cuma:

Bugün yine pederi çıkartmak için Ahmet Bey'e gitmek üzere birçok kişilerle görüştüm. Hepsi merak etmeyin, bir şey yok diyorlar. Hacı Musa'yı da[21] gördüm. Bilhassa söylerim dedi. Gönlümü aldı. Teşekkür ederek ayrıldım. Meraktayız. Bu hain herif yakında defolup gidecek, pederi de sürüklemesin... | Akşam 47
vapur gelmişti. Gece jandarma kumandanı merhum İsmail Hakkı Bey'in kayınbiraderi gelmiş. Bu sabah kahvede gördüm. İstanbul'dan bahsetti. Enver imzasiyle bir tayyarenin beyanname attığını söyledi. Bağdat'ın, Halil Paşa tarafından muhasarada olduğunu, Adana'nın Kuvay-ı Milliye tarafından işgal edildiğini söyledi. Bu havadisler yüreğimize biraz su serper gibi oldu.

Öğleye yakın Hacı Musa'yı gördüm. Adam göndermiş, "Merak etmesin, salıvereceğim, bir şey olmaz" demiş.

Levent Şahverdi Arşivi

Akşama kadar şurada burada gezdim. Posta geldi. Gazeteleri okuduk. Bura vukuatından bahsediyorlar. Fakat ne kadar acayip. Hakikatten bir zerre bile yok. Eğer gazeteler her hadiseyi böyle yazarlarsa, onlara yalan kâğıdı demekten başka bir şey söylememeli. Vukuatı hiç birisi hakkıyle yazamamış. Gerçi Anzavur'un aleyhinde yazıyorlar ama, bu kadarı yetişir mi?

Akşam saat on bir. Pedere geldim. Bu gece de hükümette
48 kalacağı muhakkak. Hükümetin kapısı | yanında Anzavur'un ortanca oğlu Kadir'le, jandarma takım kumandanı İshak Bey görüşüyorlar. Kadir beni evvelden tanır. Galiba İshak da söy ledi. Benim hükümete girişimden bir şeyler konuştular. Aşağı iniyordum. İshak çağırdı:

"— Mustafa Efendi, şu bey, Ahmet Bey'in oğlu Kadir Beydir. Pederiniz için konuştuk. Eğer bir kefil bulursanız tahliye edilmesi için pederine söyleyecek" dedi. Kadir de ilâve etti:

"— Evet mademki kabahati yok, neye burada boşu boşuna dursun? Bir kefil bulun, bir tarafa gitmeyeceğine, bir şey yapmayacağına dair kefil olsun, ben de pedere söyleyeyim, tahliye edilsin" dedi. Ben de:

"— Zaten Hacı Musa vasıtasıyle pedere söylettik, salıverecekmiş" dedim. Kadir:

"— O halde ben şimdi gider hatırına getiririm. Oradan adam göndeririz" dedi.

Geldim. Bunu pedere söyledim. Dışarı çıktım. Karşıdan Bakacıklı Çerkez Ahmet Bey geliyordu. Pederin eskiden ahbabı.
49 Kuvay-ı Milliyeden idi. Fakat Ahmet Bey'in yardakçısı | oldu. Ne ise, gene dost bir adammış. Onu çağırdım. Pederi gördü. "Oo..." dedi, "Sen burada mısın? Senin ne kabahatin var. Vallah bilmiyordum".

Peder, vuku-i hali kısaca anlattı. "Kefil istiyorlarmış, sen kefil ol" dedi. O:

"— Peki, şimdi ben, Ahmet Bey'e söylerim. Tahliye ettiririz, sen merak etme. Senin ne kabahatin var? Ben senden ziyade Kuvay-ı Milliyeye hizmet ettim" dedi. Sonra yanındaki bir Çerkez'e –Çerkez İbrahim Efendi'ye– Çerkezce bir şeyler söyledi.

Levent Şahverdi Arşivi

İbrahim Efendi beni aldı, beraberce belediyeye gittik. Dükkânlar kapanmıştı. Belediyenin içerisi ve kapısı tüfekli Çerkezlerle dolu. Biz içeri girdik, yukarı çıktık. Yanımdaki rehberim Çerkezce bir şeyler sordu. Reis odasına doğru yürüdü. Ben:

"— Ben de geleyim mi" dedim. O:

"— Sen dur" diyerek önünü topladı, fesini düzeltti. Huşu ile, korku ile kapıyı vurdu.

Ben dışarda helecanla, korku ile bekliyorum. Kalbim göğsümü yırtarcasına vuruyor. Eyvah, şimdi bu meşhur | şakinin kar- 50
şısına çıkacağım ha! Maamafih itidalim yerinde, söyleyeceğim şeyleri düşünüyorum. Biraz sonra İbrahim Efendi kapıdan başını çıkardı. Eliyle işaret etti. "Gel" dedi.

İçeri girdim. Selâm verdim. Galiba aptes almıştı. Yün çoraplarını pantolunun üstüne çekmiş, kaputunu sırtına almıştı. Perdeler inikti. İçerisini loş bir karanlık kaplamıştı. Siyah ve seyrek sakalı, dik bıyıkları, esmer çehresine büsbütün bir karartı vermişti. Hadit, simsiyah bir suratı vardı. Yüzünde hiddet alâimi, yeis halleri vardı. Korkunç gözlerini yere dikmişti. Kapının yanında durdum. Yanımdaki rehbere Çerkezce:

"— Tıs, tıs[22]" dedi. Öteki mahcubane kımıldandı. Sandalyeye baktı. Anzavur tekrar:

"— Tıs tıs" dedi. Bu sefer öteki oturdu. Sonra bana döndü. "Otur" dedi. Oturdum. Kendisi de koltuğa ağır ağır oturdu. Bacaklarını uzattı. Kolunu koltuğa dayayarak yaslandı. | Gözleri 51
hâlâ yerde idi. Ben harekâtını takip ediyor, gözümü ondan ayırmıyordum. Derin derin düşündü. Vakurane kımıldandı. Başını kaldırdı. Fakat benim yüzüme bakmıyordu.

"— Oğlum" dedi, "babanı ben tevkif etmedim, hem bunu yapmam. Onu Biga ahalisi tevkif ettirdi. (Biraz durdu). Senin baban İttihatçının koyusudur; bunu evvelden beri bilirim. O cemiyet-i menhusenin âmâline hizmet etmiştir. Kuvay-ı Milliye demek, zaten İttihat ve Terakki demektir. Binaenaleyh baban da tabiatiyle oraya hizmet etmiştir. Buna şüphe yoktur. Baban iyi bilmelidir ki, İttihad-ı Muhammedîden başka bir fırka yoktur. Biz onun için çalışıyoruz. Herkes ona hizmet etmelidir. O fırka-i menhuseden çekilmelidir. Biz, o fırkanın kökünü kazımaya azmet-

Levent Şahverdi Arşivi

tik. Cenab-ı Hakkın inayeti bizimledir. Lâkin babanı oradan zorla döndüremem. Ruhundan ittihatçılığı çıkaramam. Ben nicelerine Kelâm-ı Kadim'e el bastırarak yemin ettirdim. Fakat yine bana kurşun atmaktan geri kalmadılar. Baban da bunlardan
52 birisidir. Gerçe o İttihattan bir ikbal | görmedi. Büyük bir mememuriyet almadı. Lâkin burada bulunduğu müddetçe onu tanırım. Hep o fırkanın âmâline hizmet etti. Kendisini takdir ederim, çalışkan, şiddet ve hiddet sahibidir. Lâkin ne olursa olsun İttihatçıdır. Sen sabisin, zekisin, tahsil ediyorsun, ve tahsil etmek istiyorsun. Binaenaleyh babanın başında olması lâzımdır. Onun için babanı sana bağışlayarak tahliye edeceğim. Seyfi'nin[23] de arkadaşısın. Kadir de zaten söyledi. Yoksa onu tahliye etmezdim. O ve ona mümasil kimseleri alıp götürecek ve nerede divan-ı harbe vermek lâzım gelirse verecektim. Lâkin mademki sen de ricaya geldin, tahliye edeceğim. Artık gitsin, tekrar Kuvayı-Milliye ile bir olsun ve benim karşıma uzun çaplı toplarıyle, mitralyözleriyle çıksın. Hepsini gördük, hamdolsun Allah bizimledir. Anlaşıldı mı?"

Bu sözleri ağır ağır söylüyordu. Yüzü katiyen gülmüyor, şakiliğe has bir sertlikle söylüyordu. Ben dinledim, dinledim.
53 Nihayet "Çıkın" dedi.

Selâm verdim. "Teşekkür ederim" dedim çıktım. Bu şakinin şu kadarcık olsun merhametini celbedebildik. Oradan hükümete geldim. Çerkez de beraberdi. Hükümette Ahmet Bey'in oğlu Kadir cephaneleri taşıttırıyordu. Yanımdaki Çerkez onunla bir şeyler konuştu, sonra Kadir bana döndü:

"— Sen onun kusuruna bakma, o ihtiyardır. Biraz da asabi, hiddetlendi. Ne söylediğini bilmiyor. Kusura bakma" dedi. "Estağfurullah" dedim. Hiç bunları dinleyecek halde değildim. Kavuk sallıyordum. Ben gayemi istihsal etmiştim. Bunların sözlerinden bir şey anlamıyordum. Sözde oğlu babasının söylediğini tamir ediyordu. Anlaşılan korkuyorlar. Ve bana karşı nezaket göstermek istiyorlardı. Yanımdaki Çerkez, "Başkası olsaydı gitmezdim" diyordu.

54 Peder eve geldi, vakayı ona da anlattım. Bu geceyi biraz sükûnet ve şenlikle geçirdik. Hainlerin büyük bir korku geçirdikleri aşikâr. Affı umumî bekliyorlar, fakat heyhat!.

Levent Şahverdi Arşivi

28 Şubat 1920 Cumartesi:

Bugün şayan-ı kayıt bir şey yok. Yalnız halk, Çerkezler de dahil olduğu halde, herkes Anzavur'un aleyhinde. Akşam topları almış. Halk müracaat edip bıraktırmışlar, lâkin yine almış. Bugün maiyetiyle birlikte defolup gitti. Herkesin kalbinde bir sevinç var. Sözde Gönen'e gitmiş. Fakat yalan. Bu kadar az bir kuvvetle nereye gidecek. Pomaklar aleyhinde imişler. Dün köylerden akın akın silâhlılar geliyordu. Halk Anzavur'a müracaat etmiş, "Sen git, halk ürküyor" demişler. Anlaşılan buradan ruy-i muvafakat görmedi. Lâkin dolap, Çerkezlerin dolabı. Anladılar ki papuç pahalı. Yapacaklarını yaptılar. Şimdi hepsi Anzavur'un aleyhine döndüler. Hatta Bakacıklı Ahmet Bey alenen kahvede Anzavur'un aleyhinde söylüyor.

Zavallı Türk! Yine kimseye müttekâ olamadı. Senin her şeye 55
alet olan safiyetinden, hainler, bak nasıl istifade ettiler... Bütün cinayetleri senin masum elin yaptı. Onlar seyirci kaldılar. Şimdi de tebriye-i zimmet etmek için çalışıyorlar. Yine sen ortada kaldın. Onlar yine kurtuluyor. Ah zavallı millet. Bu alçak şakiyi reis yaptınız. İşte İngiliz propagandacısı olan bu hain yapacağını yaptı. Defolup gitti. Yine mücrim sensin. Onun maksadı, ihtilâl yapmak, asayişsizlik göstermektir, ki İngilizler müstefit olsun. Bu alçak vatan düşmanı, din perdesi altında bak seni nasıl aldattı... Heyhat! Şimdi onu alkışlayan Çerkezler, aleyhinde küfürler savuruyorlar.

Herkes birbirini tebrik ediyor. "Defoldu şükür" diyorlar.

Bu geceyi 15 günlük gecelerin en şadı olarak geçirdik.

29 Şubat 1920 Pazar:

Bugün bir İngiliz gelecekmiş dediler. Kim bilir ne için?..
Öğleyin birisi geldi. Sivil bir şapkalı. | Galiba Amerikalı imiş. 56
Türkçe biliyormuş. Bir kruvazörle gelmiş, niçin geldiği belli değil. Yalnız, Kerlengeçli bir köylü, kruvazörün bir gün evvel Kerlengeç altında yattığını söylemiş. Kim bilir. Anzavur'u mu aldı? Öyle ya tutulacağını anladı artık, kaçacak. Kuvay-ı Muhammedînin kokusu şimdi çıkıyor. Kuvay-ı Muhammedî değil, "Kuvay-ı İngilizî" kumandanı dense seza. Para ile namusunu satan bu alçaklardan vatan ne zaman kurtulacak?..

Levent Şahverdi Arşivi

Bu gece Kuvay-ı Milliyeden Edhem Bey'in otuz top, birçok mitralyöz ve mühim bir kuvvetle Gönen'den geleceğini söylüyorlar. Allah versin. Lâkin asıl alçak kaçtı. Heyhat!

1 Mart 1920 Pazartesi:

Bugün şayan-ı kayıt bir şeyler yok. Hükümetin amiri olmadığı için asayişsizlik berdevam. El'an korkular geçiyoruz. Anzavur'un yaranı bile kendi aleyhinde. Anlaşılan başlarına gelecek felâketi idrak ettiler. Gazeteler bura havadisini pek yanlış yazıyorlar. Bazıları doğru. En güzeli, Yeni Gün'ün ikinci bahis
57 edişi ve Tasvir'in Fahreddin Beyle olan mülâkatı. Diğerleri hakikatten çok uzak.

2 Mart 1920 Salı:

Bugün "Heyet-i teskiniye" namı altında toplanan ve ihtilâle sebebiyet veren eşraftan mürekkep komisyon icra-i hükümet ediyormuş. Sözde silâhlıların bir kısımını dağıtmışlar. Hükümete muavenet için köylerden üçer dörder kişi toplamışlar. Halbuki memurinden hiç biri vazifesi başında değil. Geceleri mahallelerden devriye çıkarıyorlar. Fakat korkuyu hiç bir şey zail edemiyor. Çünkü laf anlamayan cahil eşkıya elindeyiz.

İhtilâle sebebiyet veren o hain eşraf da şimdi yaptıklarını temizlemekle meşgul. Fakat muvaffak olamayacaklar. Çünkü azdırdıkları eşirra kolay kolay yola gelir takımdan değil. Heyetin hepsini korku istilâ etti. Oh olsun hainlere!..

Kuvay-ı Milliyenin Avonya'ya geldiğini söylüyorlar. Buradan heyet gidecekmiş. Kim bilir, Allah vere|yeniden bir vukuat
58 olmadan Kuvay-ı Milliye gelebilse. Bu gece yine korku içindeyiz. Bir iki silâh sesi duyulmuş. Herkes kaçışmış. Eşkıyanın kasabaya iras-ı mazarrat etmelerinden kurkuluyor.

3 Mart 1920 Çarşamba:

Bugünün en mühim havadisi: 61'inci Fırka[24] Avonya'da imiş. Buraya geliyormuş. Fırka kumandanı beyanname göndermiş, üç gün mühlet vermiş. Üç gün sonra gelecekmiş. Silâhlılar üç gün zarfında dağılmalı, demiş. Asayişi temin için jandarma kumandanı

Levent Şahverdi Arşivi

Ali Rıza Bey'in de 30-40 jandarma ile Balıklı'ya kadar geldiği söyleniyor.

Hainleri korku istilâ etti. Ne yapacaklarını şaşırmışlar. Hatta işi körükleyen ve ihtilâli idare eden İzzet Bey alçağı, pederi çağırmış:

"— Kâzım Efendi, seni bilirim, vatanını sever ve onun uğruna çalışırsın; münevver ve zekisin. Fırka kumandanı [25] buraya gelecek Anzavur'un propagandacılarını meydana çıkarıp derdest edin diye emir göndermiş. Bu vatanperverane vazifeyi sizden bekleriz. Bu gibi kesânın vücudunu | haber alırsanız bize bildirin" 59
demiş.

Görülüyor mu bak, alçaklar nasıl tebrie-i zimmet ediyorlar?.. İki gün evvel Ahmet Anzavur'un meddahları olan bu hainler, bugün velinimetlerinin aleyhinde enva-ı sözler söylüyorlar. Seciyesiz herifler! İki yüzlü alçaklar!

Bu gece biraz kahveye çıktık. Sağır yüzbaşı geldi, İzzet Bey'e karşı, girer girmez:

"— Ben, bukalemun tabiatlı adamları sevmem, bir insanın sureti, siyretine uymalı" dedi.

Bu söz acı bir istihza idi. Bittabi İzzet Bey'e atılmış bir taş. İzzet Bey sıkıldı. Ve kaçmağa mecbur oldu.

Bugün okuduğum Tasvir-i Efkâr'ın 27 ve 28 şubat tarihli nüshalarında "Temps"ın bir makalesinden bahsediliyor. Bravo "Temps"a! Anadolu iğtişaşlarının sebeplerini nasıl keşfetmiş ve bunun muzır olduğunu, düşmanımız olduğu halde, nasıl yazıyor!..

Artık bu alçakların İngiliz parmağıyle hareket ettikleri ne kadar aşikâr oldu... Fakat kanunun pençesinden de o derece ürküyorlar.

4 Mart 1920 Perşembe: 60

Bu gece Jandarma Kumandanı Rıza Bey 30 süvari ile gelmiş. Bugün gördüm. Oh! Yüreğimize biraz su serpildi. Hükümet canlanıverdi. Jandarmalar insana ne kadar munis görünüyorlar. Halbuki onlar da silâhlı, ötekiler de. Onlar da insan, ötekiler de. Fakat bunlarda mesuliyet hissi var. Kanun var, adalet var...

Levent Şahverdi Arşivi

Anzavur'un Gönen'de darmadağın olduğunu söylüyorlar. Allah versin...

Bugün Şah İsmail 3 süvari ile gelmiş. Galiba imdat istemek için. Fakat kahveye oturup kahve içerken birisi Ali Rıza Bey geldi demesiyle kahvesini bırakıp hana koşmuş ve hayvanına atladığı gibi firar etmiş. Korkak hainlar!

Pek korkuyorlar. Hainlerin hepsini korku kapladı. Cevat Bey bile titriyor. Bugün günümüzü biraz sevinçle geçirdik, gecemizi de kezâ. Yarın 100 piyade jandarma daha gelecekmiş. Çok şükür yarabbi...

61 **5 Mart 1920 Cuma:**

Bugün hava gayet güzel. Güneş bütün letafetiyle etrafı nurlandırıyor. Hükümet meydanı kalabalık. Hükümete dört bayrak asılmış. Artık hükümet icra-i faaliyete başladı. Bayraklar herkese bir sevinç veriyor. Yeni jandarmalar geziniyor. Aman, bunlar insana ne kadar munis geliyor... Ne kadar yakınlık hissini veriyor... Sanki bir münci, bir melek.

Meydanda mezat olacak ev eşyaları var. Galiba yine hicret var. Hakikat, İstanbul'a birçok kişiler hicret ediyorlar. Şimdiye kadar 400 nüfus ve 60-70 aile hicret etmiş.

Hava ne kadar güzel!..

Namaz vakti geldi, herkes camiye gidiyor. Birden bir şey oldu. Herkes camiden telâşla çıkıyor, etrafa koşuşuyorlar. Helecanda kaldık. Ne vardı? Meğer caminin hatibi yokmuş, vekil de bırakmamış, onun için cemaat diğer camilere koşuyorlarmış. Hay Allah müstahaklarını versin, biz de bir şey zannettik.

Herkes söylüyor, camide bir konferans verilecekmiş.
62 Namazdan sonra dikkat ettim, ahaliden ve köylüden | birçok kişiler camiye gidiyorlar. Heyet-i Teskiniye(?)' den de camiye gidenler var. Anladım, galiba bir şey var. Hemen camiye koştum. Köylüler ve halk toplaştı. Hepsi ayakta. Biraz sonra Heyet-i Teskiniye azaları geldiler, selâm vererek oturdular. Herkes oturdu. Sonra Heyet-i Teskiniye Reisi Cevat Bey ayağa kalktı:

"— Ey ahali" dedi. "Bizi çağır mışsınız, ne istiyorsunuz? Söyleyiniz."

Levent Şahverdi Arşivi

Köylü hep bir ağızdan "evet" dediler. Sonra bir Pomak, Molla denilen bir gözü sakat bir Pomak söze başladı. Evvelâ ahaliye "Sizin namınıza söyleyeyim mi?" dedi. Köylüler de "Söyleyin" dediler. Anlaşılan her köyden murahhas vardı. O dedi ki:

"— Beyler, size teşekkür ederiz. Bizim için çalışıyorsunuz. Yalnız şu birkaç gündür ne oluyor, bunu öğrenmek istiyoruz."

Bu, her halde bir dolaptı. Ne ise Cevat Bey kalktı, bir kürsünün üzerine oturdu ve başladı:

"— Ahali! Sizin için çalışıyoruz. Muhterem heyetimiz(!) mümkün olduğu kadar ahaliyi müdafaaya çalışıyor. Şimdi size 63
anlatayım. Vaka üzerine Biga'ya bir heyet geldi. Siz bu heyete bir mahzar verdiniz. Heyet bunu aldı, İstanbul'a gitti, lâkin bize henüz bir cevab-ı şâfî vermedi. Biz bunun üzerine tekrar şu birkaç gün zarfında cereyan eden vukuatı da yazarak Dahiliyeye gönderdik ve tekit ettik. Fakat yine cevap yok.

Geçenlerde mebusumuzdan mektup aldık. O mektupta: 'Ahalinin, Kuvay-ı Milliye Reisi gebertilen Hamdi Bey hakkında yaptığı hareket onların bir hakk-ı meşruudur. Binaenaleyh hiç endişe etmesinler. Onlar için çalışıyoruz'.

İşte mektupta böyle yazıyordu. Bittabi bu mektup bir mebustan geldiği için biz mutmain olduk. Lâkin bir iki gün sonra Kuvay-ı Milliyeden kaçan Rıza Bey'in [26] de dahil olduğu bir kuvvetin Avonya ve Gönen'de tahaşşüdü üzerine şüpheye düştük ve bunlar bizi aldatıyorlar dedik. Bunun üzerine tekrar müracaat ettik. İşte şimdi resmen bir cevap aldık ki, bu bizim için büyük tebşirattır. Dahiliye nazırı, ahalinin | emin olmasını ve hiç bir şey 64
yapılmayacağını resmen bildiriyor, binaenaleyh müsterih olmamız lâzımdır.

Şimdi ahali, size sorarım, sizce hükümet demek şurada kuru bir bina mıdır, yoksa onun içerisinde çalışan, halkın işlerini gören bir heyet midir? Buna cevap verin.."

Halk hep birden "İçindeki heyettir" cevabını verdiler. "Öyle ise bu heyetin iş görebilmesi için onların bir de jandarmaya ihtiyacı vardır. Filvaki vaka üzerine bütün jandarma dağıldılar. Ve bir daha onları kimse yerine getiremedi. Hükümetin

Levent Şahverdi Arşivi

jandarması olmazsa, memlekette inzibat olmaz. Hırsızları kimse tutamaz. Senin öküzün, onun tavuğu çalınır. Hep bunların faillerini tutacak jandarmadır. Bittabi hepimiz hükümetin vücudunu isteriz. İşte bunun için geçende karar verdik ve jandarma Kumandanı Rıza Bey'in 20 kişi ile buraya gelmesini münasip gördük. Rıza Bey geldi. Bugün haber aldık ki 20 kişi daha geli-
65 yormuş. İhtimal siz bundan şüpheye | düşersiniz. Bunlar neye geliyorlar, yoksa bizim üzerimize mi diye düşünürsünüz. Halbuki gelen jandarmaların memlekette asayiş yapmaktan başka bir vazifeleri yoktur. Onlar sizi ve vakanın faillerini takip için değil, ancak hükümeti muhafaza için geldiler. Hem düşününüz, böyle bir iş için gelmiş olsaydılar, 80 bin nüfuslu bir kazaya 60 jandarma hiçtir, değil mi? İşte ahali, jandarmaların gelmesinden telâşa düşecek hiç bir şey yoktur. Hem zaten hükümet bunu resmen bildirdi ve bize tavsiye ediyor ki, bu meseleler hükümeti büyük bir vartaya düşürmek ihtimali vardır. Binaenaleyh tekrar bir kıyam olursa maazallah hükümetimizin akıbeti fena olur. Onun için müsterih olun. Böyle bir feci akıbete meydan vermeğe sebep olmayın.

Şimdi size söyleyeyim, kazamızın bir hududu Küçük Avonya, bir hududu da Gönen çayıdır. Binaenaleyh oradan hariçte ne olursa olsun bize şümulü yoktur. Yok eğer hudumuz dahiline bir
66 taarruz olursa, o zaman ben de sizinle beraber | karşı çıkmağa hazırım" dedi.

Sonra, Dikmen'e bir müzevirlik olduğundan, sözde Pomaklar aleyhine burada tertibat yapıldığından bahsedildiğinden ve böyle yalanların uydurulması fena olacağından bahsetti. Dikmenliler de bunun yalan olduğunu söylediler. Sonra köylüden biri kalktı, ak sakallı bir ihtiyardı. Dedi ki:

"— Allah sizden razı olsun. Bizim için gece gündüz çalıştınız. Biz şunu istiyoruz ki, hükümet olsun, hükümete tabi olalım. Hükümetimiz başımızda bulunsun".

Sonra Cevat Bey, gideceğinden bahsetti, izin istedi. Evvelâ razı olmadılar. Sonra o ısrar etti.

Nihayet müftü dua okudu, biz de çıktık.

İşte camide yapılan konferans. Cevat Bey'in nutkunda pek şayan-ı dikkat şeyler var. Bununla hükümeti küçülttüğü ve hükü-

Levent Şahverdi Arşivi

metin satvetini ayak altına aldığı, sonra Kuvay-ı Milliye aleyhinde ahaliyi kışkırttığı apaşikâr. | Nutku serapa safsatalarla dolu. 67
Bilhassa söylerken Allah Allah diyerek ağlar gibi coşması, zavallı cahil halkı ne kadar müteessir ediyordu. Yahut eder gibi oluyordu. Alçak, namussuz! İngiliz parasıyle alenen vatanları aleyhinde ifa-i hizmet etmekten utanmıyorlar, hainler! Herkes yekvücut olup düşmanları aleyhine çalışırken, bu namussuz alçaklar para ile vicdanlarını, namuslarını satıyorlar.

Akşama doğru mektebe çıktık. Jandarmaların posta posta şoseden geldikleri görülüyor. Anlaşılan, toplu girmemek ve heyecanı mucip olmamak için posta posta geliyorlardı.

Bugün kabinenin sukutundan ve Harbiye Nezaretinin İngilizler tarafından işgal edildiğinden bahsediyorlar.

Ne kadar acıklı bir haber... Allah vere sonu hayırlı olsa.

Akşama doğru mektepten iniyorduk. Hükümet civarında bir telâş var.

Ahz-ı asker reisi olan binbaşıya rast geldik.

"— Aman" dedi. "Yine bir hazırlık var. Köşe başları tutul- 68
muş, o tarafa doğru gitmeyin." Al bir merak daha. Naçar, ev o tarafta, koşarak eve gittim. Hakikaten herkeste bir telâş var. Köşe başları şakiler tarafından tutulmuş, ellerinde silâh, ateşe müheyya. Eve girdim. Beni zaten aramışlar. Pencereye oturdum, bakıyordum. Biraz sonra maiyetinde bir iki şaki olduğu halde Gâvur İmam hükümetten çıktı. Kılığı kıyafeti o kadar tuhaf, o kadar hayretefzâ ki âdeta Çakırcalı. Fişeklikler belinden boğazına kadar. Doğru aşağı indi. Mahut Heyet-i Teskiniyenin mahallî içtimaına... Köşe başlarındaki şakilerden de bir kısmı çekildi. Anlaşılan hükümette Gâvur İmam bir taarruza maruz kalırsa, bunlar müdafaa edecek olmalılar.

Biraz sonra yine birisi hükümete geldi ve Ali Rıza Bey, yanında bir silâhlı ile aşağı indi. Ben evden çıktım. Aşağı indim. Mehmet Rüştü'nün yazıhanesinin önü 100-150 kişi silâhlı ile dolmuş. | Kimisinde çakmaklı tek tüfekler, kimisinde çifteler, 69
kimisinde de mavzerler. Hepsi bir müsademeye hazırlanır gibi bir vaziyette. Bazısı oturmuş. Kimisi silâhına fişek doldurmakla meşgul. Ne var bilmiyoruz. Rıza Bey Heyet-i Teskiniyenin bulun-

Levent Şahverdi Arşivi

duğu yazıhaneye girmiş. Müzakere varmış. Kahveye geldim. Kimse yok. İçeride bir silâhlı, saf bir Türk. Mütebessim çehresiyle oturuyor. Ne var, dedim:

"— Bilmiyorum ki. Bari şuradan köye sıvışıvermeli. İş güç vakti. Bizi de buraya niçin topluyorlar bilmem ki... Ne olacaksa olsa da biz de yerimize gitsek" diyordu.

Zavallı, geldiğinden geleceğinden, ne yapacağından bile haberi yok. Niçin toplandığını bile bilmiyor, sonra birisinin bir suali üzerine ilâve etti:

"— Kabahat hep beylerde. Hiç sekiz tavukta bir tavuk, sekiz ağaçta bir ağaç vergi alınır mı?[27] Hamdi Bey öyle vergi alacakmış. Yedi haneye bir çift öküz yeter, bir haneye bir koyun çok
70 bile. | Yüz koyunu olan ellisini Kuvay-ı Milliyeye verecek demiş. Artık bu kadar da olur mu ya?" diyordu. Zavallı köylüyü bak nasıl aldatmışlar. Öyle ya, bu saf adamlar siyasî entrikalardan ne anlarlar? Onların menfaatini okşayacak böyle yalan dolan bir iki basit tezvirat onları tahrik için kâfidir.

Biraz sonra kahveden çıktım. Orası yine kalabalık. Bir hareket oldu. Silâhlılar hepsi silâha davrandılar. Biraz sonra Gâvur İmam ve Kürt çıktılar. Arkalarından da Rıza Bey çıktı. Mert ve vakur adımlarla hükümete doğru ilerledi. Yüzünde istihfafkârane bir tebessüm vardı. Acı bir tebessüm. Ondan sonra silâhlılar dağıldılar. Herkes meraktan patlıyor. Ne var, ne olmuş? Birisi uzlaşmışlar diyor; öteki, jandarmalar gidecekmiş diyor. Kimisi de asker gelecekmiş, onun için konuşmuşlar, askeri şehre sokmamağa karar vermişler, diyorlar. Fakat hakikati kimse bilmiyor. Herkes dağıldı. Fakat herkeste gizli bir korku var.
71 Bu alçakların bir vukuat daha | ihdasından korkuyoruz.

Bu gece yine korkularla geçti. Sokağa bile çıkamadık. Şakilerin mazarratından herkes ürküyor. Kahveler bomboş.

Kulaklarımız her dakika bir silâh sesine muntazır bir halde, geceyi geçirdik.

6 Mart 1920 Cumartesi:

Bugün şayan-ı kayıt bir şeyler olmadı. Etrafta Anzavur'un Gönen'de muhasarada olduğu söyleniyor. Kuvay-ı Milliye,

Levent Şahverdi Arşivi

Gönen'in Hayriköy, Ayvalıdere ve diğer bir köyü kâmilen yakmışlar. Anzavur'la beraber bu tarafa gelen Çerkezlerin evleri hep yakılmış. Herkes bundan pek memnun. Bu üç köyde hırsızlık yapmayan Çerkez yoktur, diyorlar. Civarın en müthiş hayvan hırsızları bu köyde imiş.

Akşama doğru kahvede oturuyorum. Peder geldi, çağırdı. Eve geldik. Hayrullah Aziz demiş ki: Pomaklar yeniden Biga'yı basmak istiyorlarmış. Yine korku. Yine helecan. Jandarmalar lâkayıt. Ne olacak bilmiyoruz. Anzavur'un kaçtığını, muhasaradan kurtulduğunu da söylüyorlar.

Evde biraz kaldım. Bir müddet sonra ilân tahtasına bir 7
ilân asıldı. Evden çıktım, gittim okudum. Kaymakamlıktan: İstanbul'a giden aileler hakkında. Bundan sonra kimse gitmeyecekmiş. Gitmek isteyenlere mezuniyet verilmeyecek. Çünkü İstanbul'a helecan düşüyor ve ecnebilerin nazar-ı dikkatini celp ediyormuş. İlân bunlardan bahis. Hükümette bir hareket yok. Anlaşılan Pomakların basması bir blöf. Jandarma kumandanının meseleden haberdar olmadığını zannediyoruz. Dışarı çıktım. İshak Bey'i görüp meseleyi usulca ihsas ettirmek istedim. Neferine sordum. Kumandanla beraber evde imişler. Kahveye geldim. Kenara Yusuf Bey, Bankacı, Dedeağaçlı oturmuşlar elemli elemli konuşuyorlar. Yanlarına sokuldum. Yusuf Bey anlatıyor:

— Bugün top sesleri işitilmiş. Anlaşılan Kuvay-ı Milliye yakınlara geldi. Eğer Sarıköy'de olmuş olsaydı, top sesleri işitilmezdi. Çünkü Sarıköy çukurda. Şu halde şu karşıki tepelere kadar geldiler. Onun için hazırlanıyorlar. Gelecek kuvvete karşı koymak istiyorlarmış. | 150 kişilik bir kuvveti İdriskoru'ya yolla- 73
mışlar. 61'inci fırka bir müfreze göndereceğini bildirmiş. İhtimal gelecek olan kuvvet bu müfreze olacak deniyor. Jandarma zabiti de böyle söylemiş. Herkes endişenâk. Kasabaya mazarrat gelmesinden herkes korkuyor. Sözde şakiler kasabayı muhafaza edeceklermiş. Heyhât! İşte Pomak baskınının esası!.. Yine korku, yine endişe. Eğer kuvvet gelip de bunlarla çarpışırsa berbat.

Geceyi yine korkularla geçiriyoruz. Her an silâh sesine muntazırız.

Levent Şahverdi Arşivi

7 Mart 1920 Pazar:

Akşamki korkular boşa çıktı. Ne asker geldi ne bir şey.

Akşam üzeri mektepten çıktım, kahveye gittim. Bu esnada bir tellal bağırdı: "Silâhlı silâhsız Çınarlık'a toplansın!" Ne vardı acaba? Gitmedim. Biraz sonra Çınarlık'tan ahali akın akın geliyordu. Arkadaşlardan birisini gördüm, ne var dedim.

74 — "Hiç" dedi. "Bir şey anlayamadık ki... | Silahlılar toplandılar. Kendilerince çavuşlar, onbaşılar tayin ettiler. Ahali karşıdan baktı. Sonra ahaliden iane topladılar. Veren verdi, vermeyen çekildi gitti. İşte bundan ibaret, bir şey anlaşılmadı." dedi. Acayip!..

Oradan doğru fırkaya[28] gittim, Hamdi'yi gördüm. Biraz konuştuk. Şuradan buradan bahsettik. Sonra o:

— Bugün 61'inci fırkadan telgraf gelmiş, telgrafta, "Anzavur o tarafa firar etti. Onu derdest edip ve ihtilâle sebep veren diğer şakileri de tutup fırkaya teslim etmek Bigalıların vazifesidir. Bunu yapıp yapmayacağınızın bir saate kadar iş'arı" deniyormuş. Telgrafa ne cevap verildiği henüz meşkûk. Telgraf, Heyet-i Teskiniyeye gelmiş. Kuvay-ı Milliyenin azmi çok müthiş imiş. Muhalefet eden köyü yakmak bizim için meşru bir vazifedir, diyorlarmış. İnşaallah bu suretle müsebbipler meydana çıkar.

75 Eve geldim. Pedere söyledim. | Peder anlatıyordu. Bu sabah Rıza Bey kahveye gelmiş ve uzun uzadıya meseleden bahsetmiş: "Ben bir binbaşı olduğum halde beni ayaklarına çağırdılar. Siz kim oluyorsunuz, alçaklar!" demiş. "Hükümet istiyoruz diyorsunuz. Lâkin hükümete müdahale ediyorsunuz. İşte ben inzibat ve asayiş için geldim. Bırakın silâhları, gidin işinizin başına" demiş. Daha birçok şeyler söylemiş. Herkes biraz memnun olmuş. Sonra Anzavur'u sakladıklarını alenen söylemiş. Anzavur'un Hacıköy'de olduğunu muhakkak bildiğini söylemiş. Hülâsa bir kumandana yakışacak bir lisanla vuku-i hali anlatmış. Ve sonunda: "Ben bu sancağın altında ölmeğe azmetmiş bir zabitim, gelsinler hadlerine düşmüşse beni o sancak altında öldürsünler" demiş.

Bu gece yine hafif bir korku içindeyiz. Hiç bir taraftan iyi ve hakikî bir havadis alamıyoruz. Vapurdan da bir şey yok. Posta olsun gelse de, şu kabinenin sukutunu ve İstanbul'un ne halde olduğunu olsun öğrensek.

Levent Şahverdi Arşivi

8 Mart 1920 Pazartesi: 76

Bugün hükümet donanmış. Kapılarda bayraklar. Jandarmalar nöbet bekliyor. Aşağı yukarı geziyorlar. Oh, hükümetin satveti ne tatlı şey! Günlerce şakilerin kirli ayakları altında kalan şu bina şimdi canlanıverdi. İnsana ne kadar munis görünüyor. Bunlar da silâhlı. Hayır, bunlardan hiç korkmuyoruz. Çünkü amiri var, mesuliyeti var. Halbuki şakiler, heyhat! Vurduğu vurduk, kestiği kestik. Alçak hainler!..

Öğleye doğru kaymakam gelecek dediler. Biraz sonra ahali aşağı iniyor. Jandarmalar koştu. Biraz sonra bir jandarma yüzbaşısı koşarak geldi. Kumandana bir şeyler söyledi. 10 dakika geçmedi. At şakırtıları işittik. Baktık, önde jandarmalar, arkada şakiler geldiler. Arkada bir de araba var. Hükümet önünde durdular. İçerisinden kalın enseli, koca göbekli bir zat çıktı. Bu kaymakammış. Kumandanla musafaha | ettiler. Hükümete girdi. 77
Hükümet meydanı kalabalıktı. Herkes dağıldı.

Mektebe geldim. Akşam üzeri çıktık. Kaymakam ve jandarma kumandanı nutuklar söylemişler. İzzet alçağı da Kuvay-ı Milliye lehinde idare-i kelâm etmiş. Hah, şöyle yola gel rezil! Lâkin dolap, dolap... Bu katil lafzan Kuvay-ı Milliye lehinde olsa bile, ruhen her halde Anzavur'un mahbubu...

Jandarma kumandanı çok iyi söylemiş. Yaptığı işlerden bahsetmiş. Artık hükümetin kesb-i kuvvet ettiğini, herkesin dağılmasını söylemiş. Galiba onlar da dağılmağa söz vermişler... Oh, artık rahat edeceğiz. Canilerin, şakilerin yüzünü görmekten kurtulacağız. Aman yarabbi! Onların icra-yı hükümet etmesi insanda ne garip bir his, ne acı bir vicdan azabı tevlit ediyor...

12 Mart 1920 Cuma: 78

Bugün şayanı kayıt bir şey yok. Ragıp Efendi İstanbul'dan geldi. Bugün görüştük. Hava biraz yağmurlu. Gazeteler geldi, okuduk. Bana taahhütlü bir şey çıktı. Satı'dan. İçerisinde Ziya Efendi'nin Diken'leri var. Akşam üzeri Diken'leri Ziya Efendi'ye verdim.

Gece saat beş sıraları hükümetten bir at şakırtısı işittim. Pencereden baktım. Epeyce bir süvari koşarak gidiyorlar. Galiba dışarı bir iş için jandarma süvarileri gidiyor dedim. Yattım.

Levent Şahverdi Arşivi

13 Mart 1920 Cumartesi:

Bu sabah hava güzel. Güneş bütün lemeatiyle ortalığı yıkayor.

Sabahleyin kalktım. Henüz giyinmedim. Pencereden baktım. Herkes şüpheli şüpheli hükümete bakıyor. Gelen geçen, hükü-
79 mete bakarak geçiyor. Ne var acaba? Hükümette faaliyet | yok. Bir tenhalık var. Kapıda nöbetçi jandarma da yok. Bayraklar inmiş. Jandarmalardan eser yok. Giyiniyorum. Bir tellal bağırıyor. Pek de anlaşılmadı. "Kimse dışarı çıkmasın" gibi bir şey işittim. Alelacele giyindim. Dışarı çıktım. Bir araba eşya gidiyor. Birisi durdurdu. Sonra baktım, sağır yüzbaşı. Galiba "benim„ diyerek yine yürüttü. Herkeste bir faaliyet var. Dükkânlar kapanıyor. Arabalar işliyor. Herkes kaçıyor. Ne var, sordum. Anzavur Pomaklarla yine Biga'yı basmak için geliyormuş. Haber yollamış. Rıza Bey bu gece maiyetini alarak çekilmiş. Al bir korku daha... Herkes kaçıyor. Biga'da hummavî bir faaliyet var. Peder de gitmek istiyor. Fakat arabalar pahalı. Lütfü'yü yakaladı. O da ailesini yollamak istiyor. Peder, ben de arabanın önüne otururum dedi. Lâkin Lütfü araba tutmadı galiba. Mektebe gittim. Bir-
80 kaç çocuk | gelmiş. Tekrar geldim. Pederi gördüm. Gideyim mi diyor, yoksa mektebe gidip saklanayım mı? "Çocukları yukarı bir eve gönderelim„ dedi.

Sen git, dedim. Çamaşırını kaputunu aldı. Yaya olarak yola çıktı. Karabiga'ya gidecek.

Tekrar mektebe gittim. Çocukları salıverdim. Artık müdüre sormağa hacet yoktu. Çünkü görülen telaş ve heyecan büyük. Bir gümbürtünün olacağına işaretti. Eve geldim. Çocuklar bir çuval içinde çamaşırı ve giyecekleri alarak gittiler. Bugün de ekmek yoğurmuşlar, ne ise götürebilmişler.

Aşağı indim. Ahz-ı asker şubeleri taşınıyorlar. Peder söylemişti. Binbaşıya şimdilik bitaraf bir mıntıkaya çekilin diye telgraf gelmiş. Onun için olacak. Bütün zabitan aileleri gidiyor.
81 Ahz-ı asker daireleri de | keza kalkıyor. Hamdi'yi gördüm. Sordum. Dedi ki:

"— Buradan evvelce kolorduya[29] yazılmıştı. Orası da: Eğer vazife ifa edemeyecek bir hale gelirseniz, orasını terk ederek Mürefte'ye çekilirsiniz, demişti. Şimdi ise tehlike hissedildi.

Levent Şahverdi Arşivi

Onun için hepsi gidiyor." Zaten kolordudan, zabitan aileleri şehri terk etsin diye bir de telgraf gelmiş. Anlaşılan kolordu burada büyük bir gürültünün kopacağından haberdar. Bu telgraf bütün halkı heyecana verdi. Herkes kaçıyor. Hakikaten mühim bir mesele. Arabalar 30-40 liraya çıktı. Nasıl gidilir?

Çarşılarda geziyorum. Kaymakam Bey, müftü ile beraber telgrafhaneye gitti. Galiba Çan'la muhabere edecek. Havadis çok. Kimisi diyor, Anzavur geliyormuş, arkasından da 61'inci fırka takip ediyormuş. Kimisi diyor, Anzavur'un maiyetinde Fransız ve İngiliz askeri varmış, onunla geliyormuş. Hülâsa bir sürü yalanlar.

Kahveye girdim. Biraz oturduk. Arap Kâtip, İzzet Bey 82
geldiler. Aşar Memuru Hüseyin Efendi, meseleyi anlatıyor.

Sözde Anzavur Çan'da bir mazbata yaptırmış, mazbatada Ali Rıza Bey'in Kuvay-ı Milliyeden olduğunu, binaenaleyh Biga'yı terk etmesini, aksi takdirde Biga'yı tekrar basacağını, hem ahalinin neye heyecana düştüğünü, evvelce geldiği zaman halka ne yaptığını, jandarmanın bilüzum olduğunu yazıyormuş. O mazbata henüz daha gelmemiş, yolda imiş. Herkes işin mazbata ile tesviyesine biraz sevindiler. Lâkin mazbatada ne gibi kabule şayan şeyler olduğundan herkes şüpheli ve meraklı...

Bir koşuşma oldu, Cami caddesinden bir iki kişi geliyor. Arkasında bir sürü halk, herkes onlara doğru koşuyor, onlar telgrafhaneye geliyorlar. Ben de koştum. Bunlar telgrafhaneye girdiler, arkalarından ben de girdim. Bir gazete muhbiri kadar havadis toplamağa meraklıyım. Kaymakama bir zarf | verdiler. 83
Kaymakam açtı. Gazete kadar kâğıt, üstünde 40-50 satır yazı, altında bir sürü mühür. Köy mühürleri, mühr-ü zatiler. Kaymakam kendi kendine okuyor. Ötede mazbatayı getirenlerle halktan bir küme görüşüyor.

Kaymakam bitirdi. Onları çağırdı, dedi ki:

— Metalibatınızda haysiyet-i hükümeti rencide edecek bir şey göremiyorum. Zaten istediğiniz olmuştur. Ali Rıza Bey'i ben gece çağırdım ve kendisine nasihat ettim, o da maiyetini aldı, çekildi. Hükümette yerli jandarmalardan başka kimse yok. Binaenaleyh ben şimdi telgrafla Ahmet Bey'e bunu bildiririm.

Levent Şahverdi Arşivi

Ötekiler ilâve ettiler:

"— Evet efendim, jandarmalar yerinde dursun. Kaymakam Bey yerinde kalsın, yalnız Rıza Bey çekilsin diyorlar." Kaymakam:

"— Aferin oğlum, çok iyi, çok iyi. Aferin, iyi yapmışsınız.
84 Zaten yerli jandarma yerindedir. | Memurin de vazifesi başında". Öteki:

"— Ben şimdi Ahmet Bey'e telgraf çekerim" dedi. Kaymakamın elinden kâğıdı müftü aldı. Kâğıtta Rıza Bey'in çekilmesi, aksi takdirde Biga'yı basacağını söylüyormuş. Ne ise, mesele hal oldu. Halk dağıldı.

Hastayım, nezleden muztaribim, Gittim, eczacıdan biraz kinin aldım. Eve geldim. Tekrar kahveye inerken İzzet Bey, Avukat Ömer Efendi'nin yazıhanesine mazbatayı getirenleri almış. Onlara bir şeyler söylüyor, dinledim, nasihat ediyor:

"— Hükümetin mevkii müşküldür. Böyle lüzumsuz şeylerle bu tehlikeyi büyütmeyelim. Ahmet Bey'e benden selâm söyleyin, kendisi vicdan sahibidir. Vicdanını ayaklar altına almasın, milletin bu halini düşünsün. Siz de düşünün. Kaymakamımız Bey güzel bir adamdır. Daha dün geldi. Kendisi ne İttihatçı, ne İtilâfçı, ne de Kuvay-ı Milliyecidir. Babacan bir adamdır. Onun sözünü
85 dinlesinler," filan yolunda icra-yı nesayih ediyordu. | Ahmed Bey'e bir de kâğıt yazmış. Onu da okudu.

Kahveye geldim. İzzet Bey de geldi. Yaptığı nasihati söyledi. "Beni Çan'a istiyorlar" dedi. Acaba gideyim mi diye Hasan Efendi'ye soruyordu. O da:

"— Sizin onlar üzerinde nüfuzunuz vardır, gidiniz" diyordu. O da :

"— Beraber gitsek nasıl olur" dedi. Hasan Efendi, "Hastayım" cevabını verdi.

Heyet-i Teskiniyeden kimseler yok. Cevat Bey evvelce gittiydi, Mehmet Rüştü bu sefer gitti. Sefer Bey'le Tahir Bey de ortada yok. Yalnız Aziz Bey var. Şu halde hepsi korkarak kaçtılar.

Allah sonunu hayır etsin. Bu gidiş çok fena bir gidiş. Hükümetin resmî bir kuvvetini istememek büyük bir cürüm. Bakalım ne olacak?

Levent Şahverdi Arşivi

Rahatsızlığım iştidat etti. Eve geldim. Yatak yaptırdım, yattım.

Geceyi de hasta geçirdim.

Sabahleyin tellal: "Kimse şehirden çıkmasın" diye bağırmıştı. Fakat hicret edenlerin ardı arası gelmiyor, mütemadiyen hicret 86
ediliyor.

14 Mart 1920 Pazar:

Bugün hastayım, evden dışarı çıkmadım. Etraftaki havadislerden hiç haberim yok. Mektebe de gitmedim.

Akşam üzeri, asker geliyor dediler. Herkes yukarı çıkıp bakıyor. Süratle giyindim. Baktım İdriskoru istikametinden 100 kişilik bir süvari kuvveti geliyor. Siyah bir karartı var. Dışarı Çıktım. Müdürü ve muavini gördüm. Kahveye gittik. Herkes bu haberi geceden öğrenmişler.

Hükümet önüne çıktık. Bir süvari çavuşu, maiyetinde bir neferle süratle geldi. Hükümete indi. Kaymakam Bey'i aradılar. Bir şey verecekmiş. Kaymakamı aramağa gittiler. Hepimizde bir sevinç var. Oh Yarabbi, kurtulduk diyoruz. Kaymakam Bey geldi. Hükümete çıktı. Arkasından çavuş çıktı. Biraz sonra 87
Kaymakam indi. Arkasında müftü ve memurin, süvari çavuşu da beraber aşağı indiler. Biz de arkasından gidiyoruz. Halk büyük bir alay teşkil etti. Köprü başına doğru iniyoruz. Tam mezarlığın dirseğine yaklaştık. Süvariler geldi. Önde sakallı, dürbünlü, mültefit çehreli, sarı kaputlu bir zat, arkasında iki genç zabit, onun arkasında sekiz on asker ve iki mitralyöz. Hemen kumandan attan indi. İzzet Bey, kaymakamı takdim etti. Ellerini sıktı. Halk etrafını aldı. Kumandan, Hafız Bey[30] isminde birisi. Sordu:

"— Memlekete girmekte bir mahzur var mı?"

İhtiyar birisi* altıldı: "Aman efendim, mahzur vardır. Girmeyin, çoluk çocuk ürker, biz kaçarız, siz kalırsınız" diyordu.

Hafız Bey: 88

* Hacı İsmail isminde biri

Levent Şahverdi Arşivi

"— Efendim telâş etmeyin, ehemmiyeti yok. Esasen ben askeri şu karşıki tepeye (yani Balıkkaya'ya) çıkaracağım. Şehirde kalmayacağım" diyordu. Kaymakam: "Efendim görüşelim" dedi. Hükümete gideceklerdi, İzzet Bey "Belediye'ye gidelim" dedi. Oraya gittiler. Biz yukarı çıktık. Halk arasında yine bir fısıltı var. Gelenlerin ekserisi sivil olduğu için halkta bir itimatsızlık var. Bazıları:

"— Köylüleri nasıl kandıracağız? Onlara, Kuvay-ı Milliye gelmeyecek diye söz verdik, bunları görürlerse ne olur" diyorlardı. Hülâsa, ahali biraz kırgın, biz seviniyoruz. Halka kızıyoruz. Artık Biga'nın masun olduğuna kaniyiz.

Aşağıda müzakere gecikti. Meraklandık. Şimdi bunlar yukarı çıkmalı ve şehri muhasara edip dışarı kimseyi koyuvermemeliydiler. Fakat heyhat! Belediyede müzakere uzadıkça uzuyor.
89 Çerkezler, hanlardan,| atlarına binince uzaklaşıyorlar. İhtimal şimdi Anzavur'a haber vermek için kaç muhbir gitti...

Belediye önünde süvariler attan inmişler, geziniyorlar. Birisinin yanına biraz sokuldum:

"— Geriden asker geliyor mu" dedim.

"— Geliyor. Şurada bir iki saat mesafede Sabri Bey'in[31] kumandasında iki bin kişilik bir kuvvet var. Sabri Bey topların başında; belki yarın gelirler. Asıl kuvvet çok ya, bir kısmı daha Gönen'de" diyor. Fakat biraz durgun. Her halde askerin bir an evvel gelmesini temenni ediyoruz. Topal İsmail Bey isminde bir zabit çıktı. Süvariler hana gidiyorlar, tekrar döndüler. Biz kahveye geldik. Herkes seviniyor. "Artık bir şey olmaz" diyorlar. Havadis çok:

Kuvvet yedi bin kişi imiş. İki bin kişisi Avonya'dan iniyormuş. Yakında asker gelecekmiş. Bunlar pişdarmış. Karabiga'ya
90 telgraf çekilmiş, Ali Rıza Bey de| gelecekmiş.

Hepimiz "Ali Rıza Bey gelse" diyoruz. Bu gece bir tehlikenin vukuundan şüpheliyiz. İçimizdeki sevinç biraz kedere münkalip oldu. Askerden bir haber yok. Bu yüz kişi bir iş yapamaz. Herkes seviniyor.

Gece saat beş. Bir at şakırtısı ile araba şakırtısı var. Baktım, hükümet önünde durdular. Müthiş bir gürültü. 20-30 araba

Levent Şahverdi Arşivi

var. Süvariler atlarla, piyadeler araba ile gelmişler. Anladım. Ali Rıza Bey, Karabiga'dan geldi. Sevinerek tekrar yattım. Gürültü kesildi. Yine bir sükût, ortalığı kapladı.

15 Mart 1920 Pazartesi:

Güneşli bir sabah. Erken mektebe geldim. Pazardan biraz yağ aldım. Birinci dersten çıktık. Pazarda dolaşıyorum. İkinci derse girdik. Biraz sonra muavin geldi. Ben lâkaydane ona baktım. O çocuklara:

"— Kitaplarınızı alın, evlerinize gidin. Derslerinize | çalışın" 91
dedi. Ben yine bir şey anlamadım, Fakat yine bir tehlikenin olduğunu hissettim. Çocukları salıverdik. Zaten hastayım. Sokağa çıktım. Tekrar mektebe geldim. Meseleyi muavinden tahkik ettim.

"— Bir şüphe var. İhtimal yine bir şey olacak" dedi. Çıktım. Bir iki adım ilerledim. Aşağıdan bir koşuşmadır koptu. Ne var, ne oluyor, kimse bilmiyor. Dükkânlar kapanıyor, halk kaçışıyor. Sanki köprüden bir kuvvet onları koşturuyor. Pazar karmakarışık oldu. Çanağı kırılan, sepeti düşen, bağıran, çağıran haddi hesabı yok. Ben de koşmağa başladım. Hükümet önüne geldim. Jandarma Kumandanı Rıza Bey, yanında bir zabit daha. Eline rovelveri almış, omuzuna filintayı vurmuş. Arkasında jandarmalar. Marş! marş! kumandasını verdi. En önde kendisi. Yukarı hamamın yanından koşmağa başladılar. Şaşırdım. Eve geldim. Komşularda ve evde bir telâş. Onları teskin ettim. Bir şey | yok 92
dedim. Jandarma ve Kuvay-ı Milliye süvarileri dörtnala Balıkkaya'ya[32] çıkıyorlar. Uzakta Susamlıdere'de müsademe olmuş. Uzaktan silâh sesleri geliyor. Balıkkaya üstünde süvariler var. Tekrar dışarı çıktım. Havadis arıyorum. Ortalık biraz sükûn buldu. Herkes Kuvay-ı Milliyenin muzafferiyetine duahan. Biraz sonra bir süvari çavuşu koşa koşa indi. Sorduk. Anzavur'u muhasaraya alıyorlarmış. Süvari çevirmiş, kâfi gelmediği için diğer süvarilerin beygirlerini almağa gelmiş. Aşağı hana indi. Biraz sonra yirmi otuz beygirle yine koşarak yukarı çıktı. Herkes Kuvay-ı Milliyenin kolay kolay yenilmeyeceğine kani. Vakada yalnız Pomaklar var diyorlar. Sözde ova köyleri iştirak etmemiş. Kim bilir...

Levent Şahverdi Arşivi

Biraz sonra Ziya Efendi, Kasımoğlu ve Aziz namazgâha çıktık. Mektep yanından Balıkkaya'ya bakıyoruz. Namazgâh kalabalık. Silâh sesleri işitiliyor. Tepeden dürbünle bakıyorlar. Mitralyözler inim inim inliyor. Tekrar aşağı indik. Müdürlere
93 gittim. Pencereye oturduk. | Bakıyoruz. Balıkkaya sırtında yirmi otuz beygir var. Süvariler ihtimal müsademede. Ara sıra süvariler iniyor. Aşağı hükümette jandarmalar var. Kasabanın mühim yerlerinde de galiba nöbetçi jandarmalar varmış. Herkes Balıkkaya'ya bakıyor. Silâh sesleri mütemadiyen devam ediyor. Balıkkaya'ya inen çıkan askerler besbelli.

Yine aşağı indim. Bir süvari çavuşu, maiyetinde üç süvariyle geldi. Asker geliyor. Yer hazırlanacakmış. Oh! Yüreğime su serpildi. Kaymakam Bey'i arıyorlar.

Muharebe mütemadiyen devam ediyor.

Bir saat sonra silâh sesleri sıklaştı. Etraftan da silâhlar patlamağa başladı. Pek yakınlarda atılıyor. Herkes kaçışıyor. Balıkkaya'da telâş var. Tepedeki süvariler kaçışıyorlar. Anlaşıldı. Tehlike başladı. Kuvvet az. Köylüler çok. Namazgâhtan da silâh
94 sesleri geliyor. Bağlık arasından da keza. Müthiş bir | gürültü. Mitralyözler işliyor. Silâhlar bütün şiddet ve süratiyle patlıyor. Muharebe, kanlı bir muharebe.

Koştum, eve geldim. Çocuklar şaşırmışlar, komşu Rum evine gittik, mahzenleri varmış, oraya...

Silâh sesleri mütemadiyen devam ediyor. Yukarıdan bakıyoruz. Bağlar tarafı da tutulmuş. Silâh sesleri yaklaştı ve çoğaldı. Hükümet civarında da atılıyor. Korktuk, mahzene indik, duramadık, tekrar eve geldik. Silâhlar sıklaştı. Bodruma girdik. Yattık. Dinliyoruz. Ne olacak?.. Kalblerimiz çarpıyor. Ölüm korkusu içindeyiz. Yarım saatten fazla bekledik.

Biraz sonra bir top sesi işitildi. Arkasından sesler takip etti. Oh Yarabbi! Sevindim. Galiba asker geldi. Şüpheliyim.
95 Acaba Anzavur'un topu mu? Kim bilir? Topun ne taraftan | atıldığını anlamak lâzım. Bodrumdan çıktım. Kapıyı açtım. Dışarıda bir kişi gördüm. "Top sesi nereden geliyor" dedim. "Balıkkaya' dan" dedi. Of! Komşuya gittim. Kapısını vurdum, yukarı çıkıp topun geldiği istikameti arayacağım. Sordum. "Aman" dedi,

Levent Şahverdi Arşivi

"Yukarıya kurşunlar geliyor." Korktum. Eve geldim. Silâh sesleri şehir etrafında azaldı. Yalnız Balıkkaya'da mitralyözler mütemadiyen işliyor. Silâhlar patlıyor. Anlaşılan o tarafta müthiş bir muharebe var. Tekrar evden çıktık, Rum komşuya gittik, üst kata çıktık. Baktık, toplar Abdal dağının eteklerini dövüyor. Anladım. Asker İdriskoru'ya gelmiş, oradan atıyor. Fakat yine şüphedeyim. Acaba!

Eve geldik. Fazla gürültü olunca bodruma giriyoruz. Pencereden bakıyorum. Biraz sonra tanıdık birisi yukarı geçiyor. Sordum. "Toplar nereden geliyor" dedim. Merakla ve ehemmiyetle | söyledi: 96

"— Asker İdriskoru'ya gelmiş, topları kurmuş. Karşıki sırttaki Pomaklara atıyor." Oh! Yüreğime su serpildi. Artık kurtulduk diyorum. Hakikaten şehir civarındaki Bağlar arasındaki silâh sesleri azaldı. Galiba top sesleri şakilerin kuvve-i maneviyesini kırdı. Dışarda kimseler yok. Toplar mütemadiyen karşıki sırtları tarıyor. Mitralyözler inliyor.

Biraz sonra minareden kurşunlar atılmağa başladı. Baktım, Çarşı minaresinde iki süvari, Çınarlık'a doğru ateş ediyorlar. Arkadaşlardan İhsan, minareye, minareye diye koştu. Komiserin kayınbiraderi ile minareye çıktılar. Onlar da etrafa bakıyorlar. Ara sıra siper alıyorlar. Süvariler mütemadiyen atış ediyor.

Biraz sonra komiserin kayınbiraderi indi. Pencereden bağırdım. Geldi. Sordum: 97

Köylüler şehre giriyorlarmış. Hatta Çınarlık'a kadar gelmişler. Fakat toplar atılmağa başlayınca askerin geldiğini anlamışlar, şimdi kaçıyorlarmış. Toplar karşıki sırtlardaki Pomaklara atıyormuş, süvariler de Bağlar aralarında kalan ve şehre girmek isteyen şakilere atıyorlarmış. Oh, sevindik Yarabbi! Şehre giremediler. Öteden Aziz Bey geliyor. "Ne var" dedim. "Bir şey yok" dedi. "Evi dolaşmağa geliyorum. Çocuklar yok. Anafordan korkuyorum" dedi.

Sonra komşular bir şey sordular. Onlara "Karşıki sırtta Pomaklar baltalarla mücehhez, toplar onlara atılıyor" dedi. O da seviniyor. Halbuki Rumlar meyus. | Demin topun Ahmet 98 Bey'in topu olduğunu söylüyorlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

Anafor hakikaten mühim bir şey. Çünkü şehirde sabahtan beri Çerkezler dolaşıyor. Bunlar her halde çapulculuk için geldiler. Hepsi etrafı gözetip duruyorlar. Çocuğundan tut da sakallısına kadar bütün Çerkezler hep bunun için geliyorlar.

Biraz sonra silâh sesleri yine sıklaştı. Balıkkaya'da mitralyözler yaklaştı. Silâhlar yine her taraftan atılıyor. Bodruma indik, yattık.

Oo.. toplar üstümüzden geçiyor. Galiba Balıkkaya'ya atılıyor. Topun vızıltıları, havayı yararak geçişi ne kadar korkunç! Top sesleri bütün çığlığıyle devam ediyor. Acaba şehre de atmasın?.. Bu korku ile bodrumda yatıyoruz.

Balıkkaya'da mitralyözler durdu. Şimdi yakında, pek yakında patlıyor. Sokağa baktım. Bir iki Pomak silâhla geziyorlar.

99 Eyvah, Pomaklar yine şehre girdiler! Biraz sonra | onlardan 40-50 tanesi hükümet meydanına geldi. Jandarmalar hepsi gitmişler. Minaredeki süvariler de yok. Anladım. Eyvah, şehri yine bunlar işgal ettiler! Reisleri bağırdı:

"— Şuradan, şuradan geleceklere teslim olun deyin, olmazlarsa vurun. Köprü de tutuldu."

Herkes köşe başlarını tuttu. Tekrar bodruma indik. Çünkü bütün silâhlar bize müteveccih...

Yine pek yakında silâhlar atılıyor. Müthiş bir mitralyöz böğürüyor. O kadar acı, o kadar şiddetli ki, sanki kulağımızın dibinde patlıyor. Bundan ümitleniyorum. "Galiba asker şehre girdi. Sokaklarda atıyor. İşte yakına geldi" diyorum. Mitralyöz sanki hükümette atılır gibi yakın. Tekrar sokağa baktım. Hükümet meydanındaki asilerden eser yok. Oh şükür, gittiler...

Toplar atılıyor. Galiba yüz parça atıldı. Ne acı sesler...

100 Ölüm tehlikesiyle kalplerimiz çarpıyor. | Pencereden baktım. Çerkez Hacı Mus'un kardeşi Hasan isminde bir it ki, hapishaneye gire gire hükümeti bıktırmış, sabıkalı bir hırsız ve edepsiz. Çabucak eline bir silâh, başına bir başlık almış, sokaklarda rast gelene silâha davranarak gidiyor. Anlaşılan, fırsattan istifade çapulculuk yapacak. Çünkü işittiğime nazaran birçok kişileri bu sayede tehdit ederek soymuş. İşte şehre giren güruhun ekserisi, bilhassa

Levent Şahverdi Arşivi

Çerkezler bu şey için, yani fırsattan istifade herkesi soymak için giriyorlar.

Akşam oldu. Silâhlar biraz kesildi. Yakında patlayan o müthiş mitralyöz de sustu. Tek tük uzaktan silâh ve mitralyöz sesleri geliyor. Toplar sustu. Karanlık bütün şeametiyle ortalığı kaplıyor. Hükümette kimse yok. Her taraf sessiz. Biraz sonra Çerkez Hasan, yanında Davavekili Çerkez Ömer Efendi ile hükümete girdi. Hiç şüphesiz hükümette kendisine | yarayacak şeyleri 101
aşırmak için, çünkü kimseler yok.

Aman yâ Rabbi! Şu karanlık da etrafa ne kasvet veriyor... Of.. Elemli, yeisli günler. İnsan tasavvur ve tasvir edemiyor. Hükümet, öksüzler gibi sessiz ve meşum. Korkunç bir bina. İnsan sokaklara bakamıyor.

Muharebe esnasında okunan ikindi ezanı ne kadar hazin, ne kadar hazin. İki muhalif tarafı kardeş gibi camiye davet eden o seste ne ulviyet var. Fakat insana ne derece yeis ilka ediyor. İnsana ne garip his veriyor...

İşte akşam ezanı da minarenin dibinde sessizlikler içinde hazin hazin okundu. Of Yarabbi! Her akşam kaldırımları üzerinde mesut insanlar gezen şu sokaklar. Ne meşum, ne korkunç! Of...

Lambayı yakmadık. Yatakları bodruma indirdik. Gece müsademeden korkuyoruz. | İhtimal askerin birdenbire burasını 102
basması muhtemel. Erkenden yattık. Bodrumda rutubet içinde geçen bu geceyi ne kadar rahatsızlıkla geçirdik. Ufacık bir tıkırtı, büyük korkular doğuruyor. Gece yine tek tük silâhlar atıldı. Hatta top bile atılmış, bizim haberimiz olmadı.

16 Mart 1920 Salı:

Silâhlar atılmıyor. Erkenden kalktım. Sokaklarda ahaliden gezinenler var. Dükkânlar açık değil. Tek tük silâhlılar da var. Halk meyus. Kahveye girdim. Ne var, ne oluyor? İdriskoru' dan hiç bir havadis yok. Silâhlılardan biri, "Etrafını sarıyorlar" dedi. Ahali az gelmiş, köylülerden daha imdat geliyormuş. Havadis çok. Kimisi teslim olacakmış diyor, kimisi mütareke varmış diyor. Kahvede hep bu havadis. Topların geçişi, silâhların patırtısı mevzubahis. Biraz sonra İzzet Bey geldi. Oturdu.

Levent Şahverdi Arşivi

Havadis sorduk. Mütareke varmış. Bakalım ne netice verecek, dedi. Ahmet Bey gelmiş, İzzet Bey'i sormuş.

103 Ahmet Efendi biraz dükkânı açmış. Gittim, yüz dirhem peynir aldım. Başka yiyecek yok.

Müdürlere gittim. Muavin, müdür, Besim oturuyoruz. Havadisi söyledim. Neticeyi meyusen bekliyoruz. Muavin, Balıkkaya harbini anlatıyor. Çünkü müdürün evinden Balıkkaya pek güzel görünüyor. Harp esnasında müdürle muavin evde imişler. Muharebeyi aynen görmüşler. Kuvay-ı Milliye ve jandarmalar Balıkkaya'dan çekilince, Balıkkaya'yı Pomaklar ve köylüler işgal etmişler. Âdeta karınca gibi Balıkkaya'nın tepesi. Kaynıyormuş. Tam bu sırada karşıdan asker Balıkkaya'ya endahta başlamış. İlk mermi, tepeyi aşmış. İkincisi tam üstünde patlamış. Pomaklar orada epeyce zayiat vermişler. Darmadağın olmuşlar. İşte dün bizim üstümüzden geçen o mahuf mermiler hep Balıkkaya'nın tepesinde patlamış. Aman, ne müthiş anlar imiş. Balıkkaya'dan inen, kaçan ve mahşer. Heyecan müthiş imiş.

104 Biraz sonra muavin ve Besim tütün almak için | aşağı indik. Çarşılar kâmilen kapalı. İnsanlar gezinmeye korkuyor. Belediyeye kadar indik. Silâhlılar epeyce kalabalık. Açık bir dükkân bulduk. Ben biraz yumurta aldım. Kasaphanelerin önünde üç beş tane ceset varmış. Herkes oraya gidiyor. Ben gitmedim. Görmek istemiyorum. Sokaklarda yalnız kalmaktan insan ürküyor. Sanki gece. Silâhlılar insana Azrail tesirini yapıyorlar. Sanki hemen insanı öldürüverecekler. Kasaphane mitralyözlerle kalbur gibi olmuş diyorlar. Dün atılan acı mitralyözü Anzavur'un mitralyözü zannediyorduk. Meğerse askerinmiş. Anzavur'un mitralyözü yokmuş.

Eve geldim. Bir şey yedim. Tekrar müdürlere çıktım. Aşağıda işittim. Osman Bey'in biraderi Mehmed Bey'i, Arap Kâtip'i, Davavekili Kara Ahmet'i, Çavdar Hafız'ı, daha birkaç kişiyi tevkif etmişler, hapishaneye tıkmışlar. Hükümet kapısında çete-
105 ler nöbet bekliyor. | Müdürlerde neticeye intizar ediyoruz. Ragıp da geldi. Ragıp, askerin çok olduğundan bahsediyor. Şehzadenin[33], "Biga'yı yakın" diye emir verdiğini söylüyor. Bunun için korkuyoruz. Bandırma'daki efkârdan bahsediyor. Müdürün penceresinden Yeniceköy görünüyor. Boyuna o sırtlara sevkiyat var.

Levent Şahverdi Arşivi

Öbek öbek silâhlılar gidiyor. Bağlık aralarından da ilerliyorlar. Yeniceköy tepelerini tutuyorlar, anlaşılan hazırlık var. Zaten bir Çerkez de söylemişti.

Öğle oldu, hâlâ ses yok. Hiç bir taraftan silâh atılmıyor. Acaba ne oluyor? Asker ne yapıyor? Bazı havadisler tereşşuh ediyor. Asker geri gitmek istiyormuş, Anzavur, "Silâhlarını teslim et öyle git" diye kumandana haber yollamış. Bakalım ne olacak? Lâkin askerin çalıştığı anlaşılıyor. İdriskoru da bütün Biga ovasına hâkim bir yer.

Oo!! Toplar ve silâhlar atılmağa başladı. | Ay ne kadar da 106
sık!.. Mitralyözler yine inliyor. Mütemadî takırtılarla kulakları yırtıyorlar. Sesler yakınlardan geliyor. Acaba ne oluyor? Herkes yine kaçışmaya başladı. Biz müdürlerdeyiz. Silâhlar bütün şiddetiyle devam ediyor. Pek yakınlarda atılıyor.

Biz akşama kadar meselenin bir neticeye iktiran edeceğini zannediyoruz. Silâhlar mütemadiyen atılıyor. Muavin ve Besim gittiler. Kilise yanına Rumlar toplanmış, seyrediyorlar. Bunlar da seyretmişler, geldiler. Köylünün ilerlediğini söylüyorlar. Pek meyusuz. Maamafih muharebe bütün şiddetiyle devam ediyor. Ara sıra susan toplar aniden yine patlıyor. Sükût ettiğini zannettiğimiz anda tekrar silâh ve mitralyöz sesleri duyuluyor. Akşama doğru biraz ses kesildi. Müdür de dışarı çıktı, baktı, geldi. Meyus. Çare yok dedi. Akşama kadar iş olup bitecek. Köylüler köyün eteğine | kadar sokuldular. Hepimize yeis ilka 107
etti. Helecanla neticeye muntazırız. Akşam oluyor. Saat 10,30 var. Müdür pencereden baktı. "Eyvah" dedi. Köye girdiler. Lâkin silâh sesleri şiddetle devam ediyor. Top sustu. Biz bunu sukut'a hamlediyoruz. Halbuki mevzi yakınlaştığı için top atılmıyor.

Meyusen, müdürlerden çıktım. Kilisenin yanına geldik. Halk koca bir küme teşkil etmiş. Mütemadiyen bakıyor. Meyhane civarları, hülâsa bütün İdriskoru'ya nazır sokak halkla dolu. Firagol kalfalara geldim. Orada dürbün var. Elime aldım. Rumlar seviniyorlar. İdriskoru'da bir şey göremedim. Yalnız hücum eden köylüden eser yok. Münhezimen ricat etmişler. Demin toplar epeyce telefata sebebiyet vermiş. Ova cesetlerle dolu. Hatta

Levent Şahverdi Arşivi

108 bir yaralı gördüm. Yanından geçen birisine | yalvarıyor. O da koşarak kaçıyor. Anladım. İdriskoru işgal edilecek gibi değil. Demin köylüler küme küme hücuma başlamışlar. Hatta Rumlar, "Maşallah, Maşallah..." diye bağırmışlar. Fakat asker mitralyözü çevirince hepsi darmadağın olmuşlar. Eve geldim. Çetelerin hepsi meyus. Sokakta meyusen geziyorlar. Hatta birisi alenen meyusiyetini ifade ederek, ellerini birbirine vurarak geçerken evden görmüşler. Demin müdürlerde iken muavin gelmişti. Henüz daha müsademe başlamamıştı. Aşağıda imiş. Köylüler aşağıda dolu imiş. Orada gezinirken bir Pomak gelmiş, "haydi" demiş. "Şimdi hücum olacak silâhlılar Yenicekö'ye doğru ilerlesin. Etraf sarılıyor. Siz de, silâhsızlar, siz de bir küme olun, uzaktan yalnız görünüverirsiniz ki, onlar bizi çok zannetsinler.
109 Hem şimdi köye girersek, anafor da yaparsınız." | Muavin içinden gülmüş. Zavallı köylüler buna karşı gülerek "peki" demişler. "Sen nereye, biz de oraya." Muavin sokulmuş, birisine sormuş, "Bu kim" demiş.

"— Hiç, bizim Pomak" cevabını almış. Kendi süflî paslı birisi, köylüye kumanda ediyormuş. Köylü de müftehirane onun emirlerine inkıyat ediyormuş.

Yine müdürlerde iken Besim dışardan geldi. Kilise yanında dururken bir Pomak gelmiş, muharebeden bahsediyormuş:

"— Bizim... tam köye giriyormuş, artık az bir şey kalmış. Lâkin tam köye gireceği sırada cephanesi bitmiş, geri dönmüşler" demiş. Öteden Mineraki kâfiri atılmış. "Fişek mi? Aman, şimdi bulalım" demiş ve hemen Haci Parti'ye, Rumlara söylemişler, derhal bir mendil fişek getirmişler, Pomak'a vermişler. Halbuki
110 Pomak | fişek istememiş, yalnız vakayı anlatıyormuş. İşte Rumlar böyle. Fiilen iştirak ediyorlar. Artık düşmanlıkları apaşikâr. Hatta Çerkezlerin ekserisi Rumlarla güle güle konuşuyorlar. Rumlar hep onların muzafferiyetine duacı.

Bugün bir şey daha oldu. Köylülerin cephanesi bitmiş. Onun için de bir buhran var. Öyle ya, herkesin 100-150 cephanesi var. Onu da iki gün böyle mütemadiyen süren bir muhaberede sarf ederse en sonunda cephanesiz kalacağı besbelli. Onun için bugün birçok evleri basmışlar. Birçoklarından silâh, cephane

Levent Şahverdi Arşivi

toplamışlar. Hatta bizim komşulara da gelmişler. Bizimkiler de korkmuş, beni çağırdılar. Onları teskin ettim. Bereket versin bize gelmediler. Yoksa tüfekle cephane bedavadan gidecekti.

Bugün bunların cephaneden sıkıntıları pek çok. Ekserisi bundan şikâyet ediyor. | Onun için çoğu şehirde, muharebe eden 111
pek az. Hem bütün azılı katiller, başlar hep şehirde, Zavallı tek tüfekli köylüler hep ileri sürüldü. Hatta buldukları silâhları gördükleri boş köylülere verip saf-ı harbe sürüyorlar. Biçare köylüler bu ovada epey zayiat verdiler.

Biraz aşağı indim. Kasımoğlu'na kadar baktım. Birçok yaralılar geliyor. Eczanede sarıyorlar. Hatta birisi çenesinden vurulmuş. Kurşun kalmış. Cerrah Aziz Efendi:

"— Çeneni dağıtamamış kerata!" diye arkasından söyleniyor. Zavallı Aziz Efendi elinden gelse kurşunu orada bırakacak. Zaten Çerkezlerin, Anzavur'un aleyhinde söylemediği kalmadı, fakat ne çare talihsiz imişik. Yine bunlar şehre girdiler.

Silâhlar gecenin yarımına kadar atıldı. Ortalık artık iyice karardı. | Ondan sonra sustu. 112

Gece korkular içinde yattık. Bu gece odada yatabildik. Artık bodruma inmedik.

Gece de ara sıra silâh sesleri boşluğu yırtarak uykumuzu kaçırıyordu.

17 Mart 1920 Çarşamba:

Sabahleyin güneşle beraber silâh sesleri başladı. Mitralyözler yine aynı şiddetle inliyorlar. Silâhlar mütemadiyen atılıyor. Herkes tepeden muharebeyi seyrediyor. Susmuş toplar ara sıra yine bir eser-i hayat göstererek gürlüyorlar.

Dışarı çıktım. Şehir silâhlılarla dolu. Ele başları, hepsi burada. Dün hapsedilenleri salıvermişler. Yalnız Arap Kâtip kalmış. Bilmem niçin? Çeteler sıkışıyorlar. Üç gündür devam eden sürekli muharebeden hepsi yılgın. İleriye hep zavallı saf köylüyü sürüyorlar. Kendileri hep arkada. Hainler...

Muharebe devam ediyor. Herkes, Arıburnu'nda | bile bu de- 113
rece bilâ inkıta devamlı muharebe vuku bulmadığını söylüyorlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Şimdiye kadar atılan topların adedi 200'ü buldu. Şu halde askerin cephanesi pek çok. Ara sıra susan silâh sesleri birden yine başlıyor. Şimdi bitti derken, öteden faaliyet gösteriyor.

Kahvede eczacı anlatıyor. Yaralı bir Çerkez söylemiş. İlk günü Pomaklar bozulmuş, kaçıyorlarmış. Arkalarından Çerkezler de bozulmuşlar. Fakat Ahmet Bey çok yalvarmış, "Aman," demiş "şimdi teslim olacaklar, biraz daha gayret." Nihayet zorla geri çevirebilmişler. Hepsi yorgun, hepsi bitap. Evvelki vaka gibi yarım saat içinde bitecek zannedilen bu vaka onları yordu. Askerin mukavemeti hakikaten dilîrâne.

Telgrafhanede nöbetçi var. Telgraflar işlemiyor.

114 Hükümet meydanında bir kalabalık gördüm. | Sokuldum. Kaymakamı getirtmek içinmiş. Bazıları "Aman gelsin, o olsun gelsin„ diyorlar. Bazıları, "O bizim babamızdır. O gelsin" diyorlar. Nihayet kararlaştırmışlar. Kaymakamı getirtmek için Bayram Efendi ile mal müdürünü gönderdiler. Allah vere o olsun gelse, hiç olmazsa yüreklerimize biraz su serpilmiş olur.

Şehirden dışarı kimse çıkamıyor. Karabiga hattı, hattı-harp telakki ediliyor. Köylere ise kimseyi koyuvermiyorlar. Hatta bazı köylüler kaçmak istemişler. Lâkin koyuvermemişler.

Öğleye yakın silâh ve top sesleri kesildi. Ne var acaba? Kahvede otururken Hacı'nın[34] sesini işiterek dinledik: "Herkes dükkânlarını açsın. İşine baksın, hiç bir şey yok, millete müjde olsun, hainler teslim oluyorlar".

115 Eyvah! dedim. Beynime kaynar su boşandı. | Bütün ümidim kırıldı. Onun arkasından bir tellal daha: "Müjdeler olsun hainler, reziller teslim oluyorlar. Evvelâ gitmek istemişler. Silâhlarınızı bırakın da öyle gidin, dedik. Bırakmadılar. Nihayet teslim oluyorlar. Fakat birer birer teslim olmak istiyorlarmış".

Acaba, birer birer ne demek? Teslim olmanın da usulü mü var? Tellalın sözünde müphemiyet var. Fakat pek meyus oldum. Gözlerimiz ne fecialar görecek diye düşünüyorum. Dükkânların hiç biri açılmadı.

Meyusen eve geldim. Oradan müdürlere çıktım. Havadisi söyledim. Müteessir olduk. Muavin geldi, o da söyledi. Neticeyi bekliyoruz. Lâkın Yeniceköy yanında hiç bir hareket yok. Fev-

Levent Şahverdi Arşivi

kalâdelik yok. Dün de teslim oluyor demişlerdi. Bu da blöf olmasın. Allah vere. Galiba kuvve-i maneviyeyi yükseltmek için böyle havadis çıkarıyorlar. Çünkü bunu Hacı'ya Şah İsmail söylemiş.| Neticeye muntazıran bekliyoruz. Muavin gitti, ben 116
oturuyorum. Öğlen geçiyor. Birden bir top sesi işitildi. Onun arkasından müthiş bir sesle bir dâne, kulak yırtan korkunç vızıltı ile pek yakından üstümüzden geçti. Balıkkaya tarafına.

A!.. diye kaldık. Tahminimiz doğru çıkmıştı, çünkü ben öyle düşünüyordum ki, bunlar ölünceye kadar ya çalışırlar, yahut kaçarlar, yine teslim olmazlar. Çünkü teslim olurlarsa neticesi mutlak feciane bir ölümdür. Hiç olmazsa şanla ölürler. Bunu düşünecek kadar bunlarda kafa yok mu? diyordum. Ne doğru düşünmüşüm. İşte teslim oluyorlar lafını sanki işitmiş gibi arkasından vakurane gülleleri sallıyor.

Oo... Lâkin ne oluyoruz?.. İkinci ve üçüncü dâneler üstümüzden ve pek yakından geçti. Müdür, çabuk çarşafınızı giyiniz, dedi. Ben koştum evden çıktım. Eyvah! Kasabayı yakacak... İhtimal son güllelerini kasabayı yakmaya sarf edecek de öyle olacak| diyordum. 117

Koşuyorum, herkes koşuyor. Her taraf bir mahşer. Bütün Rumlar ağlaşarak kaçıyorlar. Halk, çoluk çocuk birbirine karışmış. Bozane çeşmesi yanına geldim. İkinci bir gülle keskin bir vızıltı ile tam üstümüzden geçti. Bir Rum yıkıldı. A, acaba şarapnel mi düşmüştü? Hayır, bana bir şey gelmedi. Bağrışan çağrışan halk içinden sıyrılarak eve geldim. Kapıyı açtılar. Hepsi ağlıyorlar. Ne yapacağız diyorlar. Ben de şaşırdım. Onlar büsbütün şaşırmış. "Haydi," dedim, "dışarı çıkalım." Ben namazgâha çıkmak fikrinde idim. Onlar bir çuval içinde çamaşırları almak istediler. Ben, bırakın dedim. Onlar ısrar ettiler. Ben bağırdım: "Canımızı kurtaralım!" [35].

16 Nisan 1920 Cuma: 118

Bu gece posta geldi. Gazeteleri okuduk. Of! Meclis-i Mebusan fesholunmuş, Kuvay-ı Milliyenin tenkili için fetva ve beyanname neşrolmuş. Ey koca millet, neler görüyorsun! Seni kırmak için işte padişahın bile fetva verdiriyor. Ey denî şeyhülislâm,

Levent Şahverdi Arşivi

tarih sana lânet okuyacak! O fetvayı yazarken, o canavarlıkları din perdesine geçirirken kalbin sızlamadı mı? Zavallı Türklerin birbirini kırması için o fetvayı verirken ecdadını düşünmedin mi? Ey hunhar, tarih böyle fetva görmüş müdür? Ey alçak! Ey Halife-i Müslimin! Düşman muaveneti ile ırkını kahretmeye utanmıyor musun? Ecdadının mübarek ruhları seni tel'in edecek. Yavuz'un, Fatih'in ruhları seni mustarip etmedi mi? Düşman tezviratına kapılıp da zavallı ırkını tenkil için nasıl irade veriyorsun?

Aman Yarabbi, ne denaet?.. Ne hunharlık?.. Hiç bir yerde görülmemiş, hiç bir tarihte tesadüf edilmemiş bir hal. Zavallı Türkler cehaletin kurbanı olarak birbirlerini kıracaklar. Tür-
119 kiye hunrizâne | bir Sen Bartelmi (Saint-Barthélemy) gecelerini geçirecek... Ne alçaklık! İngiliz dolabıyle neler dönüyor?.. Düşmanlarımız bunlara ne kadar seviniyor!..

Bütün bu hallerin azapları altında eziliyorum. Kalemim ihtisasatını kayda kudretyâb değil.

Sabahleyin hamama gittim. Çıktım. İlân tahtasına bir şey asıyorlar. Baktım, Anzavur'un bir telgrafı. Hülâsası:

Bursa'ya iki saat mesafede Dramalı Rıza Bey yetmiş kadar arkadaşıyle Kuvay-ı Muhammedî (?) kuvvetleriyle çarpışmış ve firar etmişmiş. Takip olunmuş ve kendi mecruh, birkaç maktul, on kadar da refiki esir edilmiş. Dört de mitralyöz alınmış.

İlân bundan ibaret. Kuvay-ı Muhammedînin (!) Biga Merkez-i umumisi (!) Reis Vekili Sabri Selim Efendi tebliğ ve tebşir (!) ediyor.

Demin telgrafhaneye gitmiştim. Telefonda Bandırma ile şu muhabere oluyordu.

— Ahmet Paşa'nın emrini bekliyoruz. Ne emir edecekler.

— .....

120 — Kendisine söyleyin telefonda Ahmet Paşa'nın mihmandarı Hacı Ali bekliyor, deyin.

— .....

Uzaklaştım. Hacı Ali denilen fitnegü telefonla Bandırma ile görüşüyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Biraz sonra yine uğradım. Mektubumu aldım. Satı'dan bir mektup. Sansür heyeti açmış okumuş. Mektubu yırtık verdiler. Hacı Ali yine Telefonda.

— Dıramalı Rıza'yı her halde buraya diri olarak gönderin.

— ...

Yine uzaklaştım.

Akşam Anzavur'un gönderdiği heyetin İstanbul'dan geldiğini söylüyorlardı. Bugün geleceklermiş.

Bura kaymakamı, Çanakkale mutasarrıfı olmuş. İzzet Bey de buraya kaymakam. Oh! Ne güzel tayin... Öküz kaymakamın mutasarrıflığına doğrusu şaştım. | Lâkin şaşılacak ne var? İtilâfçı- 121
ların her şeyi acayip. At hırsızından paşa, kabaktan mutasarrıf, katilden kaymakam. Ne güzel tevcih kendilerine göre. Zaten o denîlere başkaları hizmet edebilir mi?

Namazdan çıktık. Mezat var, orada idim. Tellal bağırdı. Heyet geliyormuş. Biz de yürümeğe başladık. Halk akın akın gidiyor. Halim Bey'in değirmenini geçtik. Karşıdan mızıka sesleri işitildi. İleride bir sürü karaltı var. Heyet inmiş geliyorlar. Arkalarında da üç araba. Yürüdüm. "Önde İzzet Bey, yanında mal müdürü ve saire. Papaz da var. Heyet azalarını hacı getirir gibi getiriyorlar. Selâmlar, musafahalar. İzzet Bey anlatıyor, diğerleri de keza. Usulca sokuldum. İzzet Bey anlatıyordu:

— Efendim, Zat-ı Şahane'yi gördük. Zavallı hiç bir şeyden haberleri yokmuş. Mahzarı verdik, okudu. Gözleri yaşardı. Bütün arzunuzu is'af edeceğim dedi. Lâzım gelen bir çok yerlere müracaat ettik. Hülâsa hükümeti devirinceye kadar çalıştık[36].

Mal müdürü ilâve ediyordu:

"— Her halde hükümetin sukutuna ve fetvanın suduruna 122
siz sebep oldunuz."

"— Estağfurullah, naçizane çalıştık.

"— Lâkin her şeyin lâyıkıyle anlatılması lâzımdır. Sizin anlatışınızın büyük tesiri olmuştur".

"— Şüphesiz efendim, bir davavekili bazı hakikatleri yanlış müdafaa ederek davayı kaybedebilir. Tarz-ı ifadenin de büyük tesiri var".

Levent Şahverdi Arşivi

Hülâsa muvaffakıyetinden uzun uzadıya bahsediyordu.

Yavaş yavaş geldik. Halim Bey'in değirmeni önünde birçok silâhlılar bekliyordu. Selâm verdiler. Heyet de mağrurane selâmları aldı. İzzet Bey birçok elle musafaha etti. Selim Efendi, Hacı Ali ilâh...

123 Kürt Mehmet Çavuş heyetle beraber gelmiş. | Yavaş yavaş hükümete doğru geliyorduk. Mızıka öne geçti. Sokaklar mahaşerallah. Herkes sadra şifa olacak bir havadis bekliyor. Yolda Kuvay-ı Muhammedî (!) Reisi İzzet Bey'e bazı telgraflar verdi. İhtimal Anzavur'dan gelen telgraflar.

Hükümete gelindi. Halk kesif bir kitle halinde toplandı. Jandarmalar dizilmiş. Bir tarafa da çeteler sıralanmıştı. Mızıka ilerledi. Ben de sokuldum. Merdivenler doldu. İzzet Bey merdivenden çıktı. Yavaş yavaş ilerledi. Herkes sustu. Nutka başladı:

"Vatanperver Bigalılar!

Kuvay-ı Milliyenin zulmünden kurtulmak için silâha sarılarak hakkınızı müdafaa ettiniz. İki aydan beri bu mücahede-
124 nizde | devam ediyorsunuz. İlk defa Hamdi çetesini tarumar ederek muvaffakiyet kazandınız. Lâkin o zaman başımızda Kuvay-ı Milliye taraftarı bir hükümet vardı. Bittabi bunlara yardım ediyordu. Onlar bundan kuvvet alarak tekrar size hücum ettiler. Siz yine silâha sarılarak arslanlar gibi muharebe ettiniz ve nihayet yine muzafferiyeti kazandınız. Lâkin bu sefer sizi isyan etmiş telakki eden hükümete hakkınızı bildirmek için beni rüfekamla beraber İstanbul'a yolladınız. Biz sizin hukukunuzu muhafaza için son derece çalıştık. Emin olun İstanbul'a çıkar çıkmaz, ayağımızın tozuyle işe başladık. Ve bugüne kadar bu işimizde devam ettik. (Allah razı olsun sedaları) Hükümet bizim şikâyatımızı dinlemedi. Nihayet Meclis-i Âyana ve oradan da Zat-ı
125 Şahane'ye müracaat ettik. Zât-ı Şahane | vakayı dinleyince pek müteessir oldular. Ve 'Bigalılara selâm-ı şahanemi tebliğ edin, (aleyküm selâm sedaları) onların haklarını müdafaaya çalışacağım' buyurdular. Biz de: 'Şevketmeap! Bigalı kullarınız her an emir ve iradenize amadedir. Zât-ı Şahanelerinin ufak bir iradesine muntazırdırlar' dedim. Fevkalâde mahzuz oldular. Zaten hiç bir şeyden haberleri yokmuş. Kuvay-ı Milliyeciler kendisini

Levent Şahverdi Arşivi

abluka altına almışlar, bir şeyden haberdar etmiyorlarmış. Hatta hayatından bile korkuyormuş. Nihayet çalışa çalışa hükümetin de sukutuna kadar gittik ve nihayet milletin âlâmını dinleyecek âdil (!) bir hükümet teşekkül etti.

Ey Bigalılar! Sizin yaptığınız kahramanlık koca bir devleti kurtardı. Sizin | mukaddes mücahedeniz (?) zavallı Anadolu'yu 126
tahlis etti. Siz tarihe geçtiniz. Namınız tarihlere altın harflerle yazılacaktır. (Yaşasın Biga sadaları) Artık başımızda Ferit Paşa Hazretlerinin riyasetinde kuvvetli(!) ve âdil bir hükümet vardır. Mutmain olabilirsiniz. Şimdi siz, biz sizi yolladık, ne yaptınız diye sorarsınız. Tabiî hakkınızdır. Ben de muhtasaran anlatayım. Çünkü tafsilâtıyle anlatırsam ciltler dolusu bir eser teşkil eder.

Buradan İstanbul'a gidince hemen hükümete müracaat ettik. O zaman başımızda Kuvay-ı Milliye taraftarı bir hükümet vardı. Hükümet şikâyatımızı dinledi ve bir heyet göndermeğe karar verdi. Biz buna itiraz ettik. "Bigalılar heyet-i nasıhaya muhtaç değildir" dedik. Onlar, "Meseleyı tahkik edelim" dediler. Biz ise "İşte biz gözümüzle vukuata şahit olduk, bizi dinleyin" 127
dedik ve nihayet hükümete meramımızı anlatamayınca, âyana müracaat ettik. Oradan da Şevketmeap Efendimize müracaatta bulunduk. Ve huzur-ı şahanelerine şerefkabul buyurularak maruzatımızı atebe-i seniyelerine arzettik. Nihayet Kuvay-ı Milliyenin yaptığı mezalim Zat-ı Şahanece de kanaat hasıl ederek Salih Paşa hükümeti istifaya mecbur oldu ve yerine Ferit Paşa geçti. İşte cereyan eden vukuat bundan ibarettir.

Şimdi beni dinleyin. Zat-ı Şahane bir fetva ısdar buyurmuştur. Bu fetva mucibince Kuvay-ı Milliye taraftarlarına sekiz gün mühlet verilmiştir. Bu mühlet zarfında nükûl edenler af olunacak,
nükûl etmeyenler ise asi telakki olunarak tenkil olunacaktır. 128
Şimdi şu müddet zarfında Kuvay-ı Milliyeden olup da ayrılanlar sizin kardeşinizdir, binaenaleyh onlara fena muamelede bulunmayın. Eğer ayrılmayanlar ve fikirlerinde musır olanlar olursa, onları tedip ve tenkil etmek üzerinize farzdır".

Nutuk nihayet buldu. Bu esnada bir Rum'un delâletiyle el çırpılıyordu. Fakat Kürt Mehmed Çavuş :

Levent Şahverdi Arşivi

"— Hürriyet mi çıkarıyorsunuz?" tekdiriyle bunları menetti. Müftü Efendi, o meşhur sesiyle dua okudu. Mızıka selâm çaldı. Ve herkes dağıldı. Kaymakam makamına çıktı.

129 Alelusul gittik, tebrik ettik. Fakat kalben lânetler ve küfürler sallayarak... İşte bu suretle cehalet irfana, zulüm adalete, vahşet medeniyete, şakiler mazlumlara, eskiler yenilere galebe etmiş oldu. Zaten Biga vakasının ruhu da buradadır.

Biraz sonra kalıpçı dükkânına gittim. Bir sürü softa toplanmış, orta yere heyet(?) azasından bir Pomak'ı almışlar. Cahil herif kaba kaba söylenip duruyor. Aman Allah, ne mağrurane ne cahilane şeyler... Meclis-i Mebusanın nasıl kapatıldığını, anlatıyordu. İçimden gülüyordum. Sanki bunlar o kadar haizi nüfuz imişler ki, bir emirleriyle (?) hükümeti devirmişler. Mebusanı kapatmışlar.

Âyana gittiklerini anlatıyor:

130 "— Çok babacan adamlar. Hem hepsi eski, ak sakallı, aman ne efendiler, ne efendiler... Bize güler yüz gösterdiler. İstidamızı verdik, okudular, memnun oldular. Vasfi Efendi'yi[37], Mustafa Sabri Efendi'yi[38] de gördük. Ne güzel adamlar... ilâh... Mantıksız, patavatsızca söyleniyor.

Biraz sonra Bayram Hoca lâini geldi. Oo.. dedi. Benim yerime vekil varmış, işte anlatsın. O yine anlatıyor, Pomak şivesiyle, ömründe bu sefer gördüğü İstanbul'un güzelliğinden, padişahın sarayından ağzının suyu aka aka bahsediyor. Nefretle ve yeisle ayrıldım.

131 Seciyesiz ve ahlâksız halk sevinip duruyor. Heyet azalariyle konuşmak için tehacüm gösteriyorlar.

Kasımoğlun'da heyet azasından olan Rum oturuyor, konuşuyorlar. Anlatıyor:

"— Ne büyük talih değil mi? Öyle ya, tarihe geçtik. Padişahın huzuruna çıktık. Bu şeyler hatırıma bile gelmezdi. Banker olsam gene böyle şöhret kazanamazdık. Çok şükür... ilâh..."

Evet, tarihe geçtiniz. Dost Müslümanlarla saraya girdiniz. Belki sizin bu zaferinizi (!) Yunan tarihi altın harflerle yazar, fakat Müslüman tarihi... Heyhat!..

Levent Şahverdi Arşivi

Nisan 1920: 132

17 Cumartesi — 18 Pazar:

Bu günlerde şayan-ı kayıt bir şey yok. Müdür maaşlar için kaymakama müracaat etmiş. Hiç bir taraftan bir haber alınmıyor. Gazetelerde bir şey yok. Bursa Valisi Keşfî Bey'in şayanı dikkat bir beyanatı var. Peyam, alelusul, Tasvir'e bu beyanattan dolayı döşenmiş.

19 Nisan Pazartesi:

Bugün para için Danişmentli İsmail Ağa'yı araştırdım, buldum. Biraz görüştük. Anlatıyordu. Köyden gelirken iki süvariye rast gelmiş. "Nereye gidiyorsun, dön köye, demişler. O da sormuş. "Eli silâh tutanlardan beş on asker isteriz." cevabını vermişler. "Niçin" demiş. "Lapseki tarafına kuvvet gidecek" demişler. O da, "Peki siz|gidin, ben şimdi gelirim" diyerek şehre gelmiş. 133
Anzavur'un emriyle yine asker toplanıyor. Lapseki tarafından tehlike var deniliyor. Gönen'e de kuvvet gidecekmiş. Anzavur'dan hiç bir haber yok.

20 Nisan Salı:

Bu sabah da şayan-ı kayıt bir şey olmadı. Öğleden sonra eve geliyordum, baktım, ilân tahtasında bir ilân, okumaya gittim. İşte sureti:

İ l â n

(Mühim Tebşirat)

İstanbul'dan bir vapurla birçok cephane ve esleha-i nariye tayyare ve edevat-ı saire ile zabitan bugün Karabiga'ya ihraç ediliyor. Bera-yı malûmat ilân olunur.

20 Nisan 1336
Biga Kuvay-ı Muhammedî Merkez-i
Umumisi Reis Vekili
SELİM SABRİ

Ha!.. Anlaşılan, hükümet yardım ediyor. Meyusen yemekten sonra yukarı|çıktım. Hepimiz bundan bahsediyoruz. Fakat 134
Anzavur'dan hiç bir haber yok. Yakınlarda ilânlar da asılmıyor,

Levent Şahverdi Arşivi

ne oldu acaba? Bursa'ya gireceklerdi (?) Balıkesir'i fethedeceklerdi. Hatta Kürt Mehmed Çavuş Diyarbekir'e kadar yürüyeceğini söylüyordu, ne oldu?

Çocuklar bile bunu işitmişler, tayyare gelecek diye seviniyorlar.

Akşama doğru aşağı indik. Baktım, tahtada bir ilân daha okudum. işte hülâsası:

"Binbaşı Rıza Bey'in Çanakkale'de kuvvet toplayarak buraya hücum fikrinde olduğu şayi olmaktadır. Halbuki bu sırf yalandır. Pek yakında Hacı Biycanzade Hüseyin Bey, Çanakkale' den gelmiştir. Rıza Bey'i orada görmüştür. Esasen mutasarrıfla beraber Rıza Bey azledildiğinden pek yakında Çanakkale'yi terk edecekleri şüphesizdir. Binaenaleyh hiç endişeye mahal yoktur.

Bandırma'nın tekrar Kuvay-ı Milliye eline geçmesi şayan-ı ehemmiyet değildir. Çünkü kuvvetleri 150'dir. Pek yakında hükümet kuvvetleri kuvvetimize zahir olmak için gelecektir. Telâşa şayan bir şey yoktur.

20 Nisan 336
İZZET

Hımm... Şu halde vaziyet yine başkalaştı. Birkaç günlük sükûtun sebebi meydana çıkıyor. Şu halde Kuvay-ı Milliye bunlara hadlerini bildirmeğe azmetti. Dramalı Rıza Bey'den hiç bir
136 haber yok. Bir rivayete göre tutulmamış, yalanmış. | Bandırma'nın Kuvay-ı Milliye eline geçmesi herkesi telâşa düşürüyor. Bilhassa Muhammedîciler pek telâşta. İtilâfçılarla Rumların çenesini bıçak açmıyor. Herkese bir merak daha geldi. Karabiga'daki cephaneden hiç bir haber yok... Bugün herkesten hayvan topluyorlar. Ne olacağı belli değil. Kimi, cephane gelecek diyor, kimisi de süvari için diyor. Herkesin hayvanlarını cebren alıyorlar. Bir dalga olmasın. Çünkü Çerkezler beygir toplayarak aşırıyorlar.

Bu gece müdürlere gittik. Bu mesele hakkında görüştük.

21 Nisan 1920 Çarşamba:

Bugün mektepte nöbetçiyim. Erkenden gittim. Bugün Gönen'in de Kuvay-i Milliye tarafından işgal edildiği söyleniyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Besim Efendi'nin anlattığına nazaran Anzavur'un | emriyle 137
Gönenli Çerkez Murat Bey'in çiftliği yağma edilmiş. Murat Bey de maiyetine mühim bir kuvvet toplayarak Anzavur'a taarruz etmiş.

Karabiga'ya gelen mevhum vapur, bir dolaptan ibaretmiş. Hülâsa Kuvay-ı Milliyenin muvaffakıyetini herkes söylüyormuş.

Öğle üstü mektepte otururken silâhlı bir Pomak geldi: "Kâzım Efendi'nin oğlu sen misin?" dedi. "Evet" dedim. "Gel biraz" dedi. "Burasını bırakamam" dedim. "Biraz bırak da aşağıda seni istiyorlar" dedi. "Ne yapacaklar?" dedim. "Bir şey soracaklar" cevabını verdi. Köyünü sordum. Asmalı'danmış, ihtiyarca bir Pomak, fakat iyi kalpli. Beni bir kenara çekti. "Sana bir şey soracaklar, doğrusunu söyleyeceksin" dedi. Korkmaya başladım. Acaba ne idi? "Nedir?" dedim. "Sende Mehmet Bey'in | 80 fişe- 138
ğiyle bir silâhı varmış. Size silmek için vermişler" dedi. Ben de: "Onu babam yerine verdi" dedim. "O halde çok sopa yiyeceksin" dedi. Eyvah! Müthiş surette korktum. Çünkü silâh için dayak yiyenlerin bir daha kalkamadıklarını biliyordum. Mülâyemetle anlattım. Biraz lâf anlayan birisiymiş ne ise, "Ben öyle söyleyeyim" dedi, gitti.

Lâkin başladım korkmaya. Acaba evde ararlarsa?.. Hemen eve koştum. Baktım, kapıda üç dört Pomak "Silâhı, silâhı..." diyorlar. "Eyvah gittim" dedim. "Bakayım, sorayım" dedim. Arkamdan içeri girdiler. Çocuklar da adamakıllı korktu. Çarnaçar silâhı ve fişekleri verdim. Bereket ki bir şey yapmadılar. Aldılar, gittiler. Korkumdan ne yapacağımı şaşırmışım. | Bir de diyordum, 139
çağırır da, "Niye evvelâ inkâr ettin?" derlerse diye. Tekrar yukarı çıktım. Her tarafta bir telâş var. Herkesten silâh topluyorlarmış.

Ziya anlatıyor, Karabiga'ya çıkacak olan cephane yüklü vapur Bandırma'ya uğramış, orada Kuvay-ı Milliye yakalayarak boşaltmış. Oh, sevindik. Başımdan geçeni arkadaşlara anlattım. "İyi ki bir şey yapmamışlar" dediler. Hüseyin Efendi geldi, o da anlatıyor. Anzavur'un maiyeti gittiği yerleri soymuş soğana çevirmiş. O kadar ki, Şah İsmail her hafta İstanbul'a yüzlerce at ve sığır naklettiriyormuş. Çerkez evleri eşya ile doluyormuş. Hey gidi hey!.. Kuvay-ı Milliyeye soyguncu diyen Peyam'ın kulakları çınlasın. En nihayet bu hırsızlık başlarına belâyı getirdi ya!

Levent Şahverdi Arşivi

Gönen ahalisi kâmilen silâha sarılmış, artık Anzavur çetesinin, bilhassa Çerkezlerin şerrinden bütün halk elaman demiş. İşte Anzavur bunun için bozulmuş. Gönen ve Bandırma taraflarında
140 Çerkezlerin yaptığı çapulculuk | anlatılacak gibi değil ki. Hepsi ciltlerle kitap dolduracak. Hatta o derece ki, harbe giren arkadaşlarının hayvanlarını bile çalıyorlarmış. Zaten reisleri at hırsızı değil mi? Böyle bir kuvvetten ne hayır beklersin?

Akşam üzeri aşağı indik. Herkeste bir telâş var. Kuvay-ı Milliyenin hiç ümit edilmedik bir zamanda böyle hücum edivermesi İtilâfçıları pek korkuttu. Kaymakam İzzet Bey telgraf başında. Telgrafhaneden hiç çıkmıyor.

Kuvay-ı Milliye Reisi Edhem Bey, belediye reisine bir telgraf çekmiş. Telgrafında, "Üç gün zarfında Kuvay-ı Milliyeye ya iltihak edersiniz, yahut cebren iltihak ettireceğim" demiş. Onun için
141 buralılar aldı fitili. | Kaymakam, gelmeyin demişmiş... Gönen'in işgali muhakkak imiş. Anzavur'dan hiç bir haber yok. Gâvur İmâm'ın Balya'da olduğu söyleniyor.

Akşam üzeri eczanede oturuyordum. Üç köylü geldi. İkisi ihtiyar, biri genç. Genç çocuk hasta. Onu muayene ettireceklermiş. Nereden geldiklerini sordum.

"— Biz" dedi, "Gönen tarafından geliyoruz. Kuvay-ı Milliye Sepetli'de bizi bozdu. Bir kısmımız esir oldu. Biz de esir olmamak için kaçtık. Dün köye geldik. Bugün yine yakalayıp getirdiler. Daha ayağımızdan çarık çıkmadı. Bilmem ne yapacağız?" Zavallılar çok pişman, ne yapsınlar bilmecburiye yaptırıyorlar,
142 yoksa | hepsi kaçacak. Zaten Anzavur'un bütün kuvveti dağılmış. Maiyetinde ancak 30-40 kişi kalmış. İmam, Balya tarafında imiş, köylü:

"— Kim bilir" diyor, "çocuk korktu mu ne yaptı? Silâhımız da yok. Silâhlarımızı aldılar. Başkalarına verdiler".

Kuvay-ı Milliyenin kuvvetini sordum. "Çok kuvvetli olacak," dedi, "topu mitralyözü pek çok. Cayır cayır atıyor. Zaten bizde cephane yoktu. Hepimizde topu topu 50-100 cephane var, o da bitince ne yapalım?"

"Gönen'e girdiler mi?" dedim.

Levent Şahverdi Arşivi

"Hayır" dedi, "biz buraya gelirken Gönen'e girmemişlerdi. Fakat biz geldikten | sonra girdilerse o başka..." 143

Doktor hastayı muayene etti. Reçete verdi. Onlar bir de rapor istiyorlar:

"— Efendi orası köylük yer, hasta masta tanımazlar, gene getirirler; hiç olmazsa bir raport versen" diyorlar.

Arkasından bir kişi daha geldi. O da ayağından mustaripmiş. İzin istiyor. Doktor bir rapor yazdı verdi.

Hülâsa kaçan kaçana. Köylü usanmış, bıkmış. Hem işten, hem vücuttan zarar. Tabiî buna kim olsa dayanmaz. Artık hepsi bıkmışlar. Yalnız hırsızlar ve çapulcular ticaretleri nokta-i nazarından | bu işlerinde kalıyorlar. 144

Her taraf telâş içinde, herkes bundan bahsediyor.

Sözde Lapseki'den gelen 500 kişilik kuvvet bir rivayete göre Kuvay-ı Milliyeye iltihak etmiş. Bir rivayete göre de Lapseki'ye kaçmış.

Lâkin herkes bundaki muvaffakiyetsizliğin yegâne sebebi Çerkezlerin yaptığı hırsızlıklar diyorlar. Herkes bunu alenen söylüyor. Pomaklarla Çerkezler arasında dehşetli zıddiyet var.

Ağız havadisleri pek çok ama, şayan-ı itimat olmadığı için yazmıyorum.

Hülâsa Kuvay-ı Milliyenin büyük bir azim ile yürüdüğü ve önündeki kuvvetleri hâk | ile yeksan edecek derecede kuvvetli olduğu şüphesiz... 145

Kuvay-ı Milliyenin başında Yusuf İzzet Paşa[39] ile Bekir Sami Bey[40]'in bulunduğunu söylüyorlar. Kim bilir?.. Dramalı Rıza Bey sağmış, hatta maiyetinde mühim de bir kuvvet varmış. Kuvay-ı Milliye Bandırma'ya cüzî bir kuvvetle girmiş. Çünkü bütün ahali Kuvay-ı Milliyeye yardım etmişler ve onları davet etmişler.

Gece müdürlerde idik. Bu vakadan uzun uzadıya bahsettik. Evlere erkenden dağıldık.

Levent Şahverdi Arşivi

22 Nisan 1920 Perşembe:

Bu sabah erken mektebe gittim. Bir yerden henüz bir havadis yok. Fakat Muhammedîciler pek meyus. Mektepte Hüseyin efendi geldi, ona sorduk. O da:

146 "— Vallahi bilmiyorum. Hakikati kimse bilmiyor. | Sözde Kuvay-ı Milliyenin Bandırma'daki kuvveti hakikaten 150 kişi imiş, filân diyorlar." dedi.

Öğle üstü aşağı indim. Eczacıyı gördüm. Ona sordum:

"— Gâvur İmam, Hacıköy'de Ahmed Paşa'yı tevkif etmiş. İzzet Bey şimdi Hacıköy'e gitti" dedi. A, A..... Hakikaten mühim bir şey. Eğer Gâvur İmam bu cesareti gösterebilirse, pek güzel tebrie-i zimmet etmiş olacak. Bu havadise pek sevindim. Kaymakam hakikaten eczacının dediği gibi erkenden Hacıköy'e gitmiş. Mektebe geldim. Havadisi arkadaşlara müjdeledim. Hepimiz sevindik. Öğle üzeri aşağı indim. Kasımoğlu[41] önünde duruyordum. Aşağıdan bir at şakırtısı oldu. Baktık, İzzet Bey. Yanında sekiz on süvari, atla geliyor. Hükümete gitti. Herkeste merak ve endişe var. Ne oldu, ne oluyor?.. Biraz sonra ilân
147 tahtasına şu ilân | yapıştı:

İlân

Vaziyette şayan-ı endişe hiç bir şey yoktur. Kuvay-ı Milliyenin Gönen'de cüzî bir kuvveti olduğu bittahkik anlaşılmıştır. Kazamızda müteaddit defalar mağlup olan Kuvay-ı mezkûre hududumuzu tecavüz edecek derecede kuvve-i maneviyeye malik değildir. Herkesin kemal-i sükûn ile iş ve güçleriyle meşgul olmaları ahali-i muhteremeden rica ve şurada burada hiç bir kimsenin tahdiş-i ezhani mucip tefevvühatta bulunmaması da ihtar olunur.

22 Nisan 336
İZZET

Levent Şahverdi Arşivi

SONSÖZ

Anılarıma 22 nisan 1920'den sonra devam etmemişim. Bunun nedenini bilmiyorum.

24 nisan 1920'de Millî kuvvetler Biga'yı Anzavur çetelerinden kurtardılar. Ankara'da Büyük Millet Meclisinin açıldığını bize – kendisine Ankara'dan gelen bir telgrafı okumak suretiyle – Millî kuvvetlerin başında bulunan Çerkez Ethem haber verdi. Gelen kuvvetler arasında Sarı Efe adıyle anılan Edip Bey'in efeleri, Akhisar'daki süvari alayından bir bölük, bir de piyade alayı vardı.

Kısa bir zaman sonra Saruhan (Manisa) Mebusu Albay Avni Bey mutasarrıf ve komutan olarak Biga'ya geldi. Çanakkale ile ilgimiz kesilmiş; Biga, mutasarrıflık (il) olmuştu. Bu arada Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyetinin Biga şubesi kuruldu. Ben, boş zamanlarımda ve tatil günlerinde gönüllü olarak Müdafaai Hukuk Cemiyetinin sekreterliğini yapıyordum. Halktan, tanesi 20 paraya, 30 paraya kurşun satın alarak cepheye yolladığımızı hatırlarım.

Haziran 1920 sonlarında Akhisar cephesinde başlayan Yunan saldırısından sonra Millî hükümet, 30 haziran 1920'de Biga'dan çekilmek zorunda kaldı.

30 haziran sabahı çok erken saatlerde evimizin kapısı çalındı. Karşımızda oturan bir polis memuru, Yunanlıların saldırıya geçtiğini, bu nedenle hükümetin Biga'dan çekilerek Bandırma'ya gideceğini, evinin anahtarını bize bırakmak istediğini söyledi. Şaşkına döndüm. Ve derhal kararımı verdim. Yunan işgali altında yaşayamazdım. Acele giyinerek Biga eşrafından İbrahim Bey'in evinde bulunan komutanlık karargâhına gittim. Albay Avni Bey'i gördüm. Ona, "Ben de sizinle birlikte gideceğim," dedim.

Levent Şahverdi Arşivi

Avni Bey isteğimi hemen kabul etti. Bana doru renkte bir at, bir filinta, iki sıra fişek, bir mavzer tabanca, bir de el bombası, ayrıca iki aylık tutarında avans verdi (yaklaşık olarak 70 lira). Ben, silâh ve cephanemi alarak atıma bindim, doğru eve gittim. Halama ve kardeşlerime durumu anlatarak hükümetle birlikte gideceğimi söyledim. Aldığım avansın tümünü onlara bıraktım. Halam ve kardeşlerim, "Bizi bırakıp nereye gidiyorsun?" diye ağlamaya başladılar. Onlara, yakında geri geleceğimi söyleyerek hepsini ayrı ayrı öptüm, göz yaşları arasında veda ederek karargâha koştum. Yanıma, bir bohça içinde iki kat çamaşır, hatıra defterlerimi, nüfus cüzdanımı, öğretmen okulu diplomamı alabildim.

Biraz sonra heyet yola çıktı. Heyette, Mutasarrıf ve Komutan Albay Avni Bey'le, onun 20 - 25 kişilik silâhlı muhafızları, birkaç memur, jandarma ve polis vardı. Bunlar arasında Orman Müfettişi İsmail Haklı Bey'i (Prof. Afet İnan'ın babası), Tahrirat Müdürü Şevket Bey'i hatırlıyorum. Öğretmen olarak heyette yalnız ben vardım.

Bizimle birlikte Baytar Yüzbaşı Çankırılı Abdülhalim[1]'in komuta ettiği süvari bölüğü de geliyordu. Karabiga'da bulunan noksan kadrolu piyade alayının bizden sonra yola çıktığını öğrendik[2].

30 haziran 1920'den başlamak üzere günlük notlarımı küçük bir cep defterine yazmışım. Bu defter, Antalya'da bulunduğum 16 nisan 1921 tarihine kadar kısa kısa notlarla devam etmektedir. Kurtuluş savaşımızın kısa bir evresine küçük de olsa katkıda bulunacağını sandığım bu notlarımla bazı arkadaşlarıma yazdığım mektupları ve aldığım cevapları başka bir yapıtımda toplamak istiyorum. Yalnız Biga'nın Millî kuvvetler tarafından kurtarılmasından sonra Istanbul'da bulunan arkadaşım Satı'ya yazdığım iki mektubu, o sıralardaki duygularımı yansıtması bakımından olduğu gibi buraya alıyorum :

[1] Abdülhalim bir zamanlar Ankara'da Askerî Baytar Akademisi Komutanlığı yapmış ve tümgeneral olarak Ankara'da hayata gözlerini kapamıştır. Edebiyata meraklı, idealist ve kahraman bir Türk subayı idi.

[2] Bu çekilmeyi, rahmetli Jandarma Önyüzbaşı Zühtü Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında çıkan *Anzavur İsyanı* adlı eserinde pek güzel anlatır (bkz. s. 77 ve devamı).

Levent Şahverdi Arşivi

Biga, 5 Mayıs 1920 No. 51

Satıcığım,

52 numaralı mektubunu[3] aldım. Sorduğun suallere cevap veriyorum :

1. O menhus herifin nerede olduğunu artık biliyorsun. Biga'dan münhezimen firar etti. Artık yirmi bin kişi ile gelse kimseden yüz bulamaz. Alçak vatan haini!..

2. Peder, ikinci Biga vakası tahaddüs etmeden buradan firar etti. Bursa'ya gitmiş, halihazırda Karacabey'dedir. Sıhhattedir. Kuvayı milliyenin naçiz bir uzvu olmak sıfatıyle çalışıyor.

3. Vaziyet pek mükemmel. Anadolu ve Rumeli tek bir vücut kadar müttehit. Her bir Müslüman tek bir nefer kalıncaya kadar çalışmaya azmetmiştir. Dünya bize karşı gelse hepsine karşı koyacak kadar havi bir kuvvei maneviyeye malikiz. Bunu mübalağa zannetme. Her Türk ve Müslüman neferinin her an söylediği bir sözü söylüyorum. Mustafa Kemal'imizin teşkil ettiği hükümetin, bizim de oraya merbutiyetimiz hasebiyle, tabiî bize de şümulü var. Halihazırda Biga Kaymakamı, Ankara hükümetinin tayin ettiği kaymakamdır. Ferit Paşa lâinin tayin ettiği kaymakam, hali firardadır. Artık Istanbul hükümetiyle (?) hiç bir alâkamız yok. Her hususta Ankara'ya merbutuz.

4. Şeyh Sünusî, Emir Faysal, Çelebi Efendi hakkında hiç bir malumatım yok.

5. Kabinenin listesini de bilmiyorum. Mamafih yakında öğrenirim.

6. Fetva'yı,"İzmir'e Doğru"yolluyorum, orada var, okursun.

7. Defter-i hatıratımı maalesef yollayamayacağım. Çünkü pek müteferrik ve natamam. Mamafih sana vukuatı muhtasaran anlatırım.

Bu mektubum bu kadar kâfi. İkinci ve üçüncü Biga vakalarını bertafsil başka bir mektupta anlatırım. Kuvayı milliye

[3] Ben, o tarihlerde mektuplarımı önce bir deftere yazar, sonra temize çekerek yollardım. Bazı mektuplarımı uzun sürede yazdığım olurdu. Satı'ya yazdıklarıma numara koyardım; o da mektuplarına numara koyardı.

Levent Şahverdi Arşivi

hakkında malumat da veririm. Şimdilik dört adet "İzmir'e Doğru" yolluyorum. Orada kâfi malumat bulursun.

Baki, gözlerinden öperim kardeşim.

Ağabeyin
MUSTAFA ULUĞ

Not: Biga, mutasarrıflık oldu. Çanakkale ile alâkamız kesildi.

Biga, 7 Mayıs 1920 No. 52

Satı,

Postaların ademi intizamı hasebiyle seninle muntazaman görüşemiyorum.

51 numaralı mektubumda 52'nci mektubunun cevabını bulacaksın.

Gelelim vukuata: Konferans'ın mukadderatına ıttıla kesbettik. Ah Satı! Şimdi şu dakikada Anadolu'da olmalısın da imanı milletin gayretini görmelisin. Çünkü o iman, o ruh, sözle anlatılacak şey değil. İsterim ki, sana her neferin ifadesini, o saf ve pak Anadolu'nun nezih evlâdının ağzından dökülen ateşli sözleri birer birer, aynen yazayım. Fakat mümkün mü?

Satı! Anadolu'nun her neferine, hatta taşına, toprağına sorsan şu cevabı alırsın :

"Biz biricik memleketimizi düşman ayakları altında çiğnetemeyiz. Bunun için tek bir nefer kalıncaya kadar ölmeğe azmettik. Müslümanlar ya hür olacak, yahut beşikteki çocuğuna kadar öleceklerdir. Biz düşman boyunduruğu altında inlemektense, ölmeği tercih ediyoruz. Elimizden gelmezse taşla düşmanı koğmaya çalışacağız... İlah".

İşte her bir neferin kalbinde yer etmiş sözler. Onlar bunları öyle safiyane söylüyorlar ki, ifadelerinde Anadolu'nun bütün ruhu okunuyor.

Ey gaddar zalim Avrupa!.. Sen Müslüman ve Türk'e yapacağın her haksızlığın karşısında tek bir nefer kalıncaya kadar çalışmaya yemin etmiş azimkâr bir Anadolu göreceksin! O, bütün vesaitsizliğiyle beraber senin bipayan kuvvetine karşı duracak kadar kavi ve sarsılmaz bir imana, o derece metin bir

Levent Şahverdi Arşivi

kuvvei maneviyeye maliktir. O, yalnız Allah'ına ve resulüne güveniyor. Mukaddes Peygamber'in ümmeti, büyük fatihlerin nesli olan bu millet her fedakârlığı göze almıştır. O, tek bir vücut kadar müttehit ve metindir. Zalim ve hunhar Avrupa! Bunu bilmelisin ki, her cihetten okşadığın Yunan, o metin Anadolu'nun karşısında buz gibi eriyecektir!..

"Şerefle ölmek, fakat rezilane yaşamamak!" İşte Anadolu' nun düsturı âmâli...

Ah Satıcığım, Yunan mezalimini gören, Yunan ruhunu anlayan Anadolu o derece vatan hissini duymuş ki, eşkıyalar bile tövbe ederek birer birer cepheye gidiyorlar. Yunan mezalimi onlara her şeyden ağır geliyor. O saf Aydın efelerini bir görsen, onlarla bir konuşsan, onların anlattığı şeyleri bir dinlesen, bütün mevcudiyetinle ölmeğe, fakat teslim olmamağa yemin edersin.

Ey, o güzel Anadolu'nun saf evlâtları!.. Sizler bu büyük imanın verdiği kuvvetle bütün dünyaya karşı koyabilirsiniz.

Hülâsa Satı, Anadolu her şeye hazırlanmıştır. Yakında vukuat her şeyi gösterecektir. Sana fetvaları da yollayacağım, "İzmir'e Doğru" da yollarım.

Şimdilik bana müsaade. Gözlerinden öperim, kardeşim.

Ağabeyin
MUSTAFA ULUĞ

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

AÇIKLAMALAR

1. 14 şubat 1920 tarihi burada belki de yadırganacaktır. Çünkü bu tarihte yıl 1920 olarak değil, 1336 olarak yazılırdı. Bilindiği gibi, Osmanlılar hicrî takvimi kullanırlardı. 1255 yılından sonra hicrî takvim yanında bir de Julyan usulüne göre yürüyen Ortodoksların kullandığı rumî veya malî adı verilen takvim kullanılmaya başlamıştır. Bu takvim Batılıların kullandığı Gregoryen usulüne göre yürüyen milâdî takvimden 13 gün farklı idi. Yani milâdî takvime göre 18 mart, rumî takvime göre 5 mart'a gelirdi. Birinci dünya savaşı sırasında o zamanki hükümet, 8 şubat 1332'de, bugünkü tarihe göre 21 şubat 1917'de (hicrî takvim yine bilhassa dinî yazışmalarda kullanılmak kaydı ile), milâdî takvimi kabul etmiş, ancak yıllar yine rumî esasa göre kalmıştır. Bir örnek vermek gerekirse 1332 yılı şubatının 16'ncı günü 1333 yılı mart'ının birinci günü olmuştur (yani 1 mart 1917). Böylece yalnız rumî takvimle milâdî takvim arasındaki gün farkı kaldırılarak yıllar olduğu gibi bırakılmıştır.

Ben o tarihte 16 yaşımda bir öğrenci idim. Yapılan bu değişikliği kendi düşünceme göre mantıksız ve yarım buldum. O tarihten başlayarak yılları da Batılılar gibi kullanmaya başladım. Nitekim Atatürk devriminin bir bölümü olan 1925 (1341) tarih ve 698 sayılı kanunla bu takvim kargaşalığı ve mantıksızlığı ortadan kaldırılmış ve Batılıların kullandığı takvim, yıl olarak da Türkiye Cumhuriyetinin resmî takvimi olmuştur.

2. "İskele" sözcüğünden Karabiga anlaşılmalıdır. Biga'nın iskelesi Karabiga'dır.

3. Satı benim çocukluk arkadaşımdır. Kendisi o sırada Galatasaray Lisesinde okumakta idi. Babası Subaydı. Rahmetli Şair Celâl Sahir Erozan'ın küçük kızı ile evlendi. Çeşitli devlet hiz-

Levent Şahverdi Arşivi

metlerinde bulunduktan sonra genç yaşında hayata gözlerini kapadı. Kültürlü ve heyecanlı bir gençti.

4. Kara Hasan çetesi Biga ayaklanmasına karışmış ve bunda etken olmuştur. Bu çetenin adı Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesince yayınlanan "*Türk İstiklâl Harbi VI. cilt, İç ayaklanmalar*, Ankara 1964" adlı eserde yanlış olarak "Kara Ahmet" diye geçer (bkz. s. 27).

Kara Hasan, Biga'nın Karapınar köyündendir. Birinci Dünya savaşında askerden kaçarak kendisi gibi kaçak askerlerle 20-30 kişilik bir çete kurmuş ve Biga dolaylarında eşkıyalığa başlamıştır. Kara Hasan adam öldürmez, fakir halka dokunmaz, daha ziyade zenginlerden para sızdırarak yaşardı. Halk bu yüzden kendisini severdi. Kara Hasan'ın bir gece Biga'yı basarak, Yahudi manifatura tüccarı Moiz'in oğlunu kaçırdığını ve o zamana göre büyük bir para karşılığı, çocuğu geri verdiğini hatırlarım. Mütarekeden sonra bütün asker kaçakları için af çıktığından Kara Hasan da Biga'ya gelerek çetesiyle bir handa yerleşmiş ve burada âdeta ikinci bir hükümet kurarak halkın birbiriyle olan anlaşmazlıklarını para karşılığında çözmek suretiyle geçimini yoluna koymuştu. Biga'da ilk millî örgüt kurulduğu zaman Kara Hasan çetesi Millî kuvvetlere yardımcı olmuş, hatta Anzavur'un Gönen ve Manyas'ta çıkardığı ilk karışıklık sırasında Anzavur'la savaşmıştır.

Edremit Kaymakamı Hamdi Bey, Biga'ya gelerek Akbaş'taki cephaneleri Anadolu'ya kaçırdıktan sonra, Biga'da millî bir alay kurmayı düşünmüştü. Kara Hasan çetesi ise kimseyi tanımıyordu. Hamdi Bey halkın başına belâ olan bu çeteyi ortadan kaldırmayı düşündü ve çeteye dahil olan bir kısım eşkıyanın Biga dışında bulunduğu bir gün, gerekli tertibatı aldıktan sonra Kara Hasan çetesini Belediyeye çağırarak bir kısım arkadaşlarıyle birlikte tutukladı ve Biga hapishanesine koydu. Çetenin köylerde bulunan fertleri bunu haber alınca, Biga'ya gelmeyerek köylerde gizlendiler ve Hamdi Bey aleyhine propagandaya başladılar. Bu propagandaların, Biga ayaklanmasında etkisi büyük olmuştur. Kara Hasan, Biga'nın ilk basılmasında, Kâni Bey ve arkadaşları tarafından hapishanede öldürülmüştür. Bu konuya ilerde yine değineceğiz (Kara Hasan çetesi için bkz. *Türk İstiklâl*

Levent Şahverdi Arşivi

Harbi VI. cilt, İç Ayaklanmalar s. 27 ve devamı; Zühdü Güven: *Anzavur İsyanı*, s. 16 ve devamı). Kara Hasan çetesi hakkında en geniş bilgi Zühtü Güven'in bu eserindedir.

5. Rıza Bey, "Dramalı Rıza" adıyle anılan cesur, atılgan bir kişi idi. Biga'da Hamdi Bey'le birlikte millî örgütlenmeyi başaran, Akbaş'taki cephaneleri Anadolu'ya kaçırmakta büyük hizmeti geçen Rıza Bey, Yenice'deki bu cephaneleri, Anzavur'un eline geçeceği korkusu ile, imha etmiş, daha sonra bu işteki hatasını anlayarak kusurunu affettirmek için gizlice İstanbul'a geçmiş ve Damat Ferit Paşa'yı öldürmek istemişse de yakalanarak idam edilmiştir (bkz. Kâzım Özalp: *Millî Mücadele I. cilt*, s. 88 ve devamı. Türk Tarih Kurumu yayınlarından, Ankara 1971).

6. Babam Mehmet Kâzım Uluğ 1298 (1882)'de Biga'nın Danışmend köyünde dünyaya gelmiş. Babamın babası Mustafa Ağa Malkara'nın Karaiğdemir köyündendir. 1293 (1877-78) Osmanlı-Rus savaşı sonunda Karaiğdemir'den Anadolu'ya göçmüşler, ilkönce Biga'nın Danışmend köyüne yerleşmişler. Dedem burada ikinci kez evlenmiş ve bu evlenmeden babamla küçük amcam ve benden beş yaş küçük olan halam doğmuş. Dedemin ilk karısından bir halam ve bir amcam vardı. Bunların anneleri ölmüş.

Aile daha sonra Gelibolu'nun karşısındaki Çardak'a yerleşmişler. Bunun nedeni de Karaiğdemir'deki çiftliklerini daha yakından yönetmek kaygusu imiş. Ben Çardak'ta doğdum. Babamın annesi ise Ankara'nın Kalecik ilçesindendir.

Babamın da kullandığı "Uluğ" adına gelince: İkinci Meşrutiyetten sonra başlayan Türkçülük akımı sırasında eski Türk adlarını bir çeşit soyadı olarak kullanma eğilimi başlamıştı. Bunun da öncüsü Ziya Gökalp idi. Mehmet Ziya olarak bilinen Gökalp, Mehmed adını bırakmış, Ziya Gökalp adını kullanmaya başlamıştı.

Balkan savaşı sırasında biz Biga'da idik. Babam Biga'da polis memuru idi. O zaman Biga'da avukatlık yapan rahmetli Ali Niyazi (Sarıdal), Meşrutiyetten sonra Satı Bey'in metotlarına uygun olarak bir ilkokul açmış ve adını da "Terakki Mektebi" koymuştu. Ben bu okulda okuyordum, babam da bu okulun beden eğitimi (terbiyei bedeniye) öğretmeni idi. Balkan harbin-

Levent Şahverdi Arşivi

den sonra rahmetli Nafi Atuf Kansu (Ord. Prof. Şevket Aziz Kansu'nun ağabeyisi ve ünlü ozanlarımızdan Dr. Ceyhun Atuf Kansu'nun babası) bizim okula öğretmen olarak geldi. Nafi Atuf Kansu, Ali Niyazi Sarıdal'ın kız kardeşi ile evli idi. Nafi Atuf hepimize birer Türk adı verdi. Bana da Uluğ adı düştü. Babam bu adı çok benimsedi ve şehit oluncaya kadar imzasında bunu soyadı gibi kullandı. Soyadı Kanunu çıktıktan sonra ben de bunu soyadı almak istedim, fakat Uluğ soyadını alanlar o kadar çoğaldı ki, bir karışıklığa yol açmasın diye dedelerimin yurdu olan "Karaiğdemir"in "kara"sını" atarak "İğdemir" soyadını aldım. Karaiğdemir'in bir aşiret adı olduğunu ve Rumeli'nin fethi sırasında bu aşiretin Anadolu'dan Rumeli'ye geçmiş olacaklarını sanıyorum. Afyonkarahisar ilinde de Karaiğdemir adında bir köyün bulunduğunu Afyon Vali Muavini Sayın Vedat Okay bana haber verdi.

Babam doğuştan askerdi, askerliğe âşıktı. Lâpseki'deki rüştiye mektebini (o zamanın ortaokulu) bitirince Kuleli Askerî İdadisine girmeği çok istemiş, fakat dedem, "Bana işimde yardımcı olacaksın," gerekçesiyle babamın bu isteğini yerine getirmemiş, babam ömrünün sonuna kadar bunun acısını çekmiştir. Askerlik talimnameleri âdeta ezberinde idi.

Babam, İkinci Meşrutiyetin ilânından bir yıl önce gizli olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olmuş. Hareket Ordusuna gönüllü olarak katılmış, Hareket ordusunun İstanbul'a girişinde hizmeti görüldüğünden o zaman Meşrutiyet hükümetinin ilk Emniyet Genel Müdürü (Emniyeti Umumiye Müdürü) olan Albay Galip Bey'in teşvikiyle Yıldız'da açılan polis okuluna girerek ilk diplomalı polis olmuştur. Balkan savaşına gönüllü olarak katılan babam, Türk Ocaklarının da ilk üyelerindendi. Birinci Dünya savaşında o zaman rahmetli Selim Sırrı Tarcan'la Almanya'dan getirtilen bir subayın yönetiminde kurulan ve amacı orduya az çok eğitilmiş er ve erbaş yetiştirmek olan Gençdernekleri ve Dinçderneklerinden Çanakkale Dinçderneğinin başına getirilmiş, orduya yüzlerce genç yetiştirmiştir.

Birinci Dünya savaşından sonra Biga'da bir zaman ticaretle uğraşan babam, Hamdi Bey'in Biga'ya gelmesi ve Akbaş'taki cephanelerin Anadolu'ya geçirilmesi üzerine Hamdi Bey'in kurmayı düşündüğü Millî alaya tabur komutanı atanmış ve

Levent Şahverdi Arşivi

Biga kışlasında yüz kadar silâhsız milis askerine talim yaptırmakla görevli iken Biga ayaklanması olmuştur.

Bu anılarda görüleceği üzere ayaklanma sırasında Anzavur tarafından tutuklanan ve benim çabalarımla serbest bırakılan babam, bir müddet sonra Biga'dan kaçarak Karabiga'ya gitmiş, oradan da yalnız başına küçük bir sandalla Mürefte'ye geçmiştir. Mürefte'den Bandırma'ya, Bandırma'dan da Bursa'ya giderek, çok yakın arkadaşı olan İttihat ve Terakki Partisi Çanakkale Kâtibi Mesulü Con Mehmet Bey'in kardeşi 172. Alay Komutanı Yarbay Osman (Kurtuluş savaşında "Kasap Osman" diye anılırdı) Bey'i görerek ondan küçük bir kuvvet istemiş ve bu kuvvetle Çanakkale'de İngilizlerce tutuklanan Con Mehmet Bey'i kurtaracağını söylemiştir (Con Mehmet Bey daha sonra Malta'ya götürülmüştür). Osman Bey onu bu fikrinden vazgeçirerek Bursa hapishanesinden çıkardığı birkaç yüz kişilik bir kuvveti silâhlandırmak ve adına da "Bursa Akıncıları" adını vermek suretiyle kendisini bu grubun başına geçirip Akhisar cephesine göndermiştir.

Biz 30 haziran 1920'de Biga'yı terk ettikten ve Bandırma, Karacabey yoluyle 2 temmuz'da Bursa'ya geldikten sonra babamı burada görmüştüm. Akhisar cephesinin bozulması üzerine Bursa'ya gelmişti. Benim Biga'dan ayrılmamı büyük sevinçle karşıladı: "Kalsaydın seni Yunanlılar öldürürlerdi," dedi. Bana Avni Bey'le birlikte Ankara'ya kadar gitmemi, eğer Yunanlılar Anadolu'yu alırlarsa Azerbaycan'a kadar gidebileceğimi, kendisinin ve arkadaşlarının burada kalarak dağlara çekileceklerini ve Yunanlılarla ölünceye kadar çete savaşı yapacaklarını söyledi. Biz Bursa'dan sonra Yenişehir, Bilecik ve Söğüt yoluyle 10 temmuz 1920'de Eskişehir'e geldiğimiz zaman babamı burada buldum. Osman Bey kendisini alayına almış ve teğmen rütbesiyle yedek subay olarak takım komutanı yapmıştı.

172. alay Eskişehir'de yeniden örğütlendi. Antalya'da İtalyanlardan alınan hâkî renkte elbiseler, Sıvas'ta bir depodan getirtilen hiç kullanılmamış Alman mavzerleri (bunlara Paraguvay mavzeri denirdi), kudretli cebel topları ve mitralyözlerle donatılan alay, sanırım o zaman Batı cephesinin en iyi alayı idi. Küçük anı defterimin 7 ağustos 1920 tarihli sayfasında şu not var: "Bu akşam Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa, Ali Fuat

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa ve mebusini kiram da olduğu halde 172. alay teftiş edildi".

172. alay 25 ağustos 1920'de Bozüyük'e hareket etti. Bozöyük'te bir gece kaldık. Bu sırada Uşak cephesinde yeni bir Yunan saldırısı başladığından, 26 ağustos gecesi yeni bir emirle Afyonkarahisar'a giden alay 27 ağustosta Afyon'a gelmiş, geceyi orada geçirdikten sonra 28 ağustosta Banaz'a, gece yarısı da Uşak'a hareket etmiştir. Alay burada Yunanlılarla savaşa başlamıştır. Ben bir müddet babamla kaldıktan sonra Afyon'a, oradan da Eskişehir'e gelerek atandığım ilkokulda 15 eylülde öğretmenliğe başladım. Bu öğretmenliğim ancak beş gün sürdü. 19 eylülde Eskişehir'e gelen babam, Antalya'ya giderek milis örgütü kuracaklarını söyledi. 21 eylülde öğretmenlikten istifamı vererek ayrıldım, 22 eylülde de Antalya'ya hareket ettik. Babam Antalya'da çok kalmadı. Konya'da başlayan ve Akseki'ye kadar yayılan Delibaşı ayaklanmasını bastırmak üzere 13 ekim 1920'de Akseki'ye giden müfreze ile birlikte Akseki'ye gitti ve Delibaşı çeteleriyle savaştı.

Ben 6 kasım 1920'de Antalya Nümune Mektebi Tarih-Coğrafya öğretmenliğine atandım. Babam Akseki'den döndükten sonra bir müddet daha Antalya'da kaldı. Fakat burada sıkılıyordu: "Ben savaş için gönüllü yazıldım. Cephe gerisinde duramam," diyordu. 1921 yılı başında Birinci İnönü savaşı başlamıştı. Babam derhal kararını verdi ve Antalya'dan ayrılarak cepheye koştu. İkinci İnönü savaşına katıldı. Kendisinden 20 mart 1921'de şöyle bir mektup aldım :

"Evlâdım,

Şimdiye kadar mektup gönderemedim. Bunun sebebi ise, hareket etmek üzere idik. Şimdi ise hareket ettik. Bundan böyle size mektup gönderirim. Çardak'tan mektup tabiî alıyorsun. Mufassal olarak mektuplardan beni de haberdar et. Şimdilik sana elli lira gönderdim. Çardak'a gönder. Beni soran arkadaşlarına ve Müdür Adil Bey'e bilhassa selâm ile arzı ihtiram ederim".

20.3.37
Pederiniz
KÂZIM ULUĞ

A d r e s :
Fırka dört, alay 175
Alay Karargâh Kumandanı
Kâzım ULUĞ

Levent Şahverdi Arşivi

Aradan uzun zaman geçti. yaz tatilini geçirmek için beni kütahya'ya çağırdı. Yola çıktık. Fakat Yunan saldırısı yeniden başlamış, Afyon Yunanlıların eline geçmişti. Sandıklı'dan geri döndük.

Polatlı'dan 22 eylül 1921 tarihini taşıyan şu telgrafı aldım:

"Antalya, Muallim Mustafa Uluğ Efendi'ye,

Sıhhatteyim. İstiklal Madalyası aldım. Hastahaneye gitmedim. Hafiftir.

Fıkra 4, Alay 58, Tabur 1
Mülâzım Kâzım,,

Bu telgraf babamın Sakarya Meydan savaşında yaralandığını, fakat yarasının hafif olduğunu anlatıyordu. Kendisine bir kutlama telgrafı çektim. 28 Eylül'de de bir mektup yazdım. Bu mektubu Millî Şairimiz Mehmed Emin Yurdakul'un bir anısını içine alması bakımından olduğu gibi buraya koyuyorum.

Antalya
28 Eylül 1921

"Babacığım;

Gözlerim ufukların, dumanlı dağların koyu gölgelerinde, kalbim ilâhî Sakarya'nın cehennemî sahillerinde, rüyalı gecelerin elemleriyle dört ay bekledim. Kanlı Sakarya'nın sahillerinde döğüşen, yalçın dağların enginlerinde bomba ve gülle yağmurlarıyle pençeleşen, kanlar, gövdeler, dumanlar, barutlar içinde boğuşan aziz askerlerin, arslan Mehmetçiklerin icinde sende vardın. Sen de yılmaz azminle, kanlı gürbüz çehrenle, çelik gibi pazularınla, memlekete ölüm ve zulüm getiren, namus ve adalet düşmanı alçaklarla döğüşüyordun. Kanlı harplerle çekildiğinizi haber almıştım. Mektuplarım, telgraflarım cevapsız kaldı. Harp meydanlarından top sesleri, barut kokularıyla beraber senin sesini, senin kokunu duymak istedim. Sizi garipseyen kalbim, sıkışmış göğsümde günlerce, helecanla çarptı, çarptı... Her posta günü asabî bir raşe içinde mektup, telgraf bekledim. Dört aylık uzun bir intizar içinde hep sizi, sizden gelecek hafif bir sesi

Levent Şahverdi Arşivi

düşündüm. Semaları dinledim, bulutlarla selâm yolladım. Hep boş çıktı. Aylarca üzücü intizarlarıma ufuklardan derin bir sükût, dumanlı dağlardan soğuk bir rüzgâr cevap verdi.

Nihayet dün ellerim titreye titreye açtığım telgrafınız, aylardan beri beklediğim haberi bana ulaştırdı. Gözlerimi iki katre yaşla dolduran o kısa cümleleri iftiharla okudum. Göğsüm kabardı. İstiklâl harbinde ailem de ebedî bir nişan almıştı. Aziz yaralarınız, bu yüksek harbin, bu kurtuluş ve hürriyet harbinin ebedî birer âbidesi olarak kalacaklardır. Madalyanız düşmanın amansız süngülerine karşı koyan göğsünüzde bir zafer ve hürriyet güneşi gibi parlayacaktır. İsimleriniz Cihan ve Türk tarihine elmaslı yazılarla yazılacak, bütün dünya Sakarya kahramanlarını kalplerinden hürmetle selâmlayacak, Sakarya âbidesinin önünde takdirle eğileceklerdir. Mefkûreleri bir, tek birer vücut olan kahramanlara selâm ve hürmetlerim pek ebedî ve derindir. Bugün bütün sevgilerin, aşkların, zevklerin saadetlerin birleştiği tek vücut, nazarımızda, ordumuzdur. Onun fedakâr uzuvlarının ebedî minnettar ve hizmetkârıyız. Gazalarınız mübarek, aziz yaralarınız kutlu olsun.

Bugün muhterem Türk şairi, aziz babamız Emin Bey'le görüştüm[4]. Bana nereli olduğumu, burada kiminle bulunduğumu sordu. Onun pek müşfik suallerine cevaplarımı verdim, dedim ki:

— Çanakkaleliyim.

Sevimli ve müşfik çehresini çerçeveleyen nurlu sakalı ile daha latif görünen o muhterem sima biraz düşündü. Çanakkale... Bu kelime onun hafızasında binlerce hatıralar uyandırdı. İlâhî Çanakkale'nin bin türlü menakibini düşündü. Sonra sordu:

— Burada kimlerdensin evladım?

— Babamla geldim, dedim. Kış ortasında babam cepheye gitti. Şimdi telgraf aldım, yaralanmış.

Pek müteessir olan o sevimli sima, kalbinden kopan sözlerle:

— Gazası kutlu olsun evlâdım. Benden babanıza selâm yazınız, derin hürmetlerimi kendisine sununuz. Onun ilâhi rüyalar gören kahraman alnından öperim, dedi.

[4] Mehmet Emin (Yurdakul) o tarihlerde halkı uyarma göreviyle Antalya'da bulunuyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Epeyce konuştuk, gönüllü olduğunuzu söyledim, müfrit bir milliyetperver olduğunuzu anlattım ve dedim ki:

— Sizin ilâhî ve mefkûrevî şiirlerinizin çok takdirkârıdır. Sizi evvelâ 328'de bir müsamerede görmüş, o dakikadan itibaren gıyaben şahsınızın, asil varlığınızın perestişkârı kalmıştır. Sizi ilâhî mabutlar gibi sever. Şiirlerinizi vectler içinde okur, birçokları ezberindedir.

— Teşekkür ederim, dediler. Zaten biz, bütün Türk gençleri tek bir vücut gibiyiz. Mefkûremiz, gayemiz bir olduktan sonra, nasıl ayrılabiliriz?. Ben kendi evlâdımla fikir ve his itibarıyle ayrılabilirim. Fakat benim fikrimle mütehassis olan, benim mefkûremle hareket eden mefkûre ve gaye evlâtlarımla hiç bir zaman ayrılamam. Onları kalbimin saf kaynaklarından gelen ebedî hürmetlerle severim. Pederinize benim bütün bu sözlerimi yazınız, kendisine pek büyük bir hürmet besledim. Gözlerinden öperim. Her şey gönüllülerden çıkar. Menfaat uğrunda çalışanlar o kadar aziz değillerdir. Fakat gönlü ile, arzusu ile çalışanlar en aziz olanlar, en sevgili olanlardır. Biz her şeyi gönüllülerden bekleriz.

Benim "kur'a Neferi" isminde bir şiirim vardır. O, hakikî bir vakadır. Bakınız anlatayım:

— Sıvas'ta idim[5]. Bir gün Karahisar civarında bir kaza merkezine gittim. Şehrin kenarında bir kışla vardı. Önünde bir de mezarlık. Mezarlığın kenarından geçerken taze bir mezar nazarı dikkatimi celbetti. Bu mezarın başında kırmızı bir bayrak dikili idi. Kışlanın zabitini çağırdım ve sordum:

— Oğlum bu mezar nedir? Niçin üstünde bayrak dikilidir, dedim. Zabit:

— Efendim, her sene kur'a neferleri köylerinden buraya gelirler, buradan sevk olurlar. Bu kısım kısım gelen askerler arasında bir kişi eline bir değnek alır, o değneğe kırmızı bir bez bağlar, arkadaşlarının önüne geçer, bayraktar olur. Ötekiler de türkü söyleyerek gelirler. İşte o mezar, o bayraktarlardan birinin mezarıdır. Bu sene asker kışlada biraz fazla kaldı, bir

[5] Mehmet Emin Yurdakul Sıvas Valiliği yapmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

tifo geldi, bir kısmını aldı, götürdü. Bu bayraktar da tifodan öldü. Ölmeden evvel arkadaşlarını yanına çağırmış ve:

— Arkadaşlar, anlıyorum ki ben öleceğim, sevgili köyüme kavuşamıyacağım. Şayet köye dönerseniz, anneme söylersiniz, çok ağlamasın. Ne yapalım, kader böyle imiş. Lâkin ben en çok başka şeyden müteessirim. Çok sevdiğim bayrağımın altında şehit olarak ölmek isterdim. Cenabıhak kısmet etmedi. Lâkin size bir vasiyetim var. Ben öldükten sonra mezarıma bir bayrak dikiniz. Hiç olmazsa o sevgili bayrağımın altında rahat rahat yatayım. Ruhum olsun ahirette mesut olsun, demiş. Öldükten sonra da arkadaşları vasiyetini yerine getirmişler".

İşte bu küçük, fakat hazin hikâye beni o zaman çok müteheassis ve müteessir etti. "Kur'a Neferi" ismindeki şiirim şu hazin hikâyeden doğmuştur. Bu şiiri Almancaya ve Rusçaya tercüme ettiler. Almanlar, böyle bir vaka hiç bir milletin edebiyatında geçmemiştir, diyorlar.

Bu hikâyeyi bana pederiniz hatırlattı. Ona bütün bunları yazınız, tekrar tekrar gözlerinden öperim.

İşte şu kur'a neferi gibi hiç bir menfaat gözetmeden askerliği askerlik olduğu için, bayrağını, toprağını sevdiği için çalışanlar her zaman azizdirler. Pederiniz de bunlardan birisidir" dediler[6].

* * *

Akşam Emin Bey'i evinde ziyaret ettik. Bir münasebet düştü. Son eserlerinden "Aydın Kızları" nı istedim. O da bir tane aldı, size ithaf etti. Kitabın üzerine şunları yazdı :

'Hürriyet ve istiklâl mücahedemizde kalbinin asil kanını veren Kâzım Uluğ Bey'e kahramanlığını takdis ederek yadigâr ediyorum.

30 Eylül 1337
Mehmed Emin'

Eseri saklıyorum. Bizim için pek kıymetli ve pek büyük bir yadigârdır. Size gönderecektim, fakat zayi olmasından korktum. İsterseniz yollarım. Fakat burada kalırsa zayi olmaz. Kütüp-

[6] Mektubuma iki gün sonra devam etmişim.

Levent Şahverdi Arşivi

hanemizde kıymetli bir eser olarak kalır. Mektubum çok uzadı. Çocuklardan bahsedeyim de bitireyim[7].

. . . . . .

Baki, ellerinizden öperek gazanızı tebrik eder ve çocuklar için lütfunuzu istirham ederim Babacığım".

*

Bir Sabah Antalya'da okuluma gitmiştim. Daha derse girmemiştik. Postacı elime bir mektup sıkıştırdı. Mektup, dördüncü fırka, 58'nci alay, 1'nci tabur, 1'nci bölükte Zabit Vekili Kıbrıslı Hüseyin Hüsnü imzasını taşıyordu. Tarihi 6 kasım 1921 idi. Bu mektup bana babamın şehit olduğu haberini veriyordu. Daha sonra dördüncü fırka hücum taburu ikinci bölük ikinci takım subayı Öğretmen İbrahim Yaşar'dan Antalya Maarif Başkâtibine gelen bir mektupta da babamın 9 ekim 1921'de Afyonkarahisar cephesinde Akuğur boğazında Adamabakan tepede şehit olduğu haberi vardı. Sonradan öğrendiğime göre bir keşif taarruzu yapılması gerekmiş, babam, buna talip olmuş ve bu taarruz sırasında bir top mermisi ile şehit düşmüş. Babam şehit olduğu zaman 39 yaşında idi. Aldığı istiklâl madalyasını 1926'da, Ankara'da Vali Atıf Tüzün, bir merasimle benim göğsüme taktı ve Atatürk'ün imzasını taşıyan 2 şubat 1926 tarihli "İstiklâl Madalyası Vesikası"nı da bana verdi. İşte Kurtuluş savaşının adsız kahramanlarından olan babamın yaşam öyküsü.

6a. Hamdi Bey, Edremit Kaymakamı iken 61. Tümen Komutanı Albay Kâzım Özalp (sonra Balıkesir Mebusu, Millî Savunma Bakanı ve Büyük Millet Meclisi Başkanı, Orgeneral) ile birlikte Edremit ve Ayvalık cephelerinde büyük hizmeti geçen, Biga'da millî örgütlenmeyi gerçekleştiren, Akbaş'taki cephanelerin kaçırılmasını planlayan ve nihayet Anzavur çeteleri tarafından Biga'da şehit edilen büyük kahraman... Atatürk, Hamdi Bey'i büyük nutkunda övgü ile anar. Hamdi Bey hakkında en geniş bilgiyi Orgeneral Kâzım Özalp'in yukarıda adı geçen eserinde bulabilirsiniz.

7. Namazgâh, Biga'nın batısında yüksekçe bir yerdir. Osmangazi Nümune Mektebi bu semtte idi. Benim okulum bu okulun 1. sınıfını içine alan bir şubesi idi ve şehrin içinde kırmızı tuğlalı eski Rüştiye mektebinde bulunuyordu.

[7] Bundan sonra ailemize ait bazı isteklerimi yazmışım.

Levent Şahverdi Arşivi

8. Savaştepe, Biga'nın batısında bir Çerkez köyüdür.

9. Kâni Bey, Hamdi Bey'in arkadaşlarından cesur bir gençtir.

10. Gâvur İmam, Pomak asıllı bir şakidir, asıl adı İmam Feyzi'dir. Anzavur'un elebaşılarındandı.

11. Dramalı Rıza Bey'i kastettiği anlaşılıyor.

12. Kara Hasan çetesinin elebaşılarından olan ve Kara Hasan tutuklandığı zaman Biga dışında bulunan Kürt Mehmet, bu çetenin en korkuncu, en merhametsizi idi. Yukarıda Kara Hasan hakkında bilgi verirken bir nebze anlattığım bu hükümet içinde hükümet konusunu Zühdü Güven yukarıda adı geçen eserinde çok güzel anlatır. Memleketin o günlerdeki acıklı durumunu bütün çıplaklığı ile dile getiren bu parçaları olduğu gibi almakta yarar görüyorum:

"1334 yılı kasım ayı içinde hükümet bütün asker kaçaklarını, bütün eşkıyaları affetti. İşte bu umumî af üzerine, Kara Hasan da altmış kişilik avenesiyle Biga'ya gelerek silâhları kendilerinde kalmak şartı ile hükümete teslim oldu.

Evvelâ kaymakamı ziyaret ettiler, ondan sonra serbest olarak şehirde dolaşmaya başladılar. Şimdi bu çete efradı nerede yatıp kalkacaklardı? Kimse köyüne gitmiyordu. Çaresini çabuk buldular. Şehrin üç katlı yirmi odalı Hacı Piti (şimdiki Necip Yengi'nin hanı) hanını kiraladılar. Bu bir işgal değildi. Han sahibine sözde kira vereceklerdi.

Kasabada okuryazar takımından eşkıya ruhlu bir celep vardı. O da Suphi Bey'di. Hana yerleşen eşkıyalardan hiç biri okuryazar değildi. Çete Reisi, Suphi Bey'i kendi adamları arasına almak zorunda kaldı. Daha doğrusu bunda bir fayda buldu.

Tek okuryazar Suphi Bey, beline fişekliği taktı, omuzuna tüfeği astı, çeteye katıldı. Suphi Bey çeteye katıldıktan sonra Kara Hasan, kapının iki tarafına birer nöbetçi koydu. Çetenin yerleştiği han bir karargâh haline gelmişti. Evvelce bu eşkıya, köylerin sırtından geçiniyor, yiyecek içeceğe para vermiyordu. Şimdi ise şehirde her şeye para vermek lâzımdı. Bu masraflar nereden çıkacaktı?

Kara Hasan burada alacak, verecek, evlenme, boşanma davaları görmeye başladı. Verdiği hükümlerin, kararların ne istinafı vardı, ne de temyizi... Vaktiyle mahkemelere müracaat

Levent Şahverdi Arşivi

edilerek senelerden beri tâlika uğrayan davaların dosyaları mahkemelerde duradursun, hepsi eşkıyanın oturduğu hana nakledildi. Kimin kimden alacağı varsa, yarısı Kara Hasan'a ait olmak üzere, ister doğru, ister yalan, Kara Hasan'a gelir, müracaat ederdi. İlk iş olmak üzere borçtan sanık olanı, hanın alt katındaki ahıra hapsederler, bir saat sonra bu borcu vermediği, veya kabul etmediği takdirde sopa faslı başlardı.

Handa bu iş için hazırlanmış sopalar vardı. Bayıltıncaya kadar, artık herkesin takat ve tahammülüne göre, dayak atarlardı. Sopa altında onların teklifine muvafakat etmemeye imkân yoktu. Paralar tahsil olunur veya kefalete bağlanarak iş halledilirdi.

Birinin kızını gözüne kestiren, elinde Kara Hasan'a veya arkadaşlarına verecek kadar parası olan, çeteye baş vururdu. Derhal kızın babası veya diğer vasisi hana çağrılır, evvelâ teklif edilir, iyilikle olmadığı takdirde dayak faslı başlardı.

Kocası ile geçinemeyen kadın, damadından memnun olmayan kayınpeder, verecek paraları varsa, Kara Hasan'a baş vurur, istediklerini yaptırırlardı.

Bu hanın ahırında dövülüp bitkin halde arabayla veya sırtta, evlerine, köylerine gönderilenler, sopa tesiri ile ölenler olmuştu.

Bu hali bilmeyen yoktu, kaymakam ve savcı, herkes bunu biliyordu. İcrada ve mahkemelerde iş kalmamıştı. Emval-i gayrımenkule davası da evvelâ orada halledilir, sonra oradan alınan karar ve direktifle tapu dairesine gidilerek resmî formalite tamamlanırdı.

İdare amirleri ve adliye memurları, Kara Hasan'a, bu kadar ileri gidilmemesini, bu halin hükümet otoritesine aykırı olduğunu, halk nazarında hükümetin kötü vaziyete düştüğünü anlatarak ricada bulunuyorlardı.

Fakat Kara Hasan kendisini haklı gösteriyor:

" — Ben bu kadar adamı neyle besleyeceğim, öyleyse bizim geçinmemiz için siz de formül bulun!" diyordu. Kurnaz eşkıya bir türlü köylerine ve işlerinin başına gitmiyorlardı. Çünkü hepsinin hukuku şahsiyeye taalluk eden vukuatları vardı.

Çınarköprü köyünden Çeçen Süleyman Ağa ailesi yanında, akrabalarından, Bilâl isminde tahsilli bir genç oturuyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Sözde birisinin bu gençte alacağı varmış, çete arasından birkaç kişi tahsile gidiyorlar. Uyanık, kanundan anlayan bu adam:

" — Siz de kim oluyorsunuz? Benim borcum varsa, alacaklı, mahkemeye gitsin!" diyor. Genci dövmek istiyorlar, o da mukabele ediyor. Zavallı genci çekip mavzerle vuruyorlar. Bu arada bu aileden bakire bir kız, Bilâl'i kurtarmak istiyor, bir kurşun da ona çekiyorlar, iki genç bir alacak davası yüzünden ölüp gidiyor. Adliye alelusul tevkif müzekkeresi kesiyor, jandarmalar bu adamları yakalıyor ve gizlice savcılığa teslim ediyorlar. Savcılık da cezaevine gönderiyor. Ertesi gün Kara Hasan'la Suphi Bey tüfekleri omuza asınca doğruca savcının odasına gidiyorlar ve ona:

— Bizim arkadaşları jandarmalar getirmiş, siz de hapsetmişsiniz. Her halde bir yanlışlık yapmış olacaksınız, şunları çıkarın, bize teslim edin, onların cezasını biz veririz, diyorlar.

Savcı:

— Bunlar iki kişinin ölümünden suçlu olarak tevkif edildiler, deyince, çeteciler tehdit ediyorlar:

— Öyleyse akşam karargâha gelmeye mecbursunuz, yoksa yine dağa çıkarız! Bunun üzerine mevkuflar serbest bırakılıyor. Biga adliyesinin semtine, hele bu olaydan sonra, kimse uğramıyordu. Karar vermekten âciz olduğu kadar verdiği kararlar tatbik edilmeyen adliyeye kim baş vurur, boş yere kim vakit kaybeder?

Halkın millî terbiyesi noksan olduğu kadar, okuması yazması da yoktu, çoğunluk tamamıyle cahildi. Cahil halk, kavgasını nizamî hallettirmek, hakkını istemek için o haydut yuvasına koşuyor, çete de haklı haksız kara kitaba bakıp karakuşî hükümler veriyor, fakat her müracaatçının derdi, vakit geçirilmeden hallediliyordu.

Haydutlar bu kadarla da kalmaldılar. Çete efradından elli kişinin otuzar lira maaşla kır bekçisi tayin edilmelerini istediler. Her biri köye gidecek ve orada şu olacaktı:

Köylüden para toplayacaklar ve bu paraları aralarında paylaşacaklardı. Artık hükümete yük olmayacaklardı. Teklif hükümete cazip geldi. Bu haydutlar ihtiyaçları olan parayı bu suretle toplarlarsa edepsizlikleri, taşkınlıkları biraz daha yatışır, durulur, diye düşünüldü ve kanunun kır bekçileri maddesine dayanılarak haydutların istekleri yerine getirildi.

Levent Şahverdi Arşivi

Artık bu kır bekçileri kendi ayrıldıkları bölgelerdeki köylerden aydan aya tahsilâta başladılar. Ve tabiî olarak bu işi de namus dairesinde yapmadılar ve berınutad haraca bindirdiler.

Zengin bir köye düşen haydut, kanunu hiçe sayarak şöyle düşünüyordu:

Bu köy zengin bir köydür. Ayda yalnız otuz lira değil, pekâlâ altmış lira verebilir ve bunun arkasından şifahî ilâmı çıkarıyordu.

— Yüz yirmi altı lira vereceksiniz. Olmaz mı? Vur sopayı öyleyse...

Köylerde dayak ve falaka fasılları başladı. Hele aralarına Kürtlerle Suphi de katıldıktan sonra zulüm ve işkence daha da aldı yürüdü. Biçare köylü bu haydutların elinde âdeta esirdi. Artık rahat gezemiyor, rahat yiyip içemiyor, hatta parasına, sözün tam manası ile sahip olamıyordu" (bkz. Zühdü Güven, *Anzavur İsyanı* s. 23 ve devamı).

13. Şah İsmail, Çerkez asıllı bir hırsız ve eşkıyadır. Anzavur'un en çok güvendiği adamdı. Çeşitli hırsızlık ve adam öldürme olaylarına karışmıştır.

14. Cevat Bey, Çanakkale zenginlerindendir. Biga'da kereste ticareti yapan Mehmet Rüştü'nün ortağı idi. Biga ayaklanmasında daha ziyade asileri desteklemiştir.

15. Tahir Bey, Çerkez asıllı bir subay emeklisidir.

16. Samih Rifat Bey, İkinci Meşrutiyetin ilk yıllarında Çanakkale mutasarrıflığı yapmış, hatipliği ile ün salmıştı. Samih Rifat Bey kurtuluş savaşının başında Anadolu'ya geçerek bir müddet cephelerde askerlerin ulusal duygularını arttırıcı konuşmalarla hizmet gördükten, Maarif Vekâleti (Millî Eğitim Bakanlığı) Müsteşarlığı, Milletvekilliği, Türk Tarih Kurumu Asbaşkanlığı ve Türk Dil Kurumu Başkanlığı yaptıktan sonra 1932'de Ankara'da ölmüştür. Samih Rifat, Şair Oktay Rifat'ın babasıdır. Lirik bir şairdi. Türk dili üzerinde de değerli çalışmaları vardı.

17. Dramalı Rıza Bey'in bu hareketinden yukarıda bir parça bahsettim. Kâzım Özalp yukarıda adı geçen eserinde Rıza Bey'in Akbaş'tan kaçırılan cephaneleri vakitsiz yok etmesini eleştirir. Orgeneral Özalp, eserinin 98 ve 99'uncu sayfalarında aynen şöyle der:

Levent Şahverdi Arşivi

"Ben, hem Hamdi Bey'e yardım ve hem de silâhları muhafaza için hemen kuvvet yollamaya karar verdim. Fakat, hadiseler o kadar süratli cereyan etti ki yardım kuvvetini vaktinde yetiştiremedik. Balıkesir'de hazırlanan kuvvetin hareketinden evvel Biga ile görüşme olmuştu. Hamdi Bey'in Yenice kariyesine yetişeceğini zannediyordum. Ertesi gün kuvvetlerimiz Balıkesir ve Edremit'ten Yenice kariyesi istikametine hareket etmişti. Biga ve Gönen kasaba ve köylerinden çok sayıda halk da Anzavur Ahmet'le Gâvur İmam'a katılarak silâhları almak için Yenice kariyesine doğru yürümeğe başlamışlardı. Vaziyet mühimdi. Balıkesir'den Binbaşı Muhtar Bey (sonradan emekli), Necati Bey (sonradan Maarif Vekili) bir müfreze ile Yenice kariyesine hareket ettirildiler. Vasıf Bey, İngiliz Kemal, Giresunlu Bulgurcu Mehmet Efe maiyetiyle ve Balyalı Mustafa Çavuş da ayrıca bir kuvvetle bu harekete iştirak etmişlerdi. Gönderdiğim kuvvetler kısmen Yenice kariyesine yetişmişti. Fakat sayıca fazla olan haydutların şiddetli baskısı karşısında uzun müddet dayanamayacaklarını anlayan Dramalı Rıza Bey ve emrindekiler, asilerin eline geçmesine meydan bırakmamak için, silâh ve cephanenin bulunduğu binaları ve camiyi havaya uçurdular. Bu, büyük bir hata oldu. Çünkü Yenice'ye takviye kuvvetleri gönderilmişti. Ben de mühim bir kuvvetle bizzat Balıkesir'den Yenice'ye hareket etmiştim. Rıza Bey biraz daha dayanabilmiş olsaydı yetişeceğimiz muhakkaktı. Dramalı Rıza Bey, bu hatasından dolayı karşıma çıkmadı. Pek fedakâr ve hamiyetli bir kimse olan ve büyük hizmetler görmüş bulunan Rıza Bey'in bu gafleti yapmış olması kendisini pek üzüyor ve dövünerek ağlamakta olduğunu işitiyordum. Rıza Bey'in, buralarda kalamayarak Bursa'ya gittiğini haber aldım".

18. Mehmet Rüştü, Biga'nın tanınmış kereste tüccarlarındandı.

19. Not defterimin bu sayfaları boştur. Anlaşılan, mahzarın metnini buraya almak için boş bırakmışım. Fakat yazmamışım.

20. Rahman, Arnavut asıllı bir çetecidir. Birinci Dünya savaşından önce Biga dolaylarında soygunculuk ve eşkıyalık yapmakla ün kazanmıştır. Birinci Dünya savaşı sonunda çıkan

Levent Şahverdi Arşivi

genel aftan faydalanmış ve kurtuluş savaşının başında millî kuvvetlere yardımcı olmuştur. Anzavur'un, Biga'nın Yunanlılar tarafından işgali sırasında, bu çeteci tarafından Karabiga ile Biga arasında pusuya düşürülerek öldürüldüğü sanılmaktadır.

21. Hacı Musa, Çerkez asıllı ve Biga'da manifatura ticareti yapan birisidir. Biga ayaklanmasında Anzavur'un en büyük yardımcılarındandı. Babamın Anzavur tarafından serbest bırakılmasında bana yardım etmiştir. Millî kuvvetler Biga'ya girdikten sonra Çerkez Ethem tarafından asılanlar arasındadır.

22. "....Tıs" Çerkezce otur demektir.

23. Seyfi, Anzavur'un küçük oğludur. Benim de okul arkadaşımdı. Gayet iyi at binicisi idi. Yarışlarda, babasının yarış atlarına o binerdi.

24. 61'nci Fırka (Tümen), 14'ncü Kolorduya bağlı idi. Komutanı Albay Kâzım Bey (Kâzım Özalp)'di.

25. 61'nci Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey (Kâzım Özalp) kastedilmektedir.

26. Dramalı Rıza Bey.

27. Hamdi Bey, Akbaş'taki cephaneleri Anadolu'ya kaçırdıktan sonra Biga'da millî bir alay kurarak Akhisar cephesine göndermeği düşünüyordu. Alayın meydana gelmesi için paraya ihtiyaç vardı. Biga'dan ve köylerinden yüz yirmi bin lira civarında bir iane toplamayı düşünüyordu. Bu iane, köylerin nüfusuna ve zenginliğine göre bir nevi vergi olacaktı. Hamdi Bey'in bu planı çabucak etrafa yayıldı. Kara Hasan çetesinden kaçmış olup köylerde gizlenenler, ayrıca millî örgütlenmeye taraftar olmayan padişahçılar halkın arasında Hamdi Bey aleyhine propagandaya başladılar ve köylünün dediği gibi bu iane işini abartılmış biçimde halka anlatmaya koyuldular. Biga ayaklanmasında bu propaganda birinci derecede etkili olmuştur. Bu huzursuzluğu ve olumsuz ortamı haber alan Anzavur, zamanı müsait bularak harekete geçmiş ve Biga ayaklanması böylece gerçekleştirilmiştir.

28. Burada kastedilen, Biga'daki 9'uncu Tümen Ahzı Asker (asker alma) Kalemi başkanının bulunduğu dairedir.

29. Merkezi Bandırma'da olan 14'ncü Kolordu. Komutanı Mirliva (Tuğgeneral) Yusuf İzzet Paşa idi.

Levent Şahverdi Arşivi

30. Akhisar Cephesi Millî Alay Komutanı Hafız Hüseyin Bey (bkz. *Millî Mücadele* cilt I. s. 99-100).

31. Akhisar cephesi komutanı Yarbay Sabri Bey (Sabri Bey komutası altında gelen kuvvetler için bkz. *Millî Mücadele* cilt I. s. 99-100).

32. Balıkkaya, Biga'nın güneyinde, Biga ovasına hâkim bir tepedir. Biga bu tepenin eteklerine inşa edilmiştir.

33. O tarihlerde Bandırma'da bulunan Şehzade Cemalettin Efendi'dir.

34. Hacı, Biga'nın ünlü tellalı.

35. Hatıra defterimin bu bölümünde büyük bir boşluk var. 17 martla 16 nisan 1920 arasında defterime hiç bir şey yazmamışım. Bu devre Anzavur'un yeniden Biga'ya hâkim olduğu devredir.

14 martla 17 mart 1920 tarihleri arasında Yarbay Sabri Bey komutasındaki millî kuvvetlerle Anzavur kuvvetleri arasında dört gün süren çetin bir savaş sonunda millî kuvvetlerin Anzavur'un sayıca çok üstün kuvvetleri karşısında dayanamayarak, Biga'ya çok yakın bir tepe üstünde bulunan İdriskoru köyünden çekilmiş, Gönen'e dönmek zorunda kalmışlardı. Orgeneral Kâzım Özalp bu olayı, adı geçen eserinde kısaca şöyle anlatır:

"Sabri Bey, bütün kuvvetleriyle Gönen'e vardı. Durmadan Biga'ya ilerlenmesini bildirdi. Hafız Hüseyin Bey'in emrindeki süvarilerimiz de Biga'ya girdiler. Eşkıyalar ciddî bir çarpışma kabul etmeyerek dağlara çekilmiş bir halde bulunuyorlardı. Bizim kuvvetlerimiz Karabiga yakınlarında iken eşkıyalar taarruz ederek Biga'yı geri almışlar ve yolda bulunan kıtalarımıza da yandan tesir ederek ileri hareketimizi durdurmuşlardı. Sabri Bey bu vaziyet karşısında kıtaatı Gönen'e çekmeye teşebbüs ettiği için şakiler tecavüzlerini büsbütün arttırmışlar ve meydana gelen şiddetli çarpışmalar sonunda bu geri yürüyüş, bir geri çekilme hareketine dönmüştü. Geri çekilme sırasında kuvvetlerimizin bir kısmı dağılmış ve sonra Millî Alay Kumandanı Kırkağaçlı Emin Bey şehit edilmişti. Emin Bey, millî mücadelenin ilk gününden itibaren daima düşman karşısında bulunmuş, malını ve mülkünü feda ederek büyük muharebelere girmiş çok fedakâr, hamiyetli ve yüksek meziyetli bir kimse idi.

Levent Şahverdi Arşivi

Sabri Bey'in kuvvetleriyle beraber Gönen'e geri çekilmesi, eşkıyanın cesaretini artırmıştı. Zaten ciddî olan vaziyet bir kat daha önem kazanmıştı. Anzavur Ahmet ve Gâvur İmam tekrar Biga havalisine hâkim olmuşlar ve teşkilâtını Gönen'e doğru genişletmeye başlamışlardı. Manyaslıların çoğu da Anzavur tarafına geçmeyi ister görünüyorlardı. Cephelerde Yunanlıların faaliyeti artmıştı. Gönen tarafında kalan kuvvetlerimizle Biga üzerine yeniden bir hareket yapılması mümkün görülmediğinden, Gönen'de yalnız Rahmi Bey'in kuvvetleriyle, Bandırma'dan gelen askerleri müdafaa vaziyetinde bırakarak, geriye kalan kıtaların yerlerine dönmelerini emrettim. Sabri Bey Akhisar'a döndü. Sabri Bey'in bulunmadığı sürede Akhisar mıntıkasında Avni Bey (sonradan mebus Avni Paşa) kumanda etmişti. Derviş Bey, Balıkesir'e geldi. Diğer kumandanlar emrindekilerle beraber yerlerine gittiler.

Dikkatle hazırlanarak Biga üzerine sevk ettiğimiz kuvvetlerin muvaffakıyetsizliği, düşmanlarımıza yeniden ümitler verdi. Anzavur, bu muvaffakıyetlerinden sonra mehdîlik iddia edecek derecelere varmış ve etrafındaki avenesi günden güne çoğalarak büsbütün endişe verici bir heyet haline gelmişti" (*Millî Mücadele* cilt I. S. 100).

Anzavur'un Biga'ya Hâkim olduğu bu bir aylık devre içinde hatıra defterimin içinde bazı küçük notlar vardır. Bu arada Padişah Vahdettin, Aznavur'u mir-i miranlık, yani paşalık rütbesi ile Karesi (Balıkesir) mutasarrıfı tayin etmiştir. Buna ait olup Biga'da ilân tahtasına yapıştırılan ilânı ben bir gece koparmış, saklamıştım. Fotokopisini koyduğum Türkçesi bozuk bu ilân şudur :

İ l â n

Avatıf-ı Celile-i Cenab-ı Cihanbaniden uhde-i âsafânelerine rütbe-i Mir-i miranlık tevcih ve ihsan buyrulan Karesi Mutasarrıflığı ve Kuvay-i takibiye Kumandanlığı memuriyet-i mühimmelerini tebşir ve tebrike musaraat, kuvay-i muhammediye reis-i muhteremi mücahid-i muazzam Ahmet Anzavur Paşa

Levent Şahverdi Arşivi

Hazretlerine hitaben fermân-ı Hümayun mevrut olduğunu cümle ahali-i kirama tebşir eylerim.

Kuvay-i Muhammediye Reisi
Ahmet Paşa Anzavur
namına
Hacı Musa

Kuvay-i Muhammediye Kumandanı vekili Hacı Musa Efendi tarafından verilen telgraf sureti aynen bâlâya çıkarılmış olmakla umum ahali-i muhteremeye tebşir eylerim.

11 Nisan 336

Biga'da
Kuvay-i Muhammediye Reisi
Ahmed Paşa vekili
namına
Selim Sabri

* * *

Öteki notlarım da şunlar:

26 mart 1920 tarihli "Peyam-ı Sabah"tan:

Ahmet Anzavur Bey

Ahmet Anzavur Bey'in maiyetindeki kuvvetler ile Balıkesir'e takarrüp eylemesi üzerine Kuvay-i milliyeciler şehri mezkûrda aktetmek niyetinde bulundukları kongreyi tehire mecbur olmuşlardır.

İstıdlâât-ı mevsukamıza göre Adapazarı, İzmit ve Bandırma tarafında Kuvay-ı milliye taraftarları bütün nüfuz ve tesirlerini zayi eylemişlerdir. Ahalinin Kuvay-ı milliye aleyhindeki bu kıyam ve teyakkuzu yavaş yavaş dahile doğru sirayet eylemektedir.

Diğer taraftan "Yerkir" gazetesinin istihsal etmiş olduğu malûmata göre Anzavur maiyetindeki kuvvetler ile Bursa üzerine yürümeğe başlamıştır. Kuvay-i milliyeciler her taraftan firar eyliyorlar.

* * *

Levent Şahverdi Arşivi

30 mart 1920 tarihi "Peyam-ı Sabah"tan :

Ahmet Anzavur Bandırma'da

Bandırma'dan 23 mart tarihiyle şehrimizde münteşir Teokaetnos gazetesine yazılıyor:

Kasabamızda evvelki günden beri Ahmet Anzavur Bey ile rüfekası bulunmaktadır.

Biga'da Kuvay-ı milliye'yi mağlup ve münhezim ettikten sonra maiyetindeki kuvvet ile birlikte Kuvay-ı milliyeye karşı mücahedesine devam etmek üzere şehrimize gelmiştir. Hakikaten Mustafa Kemal bu Çerkez zabitten daha bîaman hasım bulamaz.

Mazisi hakiki bir damgay-ı cesaret ve cüret ile mahtum olan Ahmet Anzavur Bey Bandırma'da beş altı gün kaldıktan sonra maiyetindeki kuvvet ile Kuavayı milliyenin takibine çıkacaktır[8].

* * *

[8] Anzavur'un aslen nereli olduğunu bilmiyorum. Kendisi birinci Dünya savaşı sırasında Biga'da Rum mahallesinin sonundaki Namazgâh'ta üç katlı ahşap bir evde oturur ve sahip olduğu koşu atlarıyle koşulara katılarak geçinirdi. Hakkında o zaman işittiklerime göre kız kardeşi, İkinci Abdülhamid'in sarayında cariye imiş. Bu yüzden Abdülhamit kendisini jandarma subaylığına atamış ve Bakırköy Jandarma karakoluna komutan yapmış. Bir müddet sonra bazı yolsuz hareketlerinden dolayı Konya'ya sürülmüş. İkinci Meşrutiyetin ilânı üzerine kendisini Abdülhamid'den zulüm görmüş gibi göstererek bir nevi hürriyet kahramanı olmuş. Daha sonra İzmir havalisindeki Çakırcalı eşkıya çetesinin takibine gönderilmiş ve Çakırcalı'nın ortadan kaldırılmasını başarmış. Bu yüzden de kendisine Sultan Reşat bir kılıç hediye etmiş. Birinci Dünya savaşı sırasında Biga'da bulunan ve öğretmen okulunda bize hocalık eden doktor yüzbaşı Nuri Bey (Cumhuriyet devrinde İstanbul'da Sağlık Müzesi Müdürlüğü yapmış ve Atatürk'ün ölümünde yüzünün mulajını almıştı), Anzavur'un özel doktoru idi. Misafir odasının duvarında asılı olan bu kılıcı bir gün Nuri Bey'e göstererek "Ben bu kılıcın zülfekar olmasından şüpheliyim. Bunu bana Sultan Reşad Efendi'miz hediye etti. Bunun bir eşi de Topkapı Saray-ı Hümayununda mahfuzdur" şeklinde konuştuğunu Çerkez şivesiyle anlatır ve bizi güldürürdü. Anzavur, binbaşılık rütbesinden emekli idi.

Levent Şahverdi Arşivi

İ l â n

Gönen işgal olundu, zabitler çoğu derdest edildi. Dört yüz kadar piyade esir edilmiştir. Toplar ve makineli tüfekler de istirdat edilmiştir. 4 nisan 336

Kuvayı Muhammediye Reis vekili
namına
Selim Sabri

* * *

Şimdi bu kötü durum karşısında Şimal Cephesi ve 61'nci Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey'in (Kâzım Özalp) ne düşündüğünü ve ne gibi tedbirler aldığını eserinden okuyalım:

"Nisan ayı, İstiklâl Mücadelesi tarihine büyük bir hadise ile girdi. Anzavur Ahmet, asıl adı Pomak İmam Feyzi olan Gâvur İmam ile, memleketin sinesinde parlayan mukaddes ayaklanma ateşini söndürmek için çalışan ve daima fırsat bekleyen kimselerdi. Bu defa bunlar, İstanbul'un işgalini takip eden nisan ayı içerisinde Millî Mücadeleyi tehlikeye koyan o kadar büyük bir gaile olmuşlardır ki, onlarla ve onları tahrik eden vatansızların ihanetiyle, tarih huzurunda son kozu oynamak lüzumu hasıl olmuştur.

Millî Mücadelenin daha başlangıcında, Anzavur'un sık sık cephedeki düşmanla müşterek bir plan içerisinde nasıl bir tehlike teşkil ettiğini, Akbaş'tan büyük kahramanlıklarla nakledilen silâhların berhava edilmesine, nasıl sebep olduğunu yazmıştım. Anzavur, ikinci defa da kumandan Sabri Bey'in emrinde gönderdiğimiz kuvvetlerin Biga'ya ilerlemesine mani olmuş, o bölgede kuvvet ve nüfuzunu arttırmaya başlamıştır. Biz, Yunanlılarla cephelerde çarpıştığımız sıralarda o, son muvaffakıyetinden aldığı cesaret ile faaliyetini bir kat daha arttırmıştı. Birdenbire "Anzavur, Biga ve Gönen Köyleri halkından kurduğu mühim bir kuvvetle Gönen'e yürüyor" haberini aldık. Anzavur, Millete karşı Vahdettin sarayının sevk ve idaresiyle tekrar ortaya çıkıyordu.

Bu defa Anzavur kuvvetleri iki top ve birkaç mitralyözle de teçhiz edilmişti ve bunları kullanmasını bilen adamlar da bul-

Levent Şahverdi Arşivi

muşlardı. Hainler, kalabalık bir güruh halinde piyade, topçu ve süvariden kurulu bir kuvvetle Gönen'e taarruz ettiler. Gönen'de Kaymakam Rahmi Bey'in kumandasında 200 askerlik bir kuvvetimiz vardı. Anzavur'un taarruzu üzerine, Gönen halkından silâhlarını alıp müdafaaya katılan vatanseverler oldu. Şakiler çok üstün bir kuvvetle Gündoğan, Karalar Çiftliği, Tuzakçı sırtlarından hücum ederek bu bir avuç kahramanı şiddetle zorlamış ve zor duruma sokmuşlardı. 200 asker şakilerle 48 saat kahramanca çarpıştı. Bu çarpışmada şehit olanlar arasında müfreze kumandanı Kaymakam Rahmi Bey de vardı. Çok fedakâr ve vazifesine bağlı bir asker olan Kaymakam Rahmi Bey'in hatırasını, burada saygıyla anarım.

Anzavur ve avenesi Gönen'e girer girmez caniyane çapullara başladılar. Ele geçirdikleri subaylarımızı ve Kuvay-ı milliye mensuplarını tevkif ettiler. Birçok subay ve jandarmamızı öldürdüler. Bu arada Müftü Şevket, Belediye ve Müdafaai Hukuk Reisi Hüseyin, Gönen'in vatanperver gençlerinden Ramiz beylerle, Gazi Mihal Bey ahfadından Mehmet Bey'i şehit ettiler. Evlere saldırdılar, halkın paralarını aldılar.

İstanbul'da millî hareket düşmanlarının faaliyeti tekrar hızlanmıştı. Vahdettin'in yeniden iktidara getirdiği Damat Ferit ve yardımcıları, artık bu defa Anzavur'un Kuvay-ı milliyeyi imha edeceğine inanmağa başladılar. Bütün kuvvetleriyle bu haini desteklemeye koyuldular. O sıralarda Bandırma'da bulunan Ahzıasker Reisi Şehzade Cemalettin Efendi de, Anzavur'a nasihatta bulunmak için Gönen'e gitti. Halbuki bu nasihatlerin hemen arkasından Anzavur, Gönen'den kendisine katılan yeni kuvvetlerle Bandırma üzerine yürümeye başladı.

Anzavur'un Bandırma üzerine yürüdüğünü haber alır almaz derhal telgraf makinesi başına koştum. O zaman Bandırma'da Yusuf İzzet Paşa ve birçok askerî kuvvet ve harp malzemesi vardı. Yusuf İzzet Paşa'yı makine başına çağırdım. Mukavemet fikrinde olup olmadığını sordum. Yusuf İzzet Paşa, Bandırma' daki kuvvetin mukavemete kâfi olmadığını bildirdi. Yanına yaverini ve daha birkaç subay ve biraz kuvvet alarak Bursa'ya gitmek üzere Karacabey'e hareket edeceğini söyledi ve veda etti. Bunun üzerine Bandırma'da bulunan Kaymakam Seyfullah

Levent Şahverdi Arşivi

Bey'i makine başına çağırdım: 'Bandırma'da bulunan bütün subay ve askerle derhal Balıkesir'e hareket ediniz. Gelmeyecek olan subaylar bizden sayılmayacaktır. Pek yakında şakileri ezeceğimizden şüphe etmeyiniz" dedim.

Seyfullah Bey, görüşmemiz üzerine, subay ve askerlerle beraber süratle Balıkesir'e hareket etti. Anzavur bu suretle çarpışma olmadan Bandırma'ya girdi. Bandırma'ya giriş de, aynen Gönen'de yapıldığı gibi, çapulculuk ve alçakça zulümle sonuçlandırıldı. Şakilerin Bandırma'ya girmeleri üzerine önemli bir durum ortaya çıkıyordu. Artık Anzavur'la İstanbul hükümetinin doğrudan doğruya irtibat kurmalarına bir mani kalmamıştı. Anzavur, bizzat sadrazamla muhabere ediyordu. Bu arada alçaklığın yeni bir oyunu ortaya çıktı: Şaki Anzavur Ahmet, hükümetten "Saadetlû Ahmet Paşa" unvanını aldı. Buna bir de mîri-miranlık rütbesi ilâve olunmuştu. Anzavur telgraf başında Damat Ferit'e, Kuvay-ı milliyeyi yakında perişan edeceğini bildiriyor, silâh, cephane, para ve iki tayyare gönderilmesini istiyordu. Bütün bunlara ilâve olarak paşalık fermanının bir an evvel gönderilmesini talep ediyordu.

Anzavur'un Bandırma'daki tertibatı ve icraatından muntazaman haberdar oluyorduk. Karacabey ve diğer yerlerle yaptıkları telgraf görüşmelerini, o zaman Balıkesir Telgraf Müdürü olan Yusuf Bey (sonradan Posta Telgraf Müdüriyetinde tahakkuk mümeyyizi olarak çalışmıştır), özel bir tertiple aynen alıyordu. Yusuf Bey, Millî Mücadelenin başından beri büyük bir gayret ve hamiyetle çalışmış bir kimse idi. Bilhassa bugünlerde gece gündüz makina başından ayrılmadı. Düşman muhaberatını çalmak suretiyle bize çok yardımcı oldu.

Anzavur, Bandırma'daki zaferiyle büsbütün kudurmuştu. İlânlar, beyannameler neşrediyor, ecnebî temsilcilerle görüşmeler yapıyor ve bir diğer Yunan ordusu gibi Anadolu'yu istilâya hazırlanıyordu. Onunla son ve katî bir çarpışmayı kabul etmek gerekiyordu.

Karşı tedbirleri katiyetle hazırlayabilmek için Anzavur'un kuvvetini, vaziyet ve düşüncelerini yakından ve tam olarak öğrenmek lâzımdı. Bu maksatla evvelce İzmir'e gitmiş olan İngiliz Kemal'i Bandırma'ya göndermeyi düşündüm. Kemal,

Levent Şahverdi Arşivi

teklifimi kabul etti. Kıyafet değiştirerek Amerika mümessili sıfatıyle Anzavur ile görüşecek, şakinin ecnebilerle münasebet derecesini, nelere ihtiyacı olduğunu ve Kuvay-ı milliye aleyhindeki düşüncelerini anlayacaktı.

Kemal, Bandırma'ya varınca, artık sahildeki Amerikan gemisinden çıkmış olan Mr. Düri idi. Mr. Düri, bir Rumun evinde tenezzülen misafir kalarak büyük ikram gördü.

Mr. Düri, bundan sonra rolünü mükemmelen oynuyordu. Rumların kilisede, Yunanlılar ile Anzavur'un muvaffakıyeti için yaptıkları âyinde hazır bulunuyor ve duadan sonra bir de Rum tercüman bularak, onun aracılığı ile Anzavur Paşa'yı ziyaret ederek bir görüşme istiyordu. Anzavur, bizim Amerika mümessilini kapıdan karşıladı. Mr. Düri, Anzavur'un bir merasim kıtası ile selâmlanarak içeri giriyor ve görüşme başlıyordu.

Anzavur kendi kuvvetinin çokluğundan, teşkilâtının kuvvetinden ve bir haftaya kadar Kuvay-ı milliyeyi imha edip, ileri gelenlerini kendilerine teslim edeceğinden bahsediyor, İngiliz tayyarelerinin kendisine yardımının faydalı olacağını söylüyor ve fakat harekâtı tamamıyle sona erdirmek için, elli bin İngiliz lirasına ihtiyacı olduğunu da ilâve etmek fırsatını kaçırmıyordu. Ayrıca Bandırma'daki teşkilâtı tamamladıktan sonra beş güne kadar bir kolun Gönen - Balya üzerinden Balıkesir yönüne, diğer bir kolun Susırlık üzerinden Balıkesir üzerine, üçüncü bir kolun da Kirmastı üzerinden Bursa'ya sevk edileceğini beyan ediyordu.

Bizim Amerika mümessili, Anzavur'un isteklerini ve beyanatını not defterine kaydederek, istediği şeyleri bir iki güne kadar mutlaka temin edeceğini vadetti. Anzavur'a mümkün olduğu kadar süratli hareket etmesini, Kuvay-ı milliyenin ileri gelenlerinin kaçmalarına meydan bırakılmamasını, Hıristiyanlara karşı iyi muamele yapılmasını, yağmacılık yapılmamasını tavsiye ile veda etti.

Bana anî olarak bir haber getirdiler: 'Amerikalı Mr. Düri, Bandırma'dan telgrafla, makina başında benimle görüşmek istiyordu'.

İngiliz Kemal'in elde ettiği bilgileri derhal makina başında telgrafla vermeğe cesaret edecek kadar müsait bir vaziyette

Levent Şahverdi Arşivi

olacağını, hasımlarımızın bu derece gaflet içinde bulunacaklarını zannetmiyordum. Meğer bizim Amerika mümessili, kendisine ait olarak İzmir'e gönderilen bir evrak paketinin kayıp olduğunu, bunun yolda treni tevkif eden şahıslar tarafından alınmış olması ihtimali bulunduğunu, bunun için de izahat almak üzere Balıkesir'deki kumandanı makine başına çağırarak kendisiyle muhabere edeceğini ve bu arada Anzavur Ahmet Paşa ve maiyetinin, halka ve askere iyi muamele ettiğini tebliğ edeceğini söylemiş, bu suretle bana makina başında derhal malûmat vermek yolunu bulmuştu.

Kemal'i telgrafhaneden çıktıktan sonra tanımışlar. Fakat becerikli genç, yakayı kurtarıp Balıkesir'e dönmeye muvaffak oldu. Anzavur küstah bir cahildi. Bu arada tasarladığı planı bildiren kendi el yazısıyle yazdığı bir mektubu elimize geçmişti. Cehaletin tam bir örneği olan bu yazının sureti şudur:

'Evvelen tren hareket etmek icap eder. Muvakkaten ve mecburen tadil edilen İttihatçıların muhasamasında mevcut bulunan ve bulunmayıp da iştirâk edecek olan Manyas ve Gönen, Çerkes, Laz, Gürcü vesair akvamı hemen cemedip miktarı kâfi silâh ve cephane ve hanelerinin idaresi için biraz maaş tevdi edip Balıkesir'i işgal ettikten sonra Soma ve Kırkağaç cihetlerini dolaştığım vakit bütün benimle beraber olmak için söz veren ahaliden de miktarı kâfi işe yararlarını alarak Kara Reşit ile biraderleri ve Elbistanlı Sarı Yusuf işgal ettikleri Salihli'ye yürüyüp Allahın lûtfu keremiyle bunları perişan ettikten sonra Kuvay-ı Milliye namını lisanına alacak Bursa ve Kale-i Sultaniye ve Karesi havalisinde kimse kalmıyacağı gibi, umumu da bana iltihak edeceklerinden İngiltere hükümetinin Anadolu'ya karşı yapmak istediği harekâtı beraber müzakere edildikten sonra Samsun ve Amasya ve Çorum ve Yozgat'ta taallûkatlarım da hazır olduklarından o cihete mıktarı kâfi cephane ve silâh ile mahdumum Sivas'a doğru gelmek ve bizzat benim kolumda Kale-i Sultaniye sahilinden Nazilli'ye kadar temizledikten sonra Konya'ya doğru yürümek, oradan Kuvay-ı Milliyenin rüesalarını topladığı Ankara'dan mahdumun koluyla birleşmek üzere Sivas'a bu harekâtı İngiliz kuvvetleri takip edecek ve kuvvei zahir

Levent Şahverdi Arşivi

(kuvvetüzzahir olacaktır) derdest edilen bu melunları İngiliz ordusuna ve kanununa teslim edilecektir'.

Bu vesikanın ne kadar kötü niyetli bir ifade tarzı var; millî namusun galeyanı ile ayaklanmış olan Türk milleti, bizzat hükümdar tarafından elleri, kolları bağlanarak düşman ayaklarının önüne atılmak isteniyordu. Nesillerimiz, tarihin bu noktası üzerine geldikçe, derin bir düşünceye dalacaklardır.

Anzavur, Bandırma'dan etrafa emirler yayarak zorla, para ile ve taassubun şeytanî hileleriyle halkı zehirliyordu. Nihayet, yürümeye başladı. Gâvur İmam, iki bin silâhlı ile, bir kol halinde Balya üzerinden Balıkesir'e ilerlemeye koyuldu. Bizzat Anzavur da takriben beş bin kişi ile Kirmastı'ya yürüdü ve buraya girdi. Diğer taraftan Susırlığı işgal etti. Anzavur, en çok halkın kör taassubuna dayandığı için, muzaffer olarak gireceği Bursa'da, Cuma namazını Çinili Cami'de kılacağını ilân etti. Bizim için dinsiz, imansız diyordu. Millî mücadelemizde geçirdiğimiz en mühim anlardan biri ortaya çıkmıştı. Prensip itibarıyle yapılacak tek bir iş vardı. İzmir etrafındaki bütün millî cephelerden yardım isteyerek bütün kuvvetlerden istifade etmek, kuvvetimizin büyük bir kısmını düşmanın önünden çekmek, diğer düşmanın önüne koymak lâzım geliyordu. Bunun manası şu olacaktı:

Cephelerde yalnız oyalamaya yetecek kadar kuvvetler bırakarak süratle Balıkesir'de toplanılacak ve Anzavur'a şiddetli bir darbe indirilecekti. Bu neticeye ulaşana kadar aşikâr bir tehlikeyi kabul etmiş oluyorduk. Yunanlılar pek tabiî olarak cephemizin zayıflamasından istifade etmeye kalkışacaklardı. Bu yüzden bir yıldan beri İzmir etrafında bunca zorluklarla kurulan cephelerin bozulması, Yunanlıların vatandan bir kısım toprak daha istilâ etmeleri muhtemeldi. Yunanlıların ilerlemesi zararları karşısında Anzavur'un ilerlemesi en aşağı aynı derecede zararlı idi. Anzavur muvaffak olur ise, memlekette istiklâl ve hürriyet ruhu öldürülür, vatanı dış düşmanların istilâsına açık bırakmak isteyenlerin zaferi gerçekleşirdi. Yunanlıların ilerlemesi ise, bu derecede kötü bir sonuç vermezdi. Yunanlılar İzmir etrafındaki cephelerimizi dağıtabilirler, daha bir miktar arazi elde edebilirlerdi. Fakat bu takdirde, milletin hamiyeti yeniden coşar ve birleşen millet karşısında bu istilâ her halde geçici olur,

Levent Şahverdi Arşivi

düşman er veya geç, yine mağlup edilebilirdi. Biz, belki böyle son kuvvetlerle kabul edeceğimiz bir çarpışmada bir talihsizliğe kurban olabilirdik. Fakat arkamızda, silâhlarımızı ellerine bırakacağımız, hamiyetli memleket evlâtları vardı.

İşte ben, milletin istiklâl için ateşlediği mukaddes silâhlar uğruna, Yunandan gelecek zararı tercih ederek kabul ettim. Bütün varlığımızla Anzavur'un mevcudiyetimize kasteden tecavüzüne karşı koydum. Görüşlerimi ve kararımı diğer cephe kumandanlarına da bildirdim.

Görüşlerimi kabul eden bütün cephe kumandanları, Halife'nin ve İstanbul hükümetinin kuvvetlerine karşı yapılacak büyük hareket için emirlerindeki kuvvetlerin çoğunu, emrimde hazır bulundurduklarını bildirdiler. Cephelerdeki kuvvetlerden çoğunun süratle Balıkesir'de toplanmaları emrini verdim.

Salihli cephesinde bulunan Çerkez Ethem'e bir telgraf çekerek, sonuna kadar dövüşmeğe kararlı olduğumu bildirdim. Ve kendisinin bütün kuvvetleri ile yardıma gelmesini istedim. Ethem'e yolladığım telgrafın sureti şudur:

'Her tarafta kara cephemize yakın ve geri bölgelerinde vaziyet hâd ve vahim bir şekil almıştır. Biga civarında kuvvetlerimizi bozmaya muvaffak olan Anzavur melunu birkaç gün önce Gönen üzerine ilerleyerek Kaymakam Rahmi Bey'in kuvvetlerini yenmiş, kumandan da dahil olduğu halde bazı zabitlerin şehit olması neticesinde kuvvetlerimiz dağılmış ve asiler Gönen şehrine ve civarına hâkim olmuşlardır. Anzavur bu sefer daha mahir ve desiseli hareket ediyor, esir ettiği zabitleri, askerleri, Halife adına yemin ettiriyor, Kuvay-ı milliye aleyhine tahrik ediyor. Durumu tehlikeli gören Kolordu Kumandını Yusuf İzzet Paşa Bandırma'dan çekilmiş, Anzavur ise mukavemetsiz bulduğu Bandırma'ya girmiştir. Bandırma'da kalan bazı zabitler ve bir kısım halk tarafından Anzavur karşılanmıştır.

Anzavur kuvvetleri şimdi iki koldan Balıkesir üzerine yürümektedirler. Bir kolu Balya istikametinde ilerlemektedir. Bu kuvvetler Gâvur İmam'ın kumandasındadır. Bunların karşısında Edip Bey varsa da kuvvetlerimizin maneviyat bozukluğundan şikâyet etmektedir. Diğer kol, yani Anzavur'un idaresinde bulunan asilerin bir müfrezesi dün Karacabey'i işgal etmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Asilerin Balıkesir'i ellerine geçirmeleri, Yunanlılarla irtibat temin etmelerine imkân verecektir. Bunun ne kadar vahim bir netice doğuracağını tahmin edebilirsiniz. Ben SON İTAAT EDECEK NEFERİM KALINCAYA KADAR DÖĞÜŞECEĞİM. FAKAT MAKSAT ŞAHSÎ ŞEREF DEĞİL, ORTAK VE MUKADDES BİR GAYEDİR. Durum muhataralıdır. Bu bakımdan bizzat ve kâfi bir kuvvet ve süratle Balıkesir'e hareket ediniz. Kuvvetlerin Akhisar istasyonundan trenle Balıkesir'e kadar sevki mümkündür. Bu, süratle gelmenize yardım eder. Telgraf başında muvafakat cevabınızı bekliyorum. 61. Fırka Kumandanı Miralay Kâzım'.

Salihli cephesinden, Ethem'in kumandasında süvari ve piyadeden kurulu iki bin mevcutlu bir müfreze geldi. Demirci Efe de, Aydın cephesinden Danişmentli İsmail Efe'nin kumandasında 600 süvari zeybek gönderdi. Akhisar cephesinden, Millî Alay Kumandanı Hafız Hüseyin Bey (şehit olmuştur) kumandasında millî kuvvetler 14. Süvari Alayı'nın büyük bir kısmı, Soma cephesinden Salâhaddin Efendi kumandasında kuvvetli bir müfreze, İvrindi ve Ayvalık bölgesinden de önemli kuvvetler geldi. Bütün bunları Balıkesir'de topladım. Ayrıca Balıkesir'den de Keçeci Hafız Emin Bey kumandasında millî bir süvarî müfrezesi kuruldu. Sonradan Balıkesir mebusu olan Kumandan Binbaşı Salim Bey'in kumandasındaki nizamiye kuvveti de bunlara katıldı. Eskişehir, Bilecik ve Bursa'dan da yardımcı olacak millî kuvvetler kuruldu ve sevk edildi. Bu hareket süresince Ali Fuat Paşa da Ankara'dan Bursa'ya gelmişti.

Bütün bu kuvvetler cephelerden Balıkesir'e büyük bir süratle ve vatanperverce bir hisle geldiler. Balıkesir halkı ve heyeti merkeziyesi, kuvvetlerimizi ve kumandanlarını çok samimî olarak karşıladılar. Harekâtın idaresini ve bütün kuvvetlerin kumandasını üzerime aldım. Bugünlerde İzmir'den yanıma gelmiş olan kardeşlerim Hüsnü, Nazım, Fethi ve Kenan da bu harekâta iştirâk ettiler.

Anzavur gailesi karşısında bütün Anadolu millî teşkilâtı büyük bir hassasiyetle çalışıyordu. Heyeti Temsiliye bu tehlikeye karşı mühim tedbirler almıştı. Mustafa Kemal Paşa, Heyeti Temsiliye adına aşağıdaki beyannameyi neşretti:

Levent Şahverdi Arşivi

'İtilâf hükümetleri tarafından İstanbul'umuzun işgali ve milletimiz hakkında hiç bir tarihin kaydetmediği tahkirat ve tecavüzata cüret edilmesi üzerine tekmil Anadolu ve Rumeli'de bir vahdeti iman ve vicdan ile feveran eden ve istiklâli milleti tahlis gayesine inhisar eden azmi millîyi ihlâl için düşmanlarımızın en evvel tevessül etmek istedikleri çare nifakı dahîlidir.

İşte sırf bu maksadı hainanenin tatbikatı cümlesinden olmak üzere gerek İstanbul'da düşmanlarımızın amalini tatmin için teşkil eyledikleri Ferit Paşa hükümetini ve gerekse bizzat Anzavur'u teşvik etmişler ve bunun neticesi olarak Gönen ve Biga havalisinde ikaı fesada teşebbüs eylemişlerdir.

Aydın cephesinde Yunanlıların taarruzu püskürtülerek bu cephenin vaziyeti emin bir şekle girdiği ve Kilikya havalisindeki işgal kuvvetleri Urfa'yı tahliye ettikleri, Mersin, Tarsus, Adana, Haçin mevakiindeki işgal kuvvetleri de hâmilen muhasara edildiği bir zamanda Aznavur'un Gönen havalisindeki teşebbüsleri doğrudan doğruya Yunanlıların menafiine hizmet ve menafii âliyei milliyeye sarih ve faal bir hıyanettir. Bu teşebbüsü caniyane düşmanlarımızın istihdaf ettikleri gayeyi teminden pek uzak olup, hiç bir kuvvetle tezelzüle uğratılmayacak derecede havi olana azmi millî karşısında pek yakın [da tarumar olacaktır][9].

Binaberin meclisi fevkalâdei millî azasından Ankara'da içtima etmiş olan murahhaslar ve mebusların da reyü kararı inzimam ederek 61. Fırka Kumandanı Miralay Kâzım Bey'e, Karesi Livası ve 56. Fırka kumandanı Miralay Bekir Sami Bey'e de Hüdavendigâr vilâyeti dahilindeki tekmil kuvayı mülkiye ve askeriye ve milliyeyi deruhde eyleyerek, dahili memlekette ihdas etmek istedikleri tefrikaya mani olmak için her tedbire teşebbüs edebilmeleri ve vahdet ve istiklâli millîyi ihlâle teşebbüs edecek veya idamei vahdet için ibrazı mesai etmeyecek olan bilumum memurini mülkiye ve askeriye hakkında cürmün derecesine göre azil, hapis, idam gibi her nevi cezaları tatbik için salâhiyeti fevkalâde verilmiştir.

İstiklâli millî uğrunda mücahedei katiyemizde her zaman olduğu gibi bundan sonra dahi tevfikatı suphaniyeye mazhari-

[9] Burada bir eksiklik var. Köşeli ayraç arasına aldığım kelimeler bana aittir.

Levent Şahverdi Arşivi

yetimizden eminiz. Cenabı Hak bizimle beraberdir. Heyeti Temsiliye namına Mustafa Kemal'.

Anzavur'un kuvvetini, vaziyetini ve ne yapmak istediğini, Kemal'in Mr. Düri adı ile yaptığı tetkikler sayesinde öğrenmiştim. Harekât planı basitti: Mevcut kuvvetin bir kısmını, Gönen'den Balya-Balıkesir yönünde yürüyen Gâvur İmam'a karşı Balya ile Gönen arasında müdafaa edici tertibat almaya ayırarak, büyük kuvvet ile Anzavur'un bulunduğu Susırlık bölgesine bizzat hareket etmeyi düşündüm ve böyle yaptım. Balya yönüne yolladığım kuvvetlerin başında Parti Pehlivan (Serez'den eski arkadaşım), Kako Mehmet Efendi (şehit olmuştur), Mehmet Ali Çavuş (şehit olmuştur) bulunuyorlardı.

Balıkesir'de cephe kumandanlığı vekâletine Avni Bey'i (sonradan Avni Paşa) bırakıp 14 nisan 1920'de büyük kuvvetle hareket ettim. Yunan kuvvetlerine karşı cephelerde ancak hafif gözetleme kıtaları kalmıştı. Balıkesir'den ayrılıp Susırlık istikametinde yola koyulduğumuz zaman, bizimle beraber hareket eden atlı veya yaya binlerce vatanperver halkın, millî mevcudiyetini kurtarmak için yaptıkları fedakârlıkları takdirle düşünüyordum. Bu millet, daha dün, Harbi Umumîden pek yorgun olarak çıkmış ve düşmanları tarafından bütün maddî müdafaa vasıtaları elinden alınmış olmasına rağmen, seri ve cesur bir hamle ile düşmanların karşısında durmuş, Padişahın ve hükümetin bu hususta karşı koymasına önem vermeyerek onlara karşı da mücadeleyi kabul etmiş bulunuyordu. Dün cephede Yunanlılarla harp eden ve fedakârlıklarını bir kere daha ispat eden bu insanlar, bugün mevcudiyetlerini tehdit eden, asırlardan beri millete musallat olan vatan hainlerine karşı, kin ve gazapla mücadele ediyorlardı. Bunların içerisinde harp senelerinde yetişmiş tecrübeli askerler bulunduğu gibi, hiç silâh kullanmamış acemiler de vardı. Millette, Anzavur'a karşı o derece bir düşmanlık hasıl olmuştu ki, hiç silâh kullanmayı bilmeyenler ve hatta silâhsızlar bile millî ve vicdanî bir hissin tesiriyle bu harekete iştirak ettiler.

Balıkesir'den hareket ettiğimizden bir gün sonra 15 nisan perşembe günü akşamı, ileri kıtalarımız Susırlık ile Kirmasti arasında Yayaköy sırtlarında Anzavur kuvvetleriyle karşılaştılar.

Levent Şahverdi Arşivi

Şakiler üzerine yaptığımız şiddetli taarruz ertesi gün akşamına kadar devam etti ve düşmanın katî bozgunluğuyle sonuçlandı.

Anzavur neye uğradığını şaşırmıştı. İlk bozgun karşısında her şeyin üstünde tuttuğu kendi canının kaygısına düşmüş ve hemen atına atlayarak hiç tereddüt etmeden, bütün emrindekileri, bütün adamlarını bir anda terk etmiş ve dörtnala Bandırma'ya doğru kaçmaya başlamıştı. Süvarilerimiz arkasından şiddetle takibe koyuldular.

İşin önemli kısmı bitmiş idi. Gönen'den ilerleyen Gâvur İmam'a karşı yardımcı kuvvetlerle derhal Balya bölgesine geçtim. Bu bölgede Gâvur İmam, müdafaa edici bir vaziyet almış olan kuvvetlerimizi bir hayli zorlamış, fakat cesurane mukavemet karşısında Sebepli Kariyesinden ileriye geçememişti. İhtiyatlarımla bu cepheye yetişir yetişmez, bütün kuvvetlerle taarruza geçtik. Şakiler bir anda bozuldular, geri çekilmeye ve kaçmaya başladılar. Bu çarpışmada eşkıyanın başında bulunan Çerkez Ahmet Bey, evvelden Başkale Jandarma Kumandanlığında bulunmuş ve Harbi Umumîde ben 36. Fırka Kumandanı iken, emrimde 108. Alay kumandanlığını yapmış, sonradan emekliye ayrılmış olan Binbaşı Ahmet Bey idi.

Kirmasti'ye giren kuvvetlerimiz, şakileri süratle takip ederek Bandırma'ya girdi. Buradan iki kola ayrıldılar. Bir kol Gönen, diğeri Karabiga üzerinden Biga yönünde ilerledi.

Balya bölgesinde Gâvur İmam'ı takip eden kuvvetlerimiz de iki kola ayrılarak, biri Gönen, diğeri Avunya üzerinden Biga'ya yürüdüler. Bu suretle Biga üzerine, birçok kollardan yürünmüş oluyordu. Gönen üzerinden Biga'ya ilk giden kuvvetimiz Biga'yı işgal etti. Bu suretle hainlerin, bütün Kuvay-ı milliyeyi dağıtacaklarına inandıkları, Halife kuvvetleri, üç gün içinde dağıtılmış ve imha edilmişti. Bütün ümitlerini Anzavur'a bağlamış olan saray ve etrafındakiler telâşa düştüler. Şakileri himaye için Karabiga iskelesine ecnebi gemileri gelmişti. Gemilere binmeye fırsat bulabilenler, kurtuldular. Millî kuvvetler şakileri sahile kadar amansız bir şiddetle takip ettiler. Sahilde vatanperverlerin yaylım ateşleri işitildiği zaman, gerek eşkıyanın sığındığı gemiler ve gerek İngiliz harp gemileri, süratle oradan uzaklaştılar.

Levent Şahverdi Arşivi

Gâvur İmam'la avenesinden bir kısmı gizlenmişlerdi. Karabiga, Gönen, Kirmasti bölgelerinde icabeden ıslahat yapıldı. Aydın cephesinden gelen zeybek kuvvetleri, diğer cephelerden gelen bazı kuvvetler, geldikleri yerlere iade edildiler. Biga ve Gönen halkının büyük bir kısmını da cephelere gönderdim. Böylece, vatana suikast yapanlar ile kanlı çarpışmamız son bulmuş oluyordu.

Bundan sonra Anzavur, Kocaeli bölgesinde Kuvayı milliyeye karşı Halife kuvvetlerinin arasında görülmüş ve nihayet Yunan işgal mıntakası içerisinde kalarak Türklere bir hayli zulüm yapmıştı. Sakarya Muharebesinden sonra, şehit Köprülü'lü Hamdi Bey'in adamları, Anzavur'u Biga civarında yakalamışlar ve intikamlarını alarak öldürmüşlerdir".

* * *

Elimdeki en son belge şudur:

İ L Â N

"Çan'dan şimdi haber alınmıştır. İmam Feyzi Hoca Yeniceköy'den dört saat ilerdedir. Yeniceköy'ün sukutu, Bekir Çavuş'un esareti katiyen yalandır. Bu gibi aracifi [çıkaranların], halkın kuvvei maneviyesini kıranların şediden mesul edileceği ilân olunur.

23 Nisan 336 İzzet"

Bu ilândan bir gün sonra Millî kuvvetler Biga'yı işgal ettiler.

36. O zaman İstanbul Hükümetinin başında Salih Paşa bulunuyordu. Padişah Vahdettin Salih Paşa'nın yerine Damat Ferit Paşa'yı sadrazam yapmıştır.

37. Vasfi Efendi, âyan azası.

39. Mustafa Sabri Efendi, şeyhülislâm.

39. Yusuf İzzet Paşa 14. Kolordu Komutanı.

40. Albay Bekir Sami Bey 56. Tümen Komutanı.

41. Kasımoğlu Biga'nın ünlü kahvecisi idi. Arkadaşlar çoğu zaman bu kahvede toplanırdık.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

AÇIKLAMALAR İÇİN BAŞ VURULAN KAYNAKLAR

— MUSTAFA KEMAL: *Nutuk*, 1934'te yapılan ikinci baskısı, Devlet Matbaası, İstanbul.

— *Türk İstiklâl Harbi, VI. cilt, İç Ayaklanmalar (1919-1921)*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, seri No: 1, Ankara 1964.

— ZÜHDÜ, GÜVEN: *Anzavur İsyanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1965.

— ORGENERAL KÂZIM ÖZALP: *Millî Mücadele (1919-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, XVI. Seri, sayı : 13. birinci cilt 1971, ikinci cilt 1972, Ankara.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

DİZİN

A

Abdal Dağı (Biganın doğusundaki dağın adı) 45.
Abdülhalim (Baytar Yüzbaşı, sonra Tümgeneral, Baytar Akademisi Komutanı) 66.
II. Abdülhamit 91.
Adamabakantepe (Afyon civarında) 81.
Adana 23, 100.
Adapazarı 90.
Adil Bey (Antalya İlk Öğretmen Okulu Müdürü) 76.
Afyonkarahisar (Afyon) 74, 76, 77, 81.
Ahmet Bey (Bakacaklı) 24, 27.
Akbaş (Gelibolu ile Eceabat arasında küçük bir iskele) 72, 73, 74, 81, 85, 87, 97.
Akhisar, Akhisar Cephesi 65, 99, 75, 88, 89.
Akseki 76.
Akuğur Boğazı (Afyon civarında) 81.
Albay Galip Bey (II. Meşrutiyetin ilk Emniyet Genel Müdürü, sonra General) 74.
Ali Fuat Paşa 99.
Ali Niyazi (Sarıdal) 73, 74.
Ali Riza Bey (Çanakkale jandarma komutanı, binbaşı) 17, 20, 29, 30, 32, 33, 34, 36, 39, 40, 42, 43, 60.
Ali Riza Paşa (Sadrazam) 15.
Alman (mavzerleri) 75.
61. Fırka 36, 39, 99, 100.
61. Tümen 81, 87, 92.
Amasya 96.
Anadolu 57, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 85, 87, 94, 96, 100.
Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti 65.
Ankara 65, 67, 72, 73, 75, 81, 85, 96, 99, 100.
Ankara Hükümeti 67.
Antalya 66, 75, 76, 77, 78, 81.
Anzavur (Ahmet Bey, Paşa) 1, 4, 9, 11, 13, 14, 16, 19-29, 34-40, 42-45, 48, 49, 51, 52, 54-56, 61, 62, 64, 65, 72, 73, 75, 81, 82, 85-103.
Arap Katip (Askerî Katip) 39, 48, 51.
Arıburnu 51.
Asmalı (Biga'nın bir Köyü) 19, 61.
Atatürk 81, 91.
Atatürk Devrimi 71.
Atıf Tüzün (Ankara Valisi) 81.
Avni Bey (Albay, Manisa Mebusu, Biga Mutasarrıfı sonra General) 65, 66, 75, 89, 101.
Avonya (Avunya) 28, 31, 32, 42, 68, 69, 102.
Aydın Cephesi 99, 100, 103.
Aydın Efeleri 69.
Aydın Kızları (Şiir) 80.
Ayvalıdere (Gönen'in bir köyü) 35.
Ayvalık 81, 99.
Azerbaycan 75.
Aziz (Aziz Bey) 40, 44, 45.
Aziz Efendi (Cerrah) 51.

B

Bab-ı Âli 13.
Bademlik (Biga'nın bir mahallesi) 1.
Bağdat 23.
Bakırköy 91.
Balıkesir 18, 60, 81, 86, 89, 90, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101.
Balıkkaya 42, 43, 44, 45, 46, 48, 88.

Levent Şahverdi Arşivi

Balıklı 16.
Balkan Harbi 73.
Balya 8, 62, 95, 97, 101.
Banaz 76.
Bandırma 60, 62, 65, 75, 87, 88, 89, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 102.
Bankacı (Biga Ziraat Bankası Müdürü) 35.
Batı Cephesi 75.
Batılılar 71.
Bayram Efendi 52.
Bayram Hoca 58.
Bekir Çavuş 103.
Bekir Sami Bey (56. Fırka Kumandanı) 63, 100, 103.
Besim (Mülazım) 12, 13.
Besim (Öğretmen) 48, 49, 50, 61.
Biga 3, 16, 19, 21, 22, 25, 31, 35, 38, 39, 40, 42, 48, 49, 54, 65, 66, 67, 68, 72, 73, 74, 75, 81, 82, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 98, 100, 102, 103.
Bigalılar 56, 57, 58.
Bilal 83, 84.
Bilecik 75, 99.
Birinci Dünya Savaşı 71, 72, 74, 86, 91.
Birinci İnönü Savaşı 76.
Bozüyük (Bozhöyük) 76.
Bulgurcu Mehmet Efe 86.
Bursa 54, 60, 75, 86, 90, 93, 95, 96, 97, 99.
Bursa Akıncıları 78.
Büyük Millet Meclisi 65.

C

Celal Çavuş (Jandarma çavuşu) 5.
Celal Sahir Erozan 71.
Cevat Bey (Çanakkale tüccarlarından) 15, 17, 18, 30, 31, 32, 40, 85.
Ceyhun Atuf Kansu 74.
Con Mehmet Bey (İttihak ve Terakki Partisi ÇanakkaleKâtibi Mesulü) 75.

Ç

Çakırcalı 91.
Çan 17, 18, 19, 20, 39, 40, 103.
Çanakkale (Kale-i Sultaniye) 13, 15, 17, 20, 55, 60, 65, 68, 74, 75, 78, 85, 96.
Çardak 73, 76.
Çavdar Hafız (Kahveci) 8, 48.
Çeçen Süleymanağa 83.
Çelebi Efendi 67.
Çerkez Ahmet Bey (Binbaşı) 102.
Çerkez Edhem (Edhem Bey) 28, 62, 65, 87, 98, 99.
Çerkez Ömer Efendi (Dava vekili) 47.
Çınarköprü köyü 83.
Çınarlık (Biga'nın mesire yeri) 36, 45.
Çorum 96.

D

Damat Ferit Paşa (Sadrazam) 57, 67, 73, 93, 94, 103.
Danışment (Köyü) 73.
Danışmentli İsmail Ağa 59.
Danışmentli İsmail Efe 99.
Dedeağaçlı 35.
Delibaşı (ayaklanması) 76.
Demirci Efe 99
Derviş Bey 89.
Diken (Mizah Dergisi) 37.
Dikmen (Biga'nın bir köyü) 32.
Dinç Dernekleri 74.
Diyarbakır 60.
9. Tümen 87.
Dördüncü Fırka 76, 77.
Mr. Düri 95, 101.
Dramalı Rıza (Rıza Bey) 1, 7, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 31, 45, 55, 60, 63, 73, 82, 85, 86, 87.

E

Edip Bey (Sarı Efe) 65, 98.
Edremit 81, 86.
58. Alay 77, 81.
Emin Bey (Kırkağaçlı) 88.
Emir Faysal 67.
Enver 23.
Eskişehir 75, 76, 99.

Levent Şahverdi Arşivi

F

Fahreddin Bey (Vali) 28.
Fars 1, 23.
Fatih (Sultan) 54.
Ferit Paşa Hükümeti 100.
Fethi 99.
Fevzi Paşa 75.
Firagol Kalfa (Komşu Rumlar) 49.

G

Galatasaray Lisesi 71.
Gavur İmam (İmam Feyzi) 13, 33, 34, 62, 64, 82, 86, 89, 92, 97, 98, 101, 102, 103.
Gelibolu 73.
Genç Dernekleri 74.
Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi 72.
Gönen 27, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 42, 59, 60, 62, 63, 64, 72, 86, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 100, 101, 102, 103.
Gündoğan 93.
Gregoryen 71.

H

Hacı (tellal) 52, 53.
Hacı Ali 54, 55, 56.
Hacı İsmail 41.
Hacı Musa (çerkez) 46.
Hacı Musa (Biga tüccarlarından Anzavurun erkanı harbiye reisi) 23, 24, 87, 90.
Hacı Parti (Rum) 50.
Hacı Piti (Hanı) 82.
Hacıbicanzade Hüseyin Bey 60.
Hacıköy (Gönen'in bir köyü) 35, 36, 64.
Haçin 100.
Hafız Hüseyin Bey (Milli alay komutanı) 41, 87, 99.
Halife (Halife Kuvvetleri) 98, 102, 103.
Halil Paşa 23.
Halim Bey (Biga eşrafından) 55, 56.
Hamdi 12, 36, 38.
Hamdi Bey (Köprülülü, Edremit Kaymakamı) 2, 4, 7-13, 18, 21, 31, 34, 56, 72-74, 81, 82, 86, 87, 103.
Hareket Ordusu 74.
Hasan (Çerkez) 46, 47.
Hasan Efendi 40.
Hayrullah Aziz 35.
Heyeti Temsiliye 99, 101.
Heyet-i teskiniye 28, 30, 31, 33, 36, 40.
Hilmi 21, 22.
Hüdavendigâr Vilayeti (Bursa) 100.
Hüsey Efendi (Odacı) 6, 64.
Hüseyin Efendi (Aşar memuru) 39.
Hüseyin Hüsnü (Kıbrıslı) 81.
Hüseyn (Gönen Belediye Reisi) 93.
Hüsnü 99.

İ

İbrahim Bey (Biga eşrafından) 65.
İbrahim Efendi (Çerkez) 24, 25.
İbrahim Yaşar (Öğretmen) 81.
İdriskoru 41, 45, 47, 49, 50, 88.
İğdemir 74.
İhsan 45.
İkinci İnönü Savaşı 76.
İkinci Meşrutiyet 73, 74, 85, 91.
İngiliz Kemal 86, 94, 95, 96, 101.
İshak (Jandarma takım kumandanı) 24, 35.
İsmail Hakkı Bey (Jandarma Kumandanı) 23.
İsmail Hakkı Bey (Orman Müfettişi) 66.
İstanbul (İstanbul Hükümeti) 1, 13, 15, 16, 23, 30, 31, 35, 36, 37, 55, 56, 57, 58, 61, 67, 73, 74, 92, 93, 94, 98, 100.
İstiklâl Madalyası 77, 81.
İstiklâl Mücadelesi (Millî Mücadele) 92.
İttihadi Muhammedi 25.
İttihat ve Terakki 25, 74, 75.
İvrindi 99.
İzmir 15, 94, 96, 97, 99.
İzmire Doğru 67, 68, 69.
İzmit 90.
İzzet Bey (sonradan Biga Kaymakamı) 23, 29, 37, 39-42, 48, 55, 56, 60, 62, 64, 103.

Levent Şahverdi Arşivi

J

Julyan (takvim) 71.

K

Kadir (Anzavur'un oğlu) 24, 26.
Kako Mehmet 101.
Kalecik 73
Kani Bey 4, 10, 11, 72, 82.
Kara Ahmet (dava vekili) 48.
Kara Ahmet 72.
Kara Hasan (Çetesi) 1, 61, 72, 73, 82-84, 87.
Kara Reşit 96.
Karabiga 15, 16, 38, 42, 43, 52, 59, 60, 61, 66, 71, 75, 87, 88, 102, 103.
Karacabey 67, 75, 93, 94, 98.
Karahisar (Şarkî) 79.
Karaiğdemir 73, 74.
Karalar Çiftliği 93.
Karapınar (Köyü) 72.
Kasımoğlu (Kahveci) 44, 51, 58, 103.
Kâzım Efendi (Uluğ) 22, 29, 61, 73, 76, 77, 80.
Kâzım Özalp 73, 81, 85, 87, 88, 92, 99, 100, 103.
Keçeci Hafız Emin Bey 99.
Kenan 99.
Kerlengeç (Biga'nın bir köyü) 27.
Keşfi Bey (Bursa Valisi) 59.
Kırkağaç 96.
Kilikya havalisi 100.
Kirmasti 95, 97, 101, 102, 103.
Kocaeli 103.
Konya 76, 91, 96.
Kuleli Askeri İdadisi 74.
Kur'a Neferi (Şiir) 79, 80.
Kuvayı-milliye, 1, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 11, 18, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 48, 53, 56, 57, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 98, 102.
Kuvay-ı Muhammedî 22, 27, 28, 54, 56, 59, 90, 92.
Kürt Bekir 1.
Kürt Mehmet 1, 6, 9, 13, 34, 56, 57, 60, 82.

L

Lapseki 23, 59, 63, 74.
Lütfü 38.

M

Mahmut Kâmil (Osman Gazi Numune Mektebi Müdürü) 8.
Malkara 73.
Malta 75.
Manyas 72, 96.
Meclisi Ayan 56, 58.
Meclisi Mebusan 53, 58.
Mehmet Ali Çavuş 101.
Mehmet Bey (Biga Eşrafından) 7, 48, 61.
Mehmet Bey (Gazi Mihal Ahfadından) 93.
Mehmet Emin Yurdakul 77, 78, 80.
Mehmet Rüştü 18, 33, 40, 85, 86.
Mersin 100.
Mıstık Hoca 14.
Mineraki (Rum) 50.
Moiz (Tüccar) 72.
Muhammediciler 64.
Muhtar Bey (Binbaşı) 86.
Murat Bey (Gönenli) 61.
Mustafa Ağa 73.
Mustafa Çavuş Balyalı 86.
Mustafa Kemal 67, 75, 91, 99, 101, 105.
Mustafa Uluğ 68, 69, 77.
Mustafa Sabri Efendi 58, 103.
Mürefte 38, 75.

N

Nafi Atuf Kansu 74.
Nail (Polis) 5.
Namazgah 3, 44, 81, 91.
Nazım 99.
Nazilli 96.
Necati Bey (Maarif Vekili) 86.
Necip Yengi (hanı) 82.
Nuri Bey (Doktor) 91.

Levent Şahverdi Arşivi

O

Oktay Rıfat 85.
14. Süvari Alayı 99.
Ortodokslar 71.
Osman Bey 48.
Osman Efendi 8.
Osman Efendi (Muallim) 13.
Osman Gazi Numune Mektebi 81.
Osmanbey (Yarbay, Kasap Osman) 75.
Osmanlılar 71.
36. Fırka 102.

Ö

Ömer Efendi (Avukat) 40.

P

Paraguvay (mavzerleri) 75.
Parti Pehlivan 101.
Peyam-ı Sabah 59, 61, 90, 91.
Polatlı 77.

R

Ragıp (Öğretmen) 37, 48.
Rahman (Çeteci) 23, 86.
Rahmi Bey (Yarbay) 89, 92, 98.
Ramiz Bey 93.
Rıza (Mülazım) 12, 13.
Rıza Paşa 17.
Rumeli 74, 67, 100.

S

Sabri Bey (Yarbay) 42, 88, 89, 92.
Sabri Selim (Anzavurun Vekili) 56.
Sağır Yüzbaşı 38.
Sakarya Meydan Muharebesi 77, 78, 103.
Salahaddin Efendi 99.
Salih Paşa (Sadrazam) 57, 103.
Salihli 96, 98, 99.
Salim Bey (Binbaşı) 99.
Samanlıdere 43.
Samih Rifat Bey 17, 19, 85.
Samsun 96.
Sandıklı 77.
Sarı Yusuf (Elbistanlı) 96.
Sarıköy 35.
Satı 1, 3, 20, 37, 55, 66, 67, 68, 71.
Satı Bey (Eğitimci) 73.
Savaştepe 3, 82.
Sebepli Köyü 102.
Sefer Bey 40.
Selim Sabri 59, 90, 92.
Selim Sırrı Tarcan 74.
Sen Bartelmi 54.
Serez 101.
Seyfi (Anzavurun küçük oğlu) 26, 87.
Seyfullah Bey (Kaymakam) 93, 94.
Sivas 75, 79, 96.
Soma, Soma cephesi 96, 99.
Söğüt 75.
Sultan Reşat 91.
Suphi Bey 82, 84, 85.
Susırlık 95, 97, 101.

Ş

Şaban 1, 23.
Şah İsmail 14, 15, 30, 53, 61, 85.
Şehzade Cemaleddin Efendi 48, 88, 93.
Şevket (Gönen Müftüsü) 93.
Şevket Aziz Kansu 74.
Şevket Bey (Tahrirat Müdürü) 66.
Şeyh Sururi 67.
Şimal Cephesi 92.

T

Tahir Bey (Çerkez) 15.
Tahir Bey 40, 85.
Tarsus 100.
Tasvir, Tasviri Efkâr (Gazete) 28, 29, 59.
Temps (Fransız Gazetesi) 29.
Teokaetnas (Rumca gazete) 91.
Terakki Mektebi 73.
Topal İsmail Bey 42.
Topkapı Sarayı 91.
Tuzakçı 93.
Tüfekçi Ali Dede 8.
Türk Dil Kurumu 85.
Türk Tarih Kurumu 73, 85.
Türkiye Cumhuriyeti 71.
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 66.

Levent Şahverdi Arşivi

U

Uluğ 74.
Urfa 100.
Uşak 76.

V

Vahdettin (Padişah) 89, 92, 93, 103.
Vasıf Bey (Maarif Vekili, Moskova Büyük Elçisi) 86.
Vasfi Efendi 58, 103.
Vedat Okay 74.

Y

Yavuz (Sultan) 54.
Yayaköy 101.
Yeni Gün (Gazete) 28.
Yenice (Yeniceköy) 1, 13, 17, 18, 50, 52, 73, 86.
Yenişehir 75.
Yerkir (Ermenice Gazete) 90.
Yıldız (Sarayı) 74.
Yozgat 96.
Yusuf Bey 35.
Yusuf Bey (Balıkesir telgraf müdürü) 94
Yusuf İzzet Paşa 63, 87, 93, 98, 103.
108. Alay 102.
175 inci Alay 76.

Z

Ziya Efendi (öğretmen) 3, 37, 44, 73.
Zühtü Güven 66, 82, 83, 85, 103.

Levent Şahverdi Arşivi

SÖZLÜK

A

ahali-i kiram: Saygı değer, yücehalk.
ahass-ı âmal: en özel ve özel dilekler.
ahz-ı asker: asker alma.
akdem: önce, önceki
aktetmek: bağlaşma, anlaşma (yapmak).
akvam: kavimler, uluslar.
alâim: alâmetler, işaretler.
âmâl: emeller, istekler.
anafor: (argo) yolsuz ya da emeksiz elde edilen şey.
âsafâne: vezire yaraşacak biçimde, akıllıca.
atebe-i seniyye: padişah'ın eşiği, huzuru.
avatıf: atıfetler, iyilikler.
avene: yardakçılar, yardımcılar.

B

ba irade-i seniyye: padişahın buyruğuyle.
badehu: ondan sonra,
bakiyetüssüyûf: kılıçartıkları, savaşta canını kurtaranlar.
bâlâ: yüksek, yüce, yukarı.
bedihî: açık, aşikâr.
behimâne: hayvanca.
beliğ: düzgün özlü söz, ya da bu biçimde söyleyen.
bera-yı inzibat: inzibat için.
bera-yı malumat: bilgi için.
berkî: Şimşek hızı.
bertafsil: tafsilâtlı, uzun uzun.
biaman: amansız.
bi-lütfi: lütfu ile, iyiliği ile.
bilüzum: gereksiz.
binaberin: bunun için, bundan dolayı.
bipayan: sonsuz.
biperva: pervasız, korkusuz.
bittahkik: tahkik ile, araştırarak.

C

celil: büyük, ulu.
cemetmek: toplamak.
cemiyet-i menhuse: uğursuz dernek, ya da toplum.
cenap: onur ve yücelik terimi, hazret.
cihanbanî: cihanın bekçiliği, hükümdarla ilgili unvan.

D

denaet: alçaklık.
denî: alçak
derdest: elde, yürürlükte, tutuklu.
desiseli: hileli.
duahan: duacı.
düstur-ı amel: uygulanması gereken, kanun, nizam

E

emval-i gayrımenkule: taşınmaz mallar.
endaht: atış.
esliha-i nâriye: ateşli silâhlar.
eşirra: şerliler, edepsizler.
eşraf-ı belde: ülkenin ileri gelenleri.

F

fitnegü: fitne söyleyen.

G

gaile olmak: dert olmak.
gayûr: gayretli.

H

hadît: demir, sert.
halâs: kurtuluş.

Levent Şahverdi Arşivi

hal-i firar: kaçma durumu.
hamilen: eline alarak, yüklenerek.
hamiyet: gayret, millî ve insanî çaba.
hayretefzâ: şaşılacak, şaşkınlığı arttıran.
hemdem: arkadaş, yoldaş.
heyet-i teskiniye: yatıştırma kurulu.
hunrizâne: kan dökercesine.

I

ısdar: çıkarma, çıkarılma.
ıttıla kesbetmek: bilgi edinmek.

İ

ibtihaç: sevinç.
icra-yı melânet: melunluk etmek, kötülük etmek.
icra-yı nesayih: öğüt verme.
iğtişaş: karışıklık, karıştırma.
ihdas: meydana çıkarma, ortaya getirme.
ihtilâç: çırpınma.
ihtisasat: duygulanmalar.
ika-ı fesat: bozgunculuk yaratmak.
iktiran: yaklaşma.
ilka etmek: bırakmak, telkin etmek, etkisi altında bırakmak.
imrar etmek: yürütmek.
inhisar: tekel, özgü (ol.)
inkıyat: itaat, uygunluk.
intizar: bekleme.
inzimam: üste binme, zam olma.
iras-ı mazarrat: kötülükte bulunmak.
irat etmek: getirmek, söylemek.
irtikâp: 1. kötü bir iş işleme, 2. yiyicilik, rüşvet.
is'af etmek: birinin isteğini yerine getirmek.
istidlâât-ı mevsuka: belgelenmiş deliller.
istihdaf: amaçlamak.
istinaf: 1. yeniden başlama, 2. daha aşağı bir mahkemenin verdiği yargının daha üst bir mahkemede bozulmasını isteme.
istinsah etmek: yazarak kopya çıkarmak.
istirdat: geri alma.
iştidat: şiddetlenme, artma.
itidal: aşırı olmama durumu.
izaç etmek: rahatsız etmek.

K

kâmilen: tüm.
kariye: köy.
katre-i şan: şeref damlası.
kemal-ı tantana: son derece gösteriş, görkemlilik.
keşide etmek: çekmek.
kıtal: öldürme.
kıyam: ayaklanma.
kudretyâb: güçlü.
kuvay-i takibiye: takip kuvvetleri.
kuvay-i maneviye: manevî güçler.
kuvvetüzzâhir: görünen güç.

L

lâin: lanetlenmiş.
lemeat: parıltılar.

M

mağrip: batı, (özel ad olarak Kuzey Afrika ülkeleri)
mahbup: sevgili.
mahuf: korkutucu, heybetli.
mahzar: birkaç kişinin imzaladığı dilekçe.
mahzuz ol.: haz duymak, hoşnut olmak.
maktel: vuruşma, öldürülme yeri (savaş yeri)
mâlâmâl: dopdolu.
mazhariyet: iyi bir şeye erişme.
mecruh: yaralı.
mefkûrevî: ülküsel.
mehabet: korku ve saygı uyandıran (heybet).
Mehdî: Hz. Muhammed'in soyundan gelen 12. imam. İnanca göre yaşa-

Levent Şahverdi Arşivi

makta olup kıyamete yakın ortaya çıkacaktır.
melânet: melunluk, kötülük.
menafii âliyye: yüce menfaatler, yararlar.
menafii hizmet: hizmetin yararları, hizmetin çıkarları.
menakıb: menkibeler, bir kahraman üzerine çıkarılan öyküler.
merasim-i kıraat: okuma töreni.
merbutiyet: bağlılık.
meşkük: şüpheli, kuşku verici.
metalibat: istekler.
mevrut: gelen, gelmiş.
mezalim: zulümler.
mir-i miran: beylerbeyi.
muavenet: yardım.
muhasama: karşılıklı düşmanlık.
muhasım: düşman, hasım.
muhat: çevrelenmiş, sınırlı.
muhataralı: tehlikeli.
muhtasaran: kısaca.
munsif: insaflı, anlayışlı.
muntazır: bekleyen.
musafaha etmek: el sıkışmak.
musaraat: acele.
mutasarrıf: eskiden ilden küçük, ilçeden büyük idarî örgütün başı.
mutasarrıf-ı sabık: daha önceki mutasarrıf.
mutmain: gönlü kanmış.
mücehhez: donanmış, hazırlıklı.
mücrim: suçlu.
müfrit: aşırı.
müftehirane: övünürcesine.
müheyya-i iştial: alevlenmeye hazır.
mülayemet: yumuşaklık.
münci: kurtarıcı.
münhezimen: yenilgiye uğramış, bozguna uğramış olarak.
münteşir: yayımlanmış.
mürayi: iki yüzlü.
müstefit: istifade eden, yararlanan.
mütebaki: geri kalan.
ütfmeerrik: ayrı ayrı, dağınık.
mütemessik: bir şeyi tutan, bir şeye dayanan.
mütevessil: vesîle arayan, baş vuran.
müttehi-i hareket: harekete hazır.
müttehit: birleşik, birleşmiş.
müttekâ: dayanacak yer.

N

nifak: bozgunculuk.
nükûl: sözünden dönmek.

P

penâh: sığınak.
perestişkâr: tapan.
peyam: haber.
pişdar: önder, öncü.

R

raport: rapor (köylü ağzı).
raşe: titreme.
ref: kaldırma.
resul: peygamber.
risâlet: peygamberlik.
ruy: yüz.
rüesa: reisler, başkanlar.
rüfeka: arkadaşlar.

S

sabi: yedinci.
sadra şifa olmak: işe yaramak.
sarf: gramer bölümü, sözbilgisi.
satvet: kuvvet, güç.
sefine-i harbiye: savaş gemisi.
sergerde: asi, eşkıya.
sezâ: lâyık.
sudûr: 1. Kazaskerler, 2. Vezirler.
sûziş: yanma.
sürûr: sevinç.

Ş

şadümani: sevinç, neşe.
şeamet: şomluk, uğursuzluk.
şedit: şiddetli.

Levent Şahverdi Arşivi

şeriat-i garra-i Muhammedî: Hz. Muhammed'in parlak yolu.
şerir: şerli, belâlı.
şevketmeap: padişah unvanı.
şitap etmek: koşmak, acele etmek.

T

taallukat: bağlı olanlar, ilgili olanlar, akraba.
tahaddüs: meydana gelme, olma.
taharri: arama.
tahaşşüd: yığılma, toplanma.
tahdiş-i ezhan: zihinleri kurcalama.
tahkirat: küçültmeler, hakaretler.
tahlis etmek: kurtarmak.
takarrüp: yaklaşma.
talik: asma, geciktirme, geriye bırakma.
tarumar etmek: alt üst etmek.
tebşirat: müjdeler.
tebşir etmek: müjdelemek.
tedip etmek: yola getirmek, cezalandırmak.
tefevvühat: olur olmaz sözler.
tehacüm: saldırı, hücum.
tekâpu: dalkavukluk etmek.
tekâsüf: toplama, yoğunlaşma.
tekit etmek: üsteleme.
tel'in etmek: lânetlemek.
tenezzülen: tenezzül ederek, alçalarak.
tenkil: tepeleme.
tebriye-i zimmet: kendini borçtan kurtarmak, temize çıkmak.
tereşşüh: sızma, sızıntı yapma, terleme.
tesviye: beraber etme, ödeme.
tevalî: süregelmek.
tevessül etmek: teşebbüs etmek, aracı olmak, sebep olmak.
teyakkuz: uyanıklık.
tezelzül: sarsılma.
tezvirat: tezvirler, yalan dolan şeyler.

U

uhde: Bir işi üzerine alma, sorumluluk.

V

vahdaniyet: Tanrı'nın birliği.
vahdet: birlik.
vecd: coşku.
vefiyat: ölümler.

Z

Zülfekar: Hz. Ali'nin kılıcı.

Levent Şahverdi Arşivi